

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra archeologie

Kahany z doby římské a doby stěhování národů na území ČR

Diplomová práce

Autor:	Stanislava Adámková
Studijní program:	N 7109 Historické vědy
Studijní obor:	Archeologie
Vedoucí práce:	Doc. PhDr. Eduard Droberjar, Dr.

Hradec Králové, 2016

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: Stanislava Adámková

Studijní program: N 7109 Historické vědy

Studijní obor: Archeologie

Název závěrečné práce: Kahany z doby římské a doby stěhování národů na území ČR

Název závěrečné práce AJ: The lamps of the Roman and Migration period in the Czech Republic

Cíl, metody, předpoklady:

Hlavním cílem práce je provést základní typologicko-chronologické a kartografické zhodnocení kahanů z průběhu doby římské a doby stěhování národů v Čechách a na Moravě. Práce si dále klade za cíl zhodnotit význam kahanů jako hrobového milodaru u Germánů. Autorka se dále bude věnovat také nálezům ze sídlišť, ojedinělým nálezům, event. i nálezům z římského prostředí. Součástí práce budou obrazové a popisné přílohy hlavních typů nálezů včetně mapového zobrazení všech v soupisu obsažených lokalit.

Garantující pracoviště: Katedra archeologie, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Eduard Droberjar, Dr.

Konzultant:

Oponent:

Datum zadání závěrečné práce:

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechnu použitou literaturu.

V Hradci Králové dne

Stanislava Adámková

Poděkování

Na prvním místě bych ráda poděkovala zejména vedoucímu mé práce, Doc. PhDr. Eduardu Droberjarovi, Dr. za cenné rady a čas, který mi věnoval při řešení dané problematiky. Upřímné poděkování náleží také pracovníkům Archeologického ústavu AV ČR, Praha v. v. i. AV ČR, Brno v. v. i. za umožnění studování méně dostupné cizojazyčné literatury.

Na závěr si dovoluji vyjádřit své osobní srdečné poděkování svým blízkým a členům rodiny za jejich trpělivost a podporu.

Anotace

Adámková, S. 2016: Kahany z doby římské a doby stěhování národů na území ČR. Hradec Králové.

Práce se zabývá nálezy kahanů z doby římské a doby stěhování národů na území České republiky. Součástí práce je typologicko-chronologický rozbor kahanů z pohřebišť a sídlišť. Pozornost je taktéž věnována ojedinělým nálezům. Dále analýza nálezového inventáře, porovnávání a vyhodnocení významu těchto nádob v hrobech Germánů. Práce obsahuje soupis lokalit, včetně mapového zobrazení a obrazovou dokumentaci hlavních typů nálezů, včetně nálezů z okolních států.

Klíčová slova: kahan, lampa, osvětlovač, Čechy, Morava, doba římská, doba stěhování národů, ojedinělý nález

Anotation

Adámková, S. 2016: The lamps of the Roman and Migration period in the Czech Republic. Hradec Králové.

This thesis deals with the findings of the lamps of the Roman and Migration period in the Czech Republic. The thesis includes a typological-chronological analysis the lamps of burials and settlements. The attention is also devote to the isolated finds. Followed by a analysis of the discovered inventory, compare and evaluate the importance of these vessels in the graves of Germans. In the thesis there is also a list of archaeological sites, including mapping and ilustration documentation of the main types of findings, including findings of neighboring countries.

Key words: lamps, Bohemia, Moravia, Roman period, Migration period, isolated find

OBSAH

1	ÚVOD.....	9
1.1	Cíle práce a její struktura	9
1.2	Geografické, časové a tematické vymezení práce.....	9
1.3	Dosavadní stav poznání	10
1.4	K původu a vývoji lamp.....	13
2	TERMINOLOGIE	15
2.1	Lampa a její součásti	15
2.2	K funkci kahanů	17
2.3	Užívané druhy oleje.....	17
3	TYOLOGIE.....	19
3.1	Obrazové lampy	20
3.1.1	Lampy s hranatým volutovým hořákem.....	21
3.1.2	Lampy s okrouhlým volutovým hořákem	24
3.1.3	Lampy s okrouhlým hořákem a volutami na plecích	25
3.1.4	Lampy s okrouhlým volutovým hořákem a držadlem.....	25
3.1.5	Okrouhlé lampy se zaobleným hořákem	26
3.2	Firemní lampy	27
3.2.1	Firemní lampy s drážkou	29
3.2.2	Firemní lampy s kanálem	30
3.3	Pozdně antické lampy	31
3.3.1	Lampy s dekorem palmových listů	32
3.3.2	Severoafričké lampy s kolkovanou výzdobou	34
4	SPECIÁLNÍ TVARY	36
4.1	Tyglíkovité lampy	36
4.1.1	Tyglíkovité lampy s držadlem (podtyp A)	36
4.1.2	Tyglíkovité lampy bez držadla (podtyp B).....	36
4.2	Neinterpretované nádoby	37
4.3	Nádoby s vnitřní kruhovou obrubou – „svícny“	38
5	OSTATNÍ TYPY LAMP	40
5.1	Kovové lampy	40
5.2	Vícehořákové lampy.....	41
5.3	Figurální lampy	41
6	RELIÉFNÍ SIGNATURY	44
7	ROZBOR NÁLEZŮ – DOBA ŘÍMSKÁ.....	47
7.1	Hrobový celek	47
7.1.1	Mušov.....	47

7.2	Sídliště	48
7.2.1	Beroun-Závodí	48
7.2.2	Křepice „Záhumenice“	48
7.2.3	Praha-Křeslice „Ke štítu“	49
7.2.4	Přešťovice „Na Štěbuzích“	49
7.2.5	Třisov	50
7.3	Ojedinělé nálezy	51
7.3.1	Davle „U Topolů“	51
7.3.2	Horní Dunajovice	52
7.3.3	Chornice „U Pily“	52
7.3.4	Litoměřice	53
7.3.5	Mušov	54
7.3.6	Tuchlovice „U Mlýna“	55
7.3.7	Praha-Ruzyně	56
7.3.8	Rakvice „Na dílech“	56
7.3.9	Úherce	57
7.3.10	Velké Bílovice „Zímarky“	57
7.3.11	Bez bližších nálezových okolností a vztahu k regionu	59
7.4	Mušov „Hradisko“	59
7.5	Ojedinělé nálezy pozdně římských lamp	61
7.5.1	Brozany nad Labem	61
7.5.2	Slavhostice „Na Provázku“	62
7.5.3	Staré Čivice	63
8	ROZBOR NÁLEZŮ – DOBA STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ	65
8.1	Pohřebiště a hrobové celky	65
8.1.1	Čelákovice-Záluží	65
8.1.2	Mochov „U Starého dvora“	65
9	VYHODNOCENÍ	68
9.1	Typy lamp	68
9.2	Kolky lamp	70
9.3	K významu lamp jako milodaru	71
10	CHRONOLOGIE	75
11	ZÁVĚR	77
12	RÉSUMÉ	80
13	LITERATURA	81
14	KATALOG	91
15	OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	119

1 ÚVOD

1.1 Cíle práce a její struktura

Hlavním cílem předložené práce „Kahany z doby římské a doby stěhování národů na území ČR“ je provést základní typologicko-chronologický rozbor těchto svítidel. Předmětem zkoumání jsou dosud publikované nálezy pocházející z území Čech, Moravy a Slezska, ve velké míře však využívá poznatky zejména z oblastí archeologických nálezů získaných v jiných evropských zemích, zejména pak z jihozápadního Slovenska a dolního Rakouska.

Specifickou skupinu tvoří sbírkové předměty, tedy lampy ze soukromých sbírek a suvenýry z cest, které se do muzeí na území České republiky dostaly až v moderní době. Díky atraktivnosti a bohatosti těchto nálezů, vznikala již od druhé poloviny minulého století mnohá zpracování v rozsáhlejších studiích i kratších článcích (více viz kap. 1.3). Ačkoliv jsou tyto předměty nad rámec předkládané práce, považovala jsem za přínosné uvést zde stěžejní studie zabývající se touto problematikou.

Diplomová práce je rozdělena do dvou ucelených částí. Prvá obsahuje kapitoly zaměřující se na stručný přehled shrnující výsledky, českého, moravského i světového bádání a nastínění problematiky o původu a vývoji lamp. Násleují kapitoly o terminologii a typologii hliněných kahanů. V samostatné kapitole bylo krátce pojednáno o kovových, vícehořákových a figurálních lampách. Do další samostatné kapitoly byla vyčleněna problematika speciálních keramických tvarů, kterým je rovněž někdy připisována funkce osvětlovadel.

Druhá část je věnována rozboru nálezů z doby římské a doby stěhování národů. Samostatnou skupinu pak tvoří ojedinělé nálezy pozdně antických lamp. V následném vyhodnocení bude autorka sledovat typy lamp, kolky na jejich dnech a zaměří se především na význam těchto předmětů.

Za textovou částí je přiložen katalog lokalit z doby římské a doby stěhování národů na území ČR. Přiložená obrazová dokumentace se bude týkat hlavních typů nálezů – včetně nálezů z okolních států – a mapové zobrazení všech v katalogu obsažených lokalit.

1.2 Geografické, časové a tematické vymezení práce

Z geografického hlediska se předkládaná práce zaměřuje na nálezy kahanů z území České republiky a její časový rámec spadá do průběhu celé doby římské, dále

pak na přechodný stupeň mezi dobou římskou a dobou stěhování národů a pozdní dobu stěhování národů.

Tématem práce jsou kahany z hrobových a sídlištních nálezů, ojedinělé nálezy, event. i nálezy z římského prostředí.

1.3 Dosavadní stav poznání

Světlo hrálo velmi důležitou roli v celé historii lidstva. V pravěku, starověkém Egyptě, Řecku a Římě hledali naši předkové způsoby, jak „vpustit světlo do svého života“. Malé plaménky svítidel živených rostlinnými oleji či jiným živočišným tukem provázely člověka jako neodmyslitelná součást jeho každodenního života až do 19. století. Téma olejových lamp neboli kahanů nás vrací do minulosti vzdálené několik tisíc let. Kromě hořících pochodní osvětlujících ulice měst a stěny domů nebo pravidelně rozžíhaných ohňů v železných klecích a na pánvích se v antickém starověku setkáváme s lampami, které patřily k nejběžnějším a nepostradatelným předmětům tehdejšího životního stylu.

Zdobené antické lampy přitahovaly pozornost sběratelů již v průběhu renesance. V pracích z této epochy tak nalezneme celé kusy lamp z doby římského císařství, které se stávaly součástí sbírek soukromých sběratelů uměleckých předmětů a kabinetů kuriozit.

K rozšíření repertoáru pramenné základny těchto artefaktů došlo již v průběhu 19. století. V souvislosti s výzkumy zaniklých antických měst Herculaneum a Pompeje byly vydány práce zabývající se i těmito nálezy. Klasifikaci římských lamp podle typu a tvaru hořáku byla věnována pozornost zejména zásluhou O. Fischbacha (1896).

S přihlédnutím k výše zmíněným pracím, existuje až do počátku 20. století jen málo studií, které se v dostatečně podrobné míře zaměřují na tyto nálezy. Postupné rozšiřování pramenné základny zapříčinily vykopávky v Řecku či na řeckých sídlištech na území Egypta. Za velice přínosný počín lze považovat práci W. M. F. Petrieho (1904) a E. S. Bassetta (1905), kteří ve svém článku uveřejnili pozdně římské lampy nalezené v jeskyni u Vari v Attice. Ač obě výše zmíněné práce obsahují řadu nesrovnalostí, je nutno ocenit řadu pečlivých vyobrazení a fotografií.

Typologie lamp prošla mnohými transformacemi. V současné době máme k dispozici poměrně širokou škálu modelů typologické klasifikace těchto artefaktů. V níže uvedeném přehledu jmenuji ty, které považuji za přínosné pro studium kahanů.

První klasifikaci lamp provedl H. Dressel (1899), v níž na základě nálezů z italských lokalit vyčlenil jedenatřicet typů. Lampy uložené ve sbírkách Britského muzea zpracoval H. B. Walters (1914). Autor ve své studii sice upozorňuje na odlišné znaky u každého kusu, ale nezdůrazňuje společné znaky celé skupiny. Mezi nejvýraznější evropské badatele na poli poznání těchto předmětů patří S. Loeschcke (1919), který vytvořil komplexní typologii na základě nálezů lamp z tábora Vindonissa ve Švýcarsku. Ač autorova typologie obsahuje mnoho chyb a nedostatků, je stále platná a mnohé pozdější studie z ní vycházejí dodnes. Kritické zhodnocení Loeschckeho typologie představil A. Leibundgut (1977). Z dalších významných prací je nutno zmínit práce O. Broneera (1930) *Corinth IV/II (Terracotta lamps)* a *Isthmia III (Terracotta lamps)* (1977), v nichž se věnoval římským lampám v řeckých oblastech. Neméně důležitá je i práce *Die Pannonischen Lampen* D. Iványi (1935), jejíž katalog čítá více než 5 000 lamp nalezených v Maďarsku (Panonii) a pro řecké lampy práce R. H. Howlanda (1958) *The Athenian Agora IV (Greek lamps and their survivals)*. S přihlédnutím k problémům, které nutně vznikají při mnohých typologiích, vytvořil vlastní třídění římských lamp M. Ponsich (1961). Jeho systematická práce, zahrnující nálezy prakticky ze všech částí Maroka, poskytuje souhrnné informace jak po stránce chronologické, tak i morfologické. Na základě nově zpracovaných nálezů konstatuje, že až na několik výjimek nejsou mezi oblastmi Severní Afriky a zbytku římského Západu přílišné diference. S touto oblastí úzce souvisí i práce J. Deneauve (1969), který se soustředil na kahaný nalezené v oblasti Kartága. V letech 1975–1996 vydal D. M. Bailey rozsáhlý čtyřdílný *A Catalogue of the Lamps in the British Museum*. V prvním díle zpracoval nálezy hliněných lamp řeckých, helenistických a časně římských. V díle následujícím pak lampy vyrobené v Itálii. Tato systematická studie zahrnuje důkladnou typologickou klasifikaci včetně podrobného repertoáru dekorativních scén.

Archeologické bádání o dobových svítidlech, která se v celých sériích rozšířila z římských dílen až do pohraničních oblastí impéria, nemá u nás příliš dlouhou tradici. Až do 2. poloviny 20. století se kahanům na našem území nevěnovalo přílišné pozornosti. Do té doby byly tyto předměty vzpomínány badateli pouze okrajově, v některých případech bez jakéhokoliv popisu a to téměř vždy pouze v souvislosti se zpracováním výzkumu dané lokality, v jiných případech se jednalo o náhodné nálezy.

Za velmi přínosný počín považujeme studii *Římské lampy* v Národním muzeu v Praze a v jiných Československých sbírkách/*Roman lamps in Prague National Museum and in other Czechoslovak Collections* R. Hakena (1958), který ve své

diplomové práci položil základy pro výzkum antických kahanů na našem území. V 80. letech 20. století na Hakenovu práci navázal J. Marsa (1972). Kromě práce nesoucí totožný anglický název dále vydal článek *Punic, Greek and Hellenistic lamps in Prague collections* (1972b) a v roce 1974 pak přidal i studii *Antické lampy z českých nálezů*. Nálezy a následné zpracování dvou zlomků římských obrazových lamp z Litoměřic se mj. staly podnětem revizního zhodnocení M. Janča (2001b). Autor ve své studii jako první zpracoval lampy nalezené na našem území. Kromě římských lamp zhodnotil i nálezy lamp germánských a řeckých včetně předmětů interpretovaných jako kadidelnice. Pozornost rovněž věnoval nálezům egyptských, alexandrijských drachen a tetradrchen v Čechách (týž 2001b, 175, Tab. I), které jsou důležitým datovacím vodítkem.

Dalším, kdo přispěl k poznání kahanů uložených v pražských sbírkách, byla L. Kulichová (1982, 1983). V článku *Froschlampen in Prager Sammlungen* se zabývala velice specifickou skupinou – egyptskými žabími lampami z pozdně římské doby. V roce 2006 byly lampy uložené ve sbírkách Národního muzea v Praze nově zpracovány H. Svobodovou. Její práce představuje komplexní vědecké zhodnocení lamp, které zůstaly mimo zájem výše zmíněných autorů. V neposlední řadě nutno zmínit i diplomovou práci J. Šuchmové (2011) zabývající se antickými lampami, jakožto sbírkových předmětů, v několika menších českých a moravských sbírkách. Ač jsou nálezové okolnosti u většiny exemplářů ze sbírky Národního muzea neznámé, jejich zpracování považuji za velice přínosný počín z hlediska studia lamp nalezených přímo na našem území.

Podíváme-li se na slovenskou literaturu, zjistíme, že počet publikací a článků, které s tematikou těchto předmětů souvisí, postupem času narůstá. I slovenské muzejní sbírky se mohou těšit ze stále se rozšiřujícího nálezového fondu. V roce 1933 stručně popsal nálezy J. Eisner. Soupisu novějších nálezů se ujal V. Ondrouch (1938), přičemž především v souvislosti s novými nálezy vycházely další články (např. článek M. Pichlerové (1992, 3–6) zabývající se římskými kahanami z Bratislavy a z okolí Komárna včetně popisu pozoruhodných lamp ve tvaru obličejů). Zatím posledním podrobným zpracováním lamp na základě archeologických nálezů ze slovenského pohřebiště v Gerulati je práce *Gerulata: The Lamps. A survey of Roman lamps in Pannonia R. Frecera* (2015). Autor vytvořil obrazový a popisný katalog a doplnil tak soubor publikovaných římsko-provinciálních kahanů včetně zhodnocení těchto nálezů jako hrobového milodaru na sledovaném pohřebišti.

1.4 K původu a vývoji lamp

První primitivní svítidla tohoto typu byla známa již v paleolitu. Z tohoto údobí měl kahan podobu kamene, popř. kosti s prohlubní (*Oliva 2005*, 100). Např. z magdalénienské jeskyně La Mouthe v oblasti Dordogne pochází kamenná lampa, v níž byla doložena přítomnost živočišného tuku – kostní dřevě (*Forbes 1997*, 126). Nástup zemědělství a výroba keramických nádob v mladší době kamenné podstatně ovlivnily celou etapu vývoje těchto předmětů. V neolitu lze za osvětlovadla považovat keramické nádoby, v některých případech i speciálně tvarované (*Čížmář 2008*, 16). Příznačná jsou i svítidla vyráběná z dutých křídových kostek, ve kterých pravděpodobně hořel lůj, používaná při dobývání pazourků a křemenců. V keramickém inventáři kultury nálevkovitých pohárů se vyskytuje tzv. lahev s límcem, které se někdy připisuje funkce kahanu (*Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002*, 138). Jako palivo se od paleolitických po eneolitické lampy nejspíše používal zvířecí tuk (*Bernhard 1955*, 75). Kamenné misky, popř. misky z mušlí plněné rostlinným olejem s knotem hořícího dřívka používali i lidé v době bronzové.

Na konci 5. či v průběhu 4. tisíciletí př. n. l. se v Mezopotámii a zvláště pak v Egyptě ke svícení užívalo rozličných keramických tvarů – jednoduchých váziček, nezdobených misek či nádobek soudkovitého tvaru se zúženým hrdlem, do kterých byl ponořen knot na plováku. Příznačné jsou i tzv. sloupky ukončené miskou, ve které byl ponořen knot. Kromě keramiky se k výrobě lamp využívalo i jiných materiálů: z alabastru se vyráběly složité luxusní lampy sestávající ze dvou do sebe zasazených nádob. Již od Staré říše plnily v Egyptě funkci svítidel také kovové nádoby (*Helck–Otto 1980*, 913).

V polovině 1. tisíciletí př. n. l. se v Egyptě objevily tzv. misky „antického stylu“ jako importy v řeckých emporiích. Ačkoliv se v helénismu a rané době římské prosazovaly typicky egyptské motivy, výroba lamp včetně jejich výzdoby byla podmíněna vlivem jiných oblastí. Období římské nadvlády s sebou přineslo nový typ svítidel ryze egyptského původu. Dílny v oblasti Fajjúmské oázy se specializovaly na výrobu tzv. žabích lamp, pro které je příznačné sušení na slunci. Konec antiky je v Mezopotámii a Egyptě charakteristický produkcí raně křesťanských lamp.

Neméně zajímavý je vývoj lamp v Palestině a prostoru Levanty. Od rané doby bronzové se užívaly hliněné otevřené lampy, u nichž bylo na jedné či více stranách zmáčknutím a zdeformováním vytvořeno hořáku pro lepší uchopení knotu. Podle

Forbese (1997, 144) se tento typ lamp mohl inspirovat tvarem mušle, která taktéž mohla posloužit jako svítidlo. V prostoru Levanty došlo k uzavírání lamp později a to pod vlivem řeckých importů. Za helénismu a v době římské nadvlády určoval vývoj lamp v této oblasti sousední Egypt.

V řecké oblasti se s rozvojem kahanů setkáváme v minojském a mykénském období. Kromě hliněných lamp, které jsou známy již od neolitu, se nově objevují i lampy kovové (*Bernhard 1955, 90*) a kamenné (*Bernhard 1955, 93*). Jednalo se o miskovité tvary s profilovaným okrajem tvořícím oblouk pro umístění knotu. K dalším tvarům patřily kulovité nádoby s malým ouškem pro zavěšení a hrdlem se zkoseným ústím sloužícím současně jako otvor pro nalévání oleje a hořák. S příchodem Dóřů zaznamenáváme v této oblasti jistou změnu. Tento národ totiž místo lamp používal k osvětlování pochodně. Tuto skutečnost nám dokládají mnohé mytologické příběhy včetně Homérovy Iliady. „Návrat“ lamp zaznamenáváme v řecké oblasti v průběhu 7. století př. n. l. (*Heres 1969, 1*) v souvislosti s intenzivní kolonizací. V této době přichází Řecko do styku s tradicemi Východu. Původně snad importované otevřené foinické lampy byly postupně vytlačovány lampami, které si Řekové začali sami vyrábět. Jednalo se o lampy, které se postupně uzavíraly a na jejich vnitřní straně je ponechán pouze malý otvor pro nalévání oleje (*Bernhard 1955, 99*). Postupem času měly lampy oddělený hořák vybíhající mimo tělo. Nápadná je u řeckých lamp taktéž výzdoba. Kromě boků a plecí, byl někdy zdoben taktéž hořák. Na přelomu 4. a 3. století př. n. l. vznikaly složitější a reliéfně zdobené lampy. Kromě hrncířského kruhu se při výrobě lamp začaly ve 2. století př. n. l. využívat vícedílné formy. Díky této inovaci prudce vzrostla výroba a počet dílen s mistry, jejichž kolek byl otištěn na dnu lampy. Řekové ovšem disponovali taktéž výrobou lamp kamenných (*Beazley 1940, 23*) a kovových, k jejichž výrobě se používal především bronz, ale i drahé kovy.

Ostatní oblasti byly silně ovlivněny produkcí lamp z řeckých dílen. Dle některých badatelů (např. *Forbes 1997, 156*) se lampy mimo oblast Velkého Řecka rozšířily až ve 3. století př. n. l. Zajímavou skutečnost pozorujeme např. u Etrusků. Tento kmen, jak dokládají četné nálezy svícňů, používal ke svícení nikoliv lamp, nýbrž svíci. K chronologickému vývoji římských lamp více viz. kap. 3.

2 TERMINOLOGIE

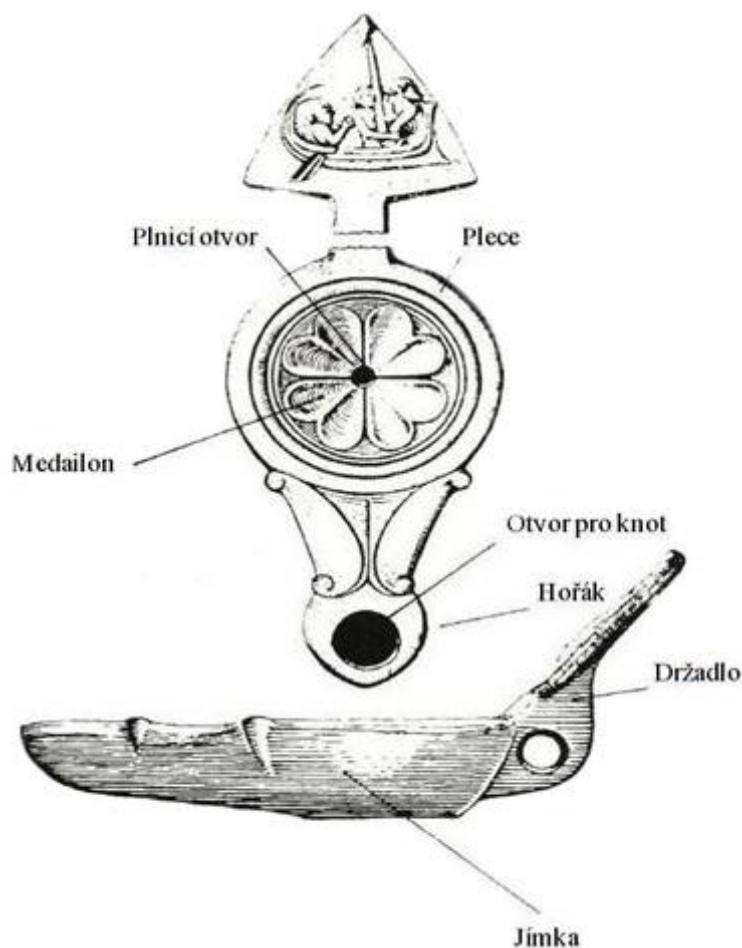
2.1 Lampa a její součásti

Lampa (z řečtiny λύχνος) sestává z několika částí (obr. 1):

- *Infundibulum* – kruhová nádržka (jímka). Nejobjemnější část lampy obsahující palivo, na jejíž vrchní straně se uprostřed nacházel plnicí otvor. Dno je někdy opatřeno kolkem výrobce.
- *Rostrum* – hořák. Nedílnou součástí každé lampy je protáhlý hořák, v němž se nacházel otvor po knot. Jeho tvarová typologie je obzvláště chronologicky citlivá. U některých typů lamp je hořák doplněn malým tzv. provzdušňovacím otvorem (\varnothing 1–2 mm), jehož účelem je zřejmě prodloužení průměrné doby hoření. K výrobě knotu se využívala rostlinná vlákna (nejčastěji lněná či konopná), zvířecí chlupy, ojediněle i měkké kovy. Během římského období, se upřednostňovaly knoty lněné, neboť mohly být „skrouceny“ ze starých oděvů. Ovšem známé jsou i knoty z papyru, lněného plátna nebo jakéhokoliv jiného vláknitého materiálu (Bailey 1972, 9).
- *Discus* – disk/medailon. Postupným uzavíráním vrchní strany těla vznikl medailon, jehož prostor může být dle trendů výzdobného stylu daného typu umírněně či bohatě zdobený. Lze usuzovat, že právě konkávnost disku při rozžaté lampě zvýrazňuje reliéfní dekor a tím tak podtrhuje estetickou hodnotu tohoto předmětu.
- Plece. Umístěné kolem medailonu a dle trendu mohou být úzké či široké. Taktéž se řadí k důležitému typologickému znaku, díky němuž jsme schopni chronologického určení.
- Drážky/kanelury. Oddělují medailon/disk od plecí. Mohou se lišit počtem.
- *Ansa* – držadlo/ouško. Je přítomno téměř u každého typu. V některých případech se jedná pouze o dekorativní prvek.

U některých typů lamp (především pozdní římské produkce) je hořák doplněn malým tzv. provzdušňovacím otvorem, který je umístěn v tzv. kanálu. Funkcí otvoru je zřejmě výměna vzduchu v uzavřené jímce.

Některé typy lamp nesou ozdobné prvky ve tvaru dvou volut, které jsou umístěny na bocích hořáku či malých výstupků bez praktické funkce umístěné na boční straně jímky, tedy vnější straně plecí.

Obr. 1: Hlavní části kahanu (podle: *Beltrán 1990, 263*).

Z římských provincií proudily na naše území především lampy hliněné, ale běžnému standardu se vymykají nálezy kovových lamp, někdy i s více hořáky. Takové lampy byly bezesporu výsadou vyšších společenských tříd (o problematice těchto lamp více viz kap. 5.1).

V závislosti na prostoru, umístění či příslušenství se aplikace lamp v prostoru měnila v souvislosti na vkusu a společenském postavení uživatele. Většina lamp je kvůli snadné manipulaci a přenosu opatřena držadlem v podobě ouška. V interiérech domů mohou být lampy umístěny na nábytku či ve výklencích. Podobného uplatnění zaznamenáváme i v důlním prostředí, kde v několika kontextech byly lampy ve výklencích nalezeny *in situ*. Takové lampy mohly být někdy opatřeny i nožkami.

Keramika či kov nebyly jedinými materiály používanými k výrobě lamp. Na začátku 4. století n. l. se započalo s produkcí skleněných lamp, které mnohem lépe osvětlují prostor. Narozdíl od hliněných lamp vydržely skleněné hořet déle a až dvakrát tak jasněji, než lampy hliněné.

2.2 K funkci kahanů

Vyjma pochodní a svíce byly římské keramické lampy nejdůležitějším zdrojem světla. Jejich stěžejní uplatnění spatřujeme při osvětlování interiérů domů, ale i veřejných prostor – ulic, obchodů, koupelí, paláců včetně chrámů, ze kterých postupně vytlačily kultovní pochodně (*Jančo 2001b*, 165). V hojném počtu byly využívány i při náboženských nebo divadelních slavnostech, nevyjímaje her. Během tzv. světských her v roce 248 pořádaných Philippem I. Arabem bylo použito na tisíce lamp. Také pompejské obchodní ulice osvětlovalo na stovky lamp. Svého uplatnění našla tato osvětlovadla zřejmě i uvnitř veřejných knihoven, kde si s nimi svítili knihovníci ve skladovacích prostorech bez oken.

Jejich využití je vedle významu v každodenním životě člověka důležité i v rovině sakrální. V podobě milodarů byly ukládány v chrámech či hrobech, kde „svítily“ na cestu zemřelému. Podobně jako hořící svíce, byly i olejové lampy při pohřbu nesený na znamení, že zemřelému vyprošují světlo věčné blaženosti. Po celou dobu římskou tvořily lampy součást pohřební výbavy. V tomto případě se staly nedílnou součástí pohřebního obřadu, při němž byl mrtvý vystaven ve svém příbytku až do doby pohřbu a poté uloženy společně s mrtvým k věčnému spánku. Existenci lamp shledáváme i v samotné pohřební komoře, kde byly během pohřebního obřadu ukládány do nik při smuteční slavnosti.

S kahaný se mj. můžeme setkat i v důlních prostorech, kde kromě své praktické funkce osvětlení temných prostor, plnily funkci jakýchsi „hodin“ k měření pracovní doby horníků (*Luzon 1967*, 138).

Rozšíření římských keramických lamp v především v západních provinciích, projevující se postupnou romanizací domácího obyvatelstva v 1. století, bylo vázané na příchod římských legií a přistěhovalců z Itálie. S rozvojem auxiliárních táborů v 1. století je doložen velký počet kahanů, které tvořily součást „osobní“ výbavy migrujících legionářů. V neposlední řadě je nutné počítat s tím, že samotné tábory měly velkou spotřebu světla, včetně nutnosti osvětlovacích zařízení při přechodu vojáků z jednoho místa do druhého.

2.3 Užívané druhy oleje

Plnidla lamp byla úzce spjata s geografickými podmínkami a ekonomickým systémem jednotlivých oblastí. Lampy byly v době římské živeny různými druhy

rostlinných olejů – v oblasti středomořské především olivovým (*Bailey 1972*, 10) či ricinovým. Pěstování oliv bylo rozšířeno po celé jižní Evropě a v Malé Asii. V regionech vykazujících přebytek olivového oleje, je nápadná četnost těchto nálezů, kdežto geografické oblasti chudé na jedlé oleje, upřednostňovaly jejich využití především při přípravě pokrmů (*Bailey 1972*, 11). I přesto, se s olejovými lampami setkáváme v rámci celé římské říše, nevyjímaje provincií, kde chybí středomořské podnebí a olivovníky. To poukazuje na existenci obrovské a pokročilé obchodní sítě v rámci římské říše.

Proudění římských legií a italských imigrantů v 1. století zapříčinilo dodávku olivového oleje z Itálie do Panonie. Doklady exportu olivového oleje do barbarika scházejí. To může být i jednou z příčin, proč v barbariku chybí četnější zastoupení těchto předmětů (*Krekovič 1983*, 514; *týž 1996*, 142). Bez zřetelných zpráv o exportu je nasnadě možnost, že Svébové olivový olej dováželi z římských trhů (*Dobiáš 1964*). Předražení olivového oleje zapříčiněné odchodem římských legií ze severozápadních provincií s sebou přinesl postupný úpadek výroby keramických lamp (*Wetzel 1997*, 29).

Známý je i olej z vlašských ořechů, rybí či sezamový, nevyjímaje využití tuků živočišných. Použití konkrétního oleje záviselo na surovinách, které se v dané oblasti pěstovaly. Např. do Španělska, kde doklady pěstování oliv v době římské scházejí, byl olej dovážený (*Krekovič 1983*, 514). Podobnou situaci zaznamenáváme i v Británii, kde byl olej drahý, nedostupný a musel se dovážet.

Při severním okraji antického světa se užívalo též živočišných tuků. Doložené jsou i minerální látky nebo jiné suroviny, včetně „exotického“ velrybího oleje, jehož použití bylo omezeno na pobřežní oblasti říše – Středozevního moře a atlantské Hispanie (*Amare Tafalla 1986*, 19).

Od antických autorů (srov. Vitruvius) máme zprávu, že v oblasti dnešní Sicílie bylo k živení lamp používáno skalního oleje (ropy). S tím úzce souvisí i fakt, že v oblasti antického světa bylo více míst, kde ropa přirozeně vyvěrala. Z takových míst lze uvést např. dnešní Rumunsko či západní Slovensko (*Pelikán – Sakař 1956*, 572: tam další literatura).

3 TYPOLOGIE

Na základě materiálu z 1. století po Kr. nalezeného ve Vindonisse, provedl základní typologii lamp (obr. 22) S. Loeschcke (1919). Autorem vytvořené typologické kategorie pro třídění nálezů antických lamp jsou dodnes používány. I u nálezů v této práci, u nichž je možné na základě signifikantní znaků roztrídění do určité typologické skupiny, bude aplikována především Loeschckeho klasifikace. Pro porovnání však uvádím i typologie ostatních autorů.

Pro pozdně římské lampy, u nichž lze použít nadregionální pojmenování severoafrické, jsem se opírala především o typologii M. T. Paleaniho a A. R. Liveraniho (1984), taktéž s přihlédnutím k dalším typologickým klasifikacím.

Ačkoliv nejsou na našem území zastoupeny všechny níže popisované typologické skupiny, považovala jsem za přínosné, uvést zde hlavní typologické skupiny.

Typologická klasifikace hliněných olejových lamp je v podstatě založena na přeměně tvaru těla a hořáku. Díky různě početné produkci těchto drobných uměleckých předmětů téměř v každé etapě doby římské, spatřujeme jejich pozoruhodný potenciál především po stránce chronologické.

Nejstarší římské lampy produkované z dílen v Kampánii jsou datovány do 3. století př. Kr. a nápadná je u nich ještě inspirace lampami řeckými. K nejranějším typům patří lampy typu dell'Esquiline vyráběné na hrnčířském kruhu. Pro tato osvětlovadla je příznačná hrubotvarost a nezdobnost. Vyznačují se kruhovým tělem s poměrně hlubokou jímkou, rozšířeným hořákem a držadlem. Podobně jako u řeckých typů je pro tyto lampy obvyklá černá glazura. Dle Pavoliniho typologie (1981, 144–149) spadá jejich hlavní výroba mezi 180–50 př. Kr. S lampami tohoto typu se dále setkáváme v severní Africe (Kartágo) a na Sicílii. Některé lampy zařaditelné do této skupiny mají na těle vyryté jméno v podobě sgrafity. Otázkou je, zda takový nápis nemohl odkazovat na jméno osoby, v jejímž hrobě byla lampa nalezena. Zajímavé jsou i nápisy typu AVE, NOLI ME TANGERE, NII ATTIGAS NON SVM TVA M · SVM, PONE FVR, volně přeloženo jako „Nech toho, zloději!“, které taktéž odkazují na možné využití v rovině sakrální.

Od 1. století př. Kr. se v římských dílnách začaly vyrábět vlastní typy lamp, i když pod silným vlivem helénismu. V republikánském Římě, a to především od

panování císaře Augusta (27–14 př. Kr.) se výroba lamp stala standardizovaným řemeslem a to především díky formám, které začaly být vedle hrnčířského kruhu hojně využívány.

Nejranější středoitalské lampy vyrobené z forem náležejí dle Dresselovy (1899) klasifikace do typů 1–4. Tyto kahany si ponechávají některé standardní vlastnosti předchozích ranějších typů vyrobených na kruhu – např. rozšířený hořák či aplikace držadla. Lampy typu Dressel 1 se od ostatních liší především barvou hlíny, která je v případě prvního typu šedá, občas s černým potahem. Lampy typu Dressel 1 jsou příznačné svoji výzdobou, která může být buď paprsčitá či vegetabilní ve formě úponků, a to buď naturalistických (Dressel 1) či stylizovaných (Dressel 1A) (Ricci 1973, 177–179). Právě posledním dekorem stylizovaných rostlinných úponků byly zdobeny i fragmenty lampy pocházející z oppida Třisov (k tomu více viz kap. 7.2.5).

Tzv. Warzenlampen (Dressel typ II) se vyznačují bradavkovitým výstupky na plecích, někdy i na dně lampy. Typ III se od předchozího typu II liší užšími plecemi a širším diskem, který je často zdobený, např. figurálními či florálními motivy (např. vinné ratolesti, břechťan). Taktéž lampy tohoto typu mají výstupek na každé straně těla.

Tzv. Vogelkopflampen (Dressel typ IV) jsou typické rozšířeným hořákem ve tvaru „kovadliny“ a určujícím prvkem je dvojice od sebe odvrácených ptačích hlav, které „vystupují“ z otvoru na knot a jdou směrem k disku. Dle Pavoliniho (1980, 47–48; též 1981, 161–166) je začátek jejich výroby datován k roku 50 př. Kr. a konec spatřujeme kolem roku 15 po Kr. V práci O. Waldhauera (1914, 31, Taf. XI:129, 130) jsou k tomu typu přiřazeny dva nálezy z Itálie. I u těchto lamp je příznačná dvojice od sebe odvrácených ptačích hlav.

3.1 Obrazové lampy

Římské obrazové lampy (něm. *Bildlampen*) jsou vyrobené z formy a vycházejí z pozdněhelenistických předloh s reliéfně zdobeným diskem. Dle Loeschkeho základního typologického členění jim přináležejí typy I–VIII. Pozoruhodná je bohatost námětů na discích obrazových lamp (např. zobrazení mytologických, erotických scén, výjevů z každodenního života, nevyjímaje zobrazení sakrální povahy). Plnicí otvor je na disku uzpůsoben tak, aby nepřekážel výzdobnému motivu. Obrazové lampy jsou pokryty matnou či lesklou engobou. Dle síly výpalu jsou oranžového až červeně cihlového zbarvení.

Poprvé se s obrazovými lampami setkáváme ve druhé polovině 1. století př. n. l. Největší rozvoj těchto lamp však zaznamenáváme od konce augustovské doby, kdy se z Římské říše rozšířily i do provincií na sever od Alp. Výroba obrazových lamp nebyla výsadou pouze italských dílen, ale i provinciálních, odkud se dostávaly na místní trh. (Frečer 2015, 67–68). Rozšířením obrazových lamp skrz říši lze taktéž spojit s Augustovou vládou, kterou se započala dlouhá etapa míru a prosperity.

Z hlediska morfologické klasifikace a technologického hlediska vykazují obrazové lampy významný pokrok ve srovnání s pozdně republikánskými lampami – manuální zručnost a náročnější technika výroby (hrnčířský kruh byl nahrazen formou), větší kapacita pro palivo a v neposlední řadě umělecký talent a dovednosti hrnčířů. Jedním ze základních znaků, které oddělují obrazové lampy od předchozích forem je přidání dekorativních volut obklopujících hořák. Aplikaci těchto zdobných prvků lze spojit s určitou podobností s prvky na architektonických dílech.

3.1.1 Lampy s hranatým volutovým hořákem

Loeschcke typ I (1919, 212), Iványi typ I (1935, 10), Broneer typ XXII (1930, 76), Bailey typ A (1980, 126), Alicu typ I (1976, 21).

Loeschckeho první, chronologicky nejstarší typ lampy se vyznačuje nízkým okrouhlým tělem s konkávním nebo horizontálním diskem nesoucím široké spektrum výzdoby a malým otvorem pro palivo. Mezi další charakteristické znaky patří široký, plochý hořák se dvěma konkávními volutami a špičatým ukončením při otvoru na knot (obr. 2). Plece mohou být různě tvarované a od disku bývají oddělené drážkami. Ojedinele se u tohoto typu může objevit ouško (páskové, později kroužkové). Např. D. Bailey (1980, 127) uvádí, že páskové ouško je obvyklé u časnějších kusů. K tomu dále Fremersdorf (1922, 28) uvádí, že spíše než o typologický znak, se jedná o charakteristický znak konkrétní dílny v Porýní. Lampy tohoto typu jsou tenkostěnné, s dobrým technickým provedením a zřetelnými detaily. Tento typ je příznačný pro pozdněaugustovské období a setkáváme se s ním v hojnosti nejenom ve středomořské oblasti, ale např. i v místních afrických dílnách (k tomu např. Bonifay 2004, 334–337; Deneavue 1986, groups 1–2; týž 1969, Nos. 1060, 1063, 1034, 1035; Bailey 1988, Q 1715, Bonifay 2004, Fig. 14:35).

Časové zařazení lampy nám pomáhá určit hloubka disku, tvar plecí a umístění drážek (*Bailey 1980*, 126). Na základě poměru zakončení hořáku k tělu (obr. 2) lze tento typ lampy dělit na 3 – 4 podtypy (Ia – Ic). Dle Loeschckeho (1919) typologie se u těchto typů vyskytují formy plecí I, II, III nebo IV (obr. 3).

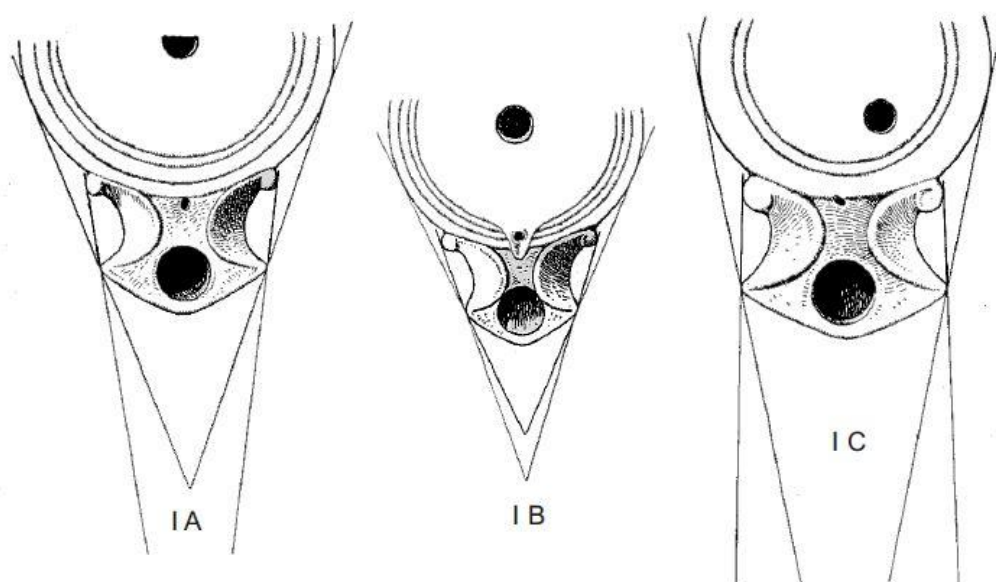
U typu Ia je hranaté zakončení držáku užší než prostor mezi volutami, které přečnávají do stran. U tohoto typu se někdy objevuje i „jazyk“ ve tvaru písmene V přečnávající z disku přes plece k hořáku. Pro tuto variantu jsou typické formy plecí I a II. Z přelomu letopočtu známe prototypy tohoto tvaru z Magdalensbergu, Oberadenu a Rödgenu (*Alram-Stern 1989*, 26). Plně rozvinutý typ Ia datujeme v Itálii od pozdněaugustovského období do 30. let 1. století (*Loeschcke 1919*, 217; *Farka 1977*, 55; *Bailey 1980*, 127–129), avšak ze švýcarského tábora Vindonissa pocházejí lampy, které datujeme až na konec 1. století po Kr. Ze slovenského tábora Gerulata, který byl založen koncem 80. let 1. století po Kr., nepochází jediný exemplář tohoto typu (*Frečer 2015*, 71).

U typu Ib je hranaté zakončení hořáku užší než prostor mezi volutami, ale širší než u předchozího typu Ia. Typické formy plecí jsou III a II. Tento typ se oproti typu Ia vyznačuje částečně převzatou či zjednodušenou reliéfní výzdobou, např. gladiátor je již zobrazen bez soupeře. Z hlediska časového zařazení tento typ datujeme v Itálii do druhé třetiny 1. století, tedy do období vlády Tiberia (14–37) po konec 1. století. S nálezky tohoto typu se setkáváme např. v kastelech Hofheim a Faimingen, které spadají do období vlády císaře Claudia (41–54). Do flaviovského období (69–96) lze zařadit exempláře z Rottweilu či Kemptenu. Ve Vindonisse je podtyp Ib nejvíce zastoupen (*Alram-Stern 1989*, 27, pozn. 51). Na slovinském pohřebišti Emona byly nalezeny lampy tohoto typu společně s firemními lampami Loeschckeho typu X. Ze slovenské lokality Gerulata pochází jediný exemplář tohoto typu ovšem s netypickou plecí typu IVb (*Frečer 2015*, 71).

Do typu Ib/c, který vyčleňují pouze někteří badatelé, řadíme lampy, které si ponechávají charakteristiky předešlého tvaru (plece typu III, obrazové motivy) a zároveň již přebírají určité znaky lampy typu Ic (forma plece IV, širší hořák) (*Alram-Stern 1989*, 26) a zároveň mohou mít i přechodný typ hořáku (B/C, obr.). Např. E. Alram-Stern (1989, 26) dále poznamenává, že je nutné oddělit typy Ib a Ic vzhledem k repertoáru výzdoby. Dle Ch. Farky (1977, 57) patří tento typ do období císaře Claudia. Z Gerulaty uvádí R. Frečer (2015, 71) sedm lamp (λ 2–λ 8, 74–80) spadajících do tohoto období (s formou plecí IIIa, IVa a VIIb), avšak poznamenává, že jednu lampu

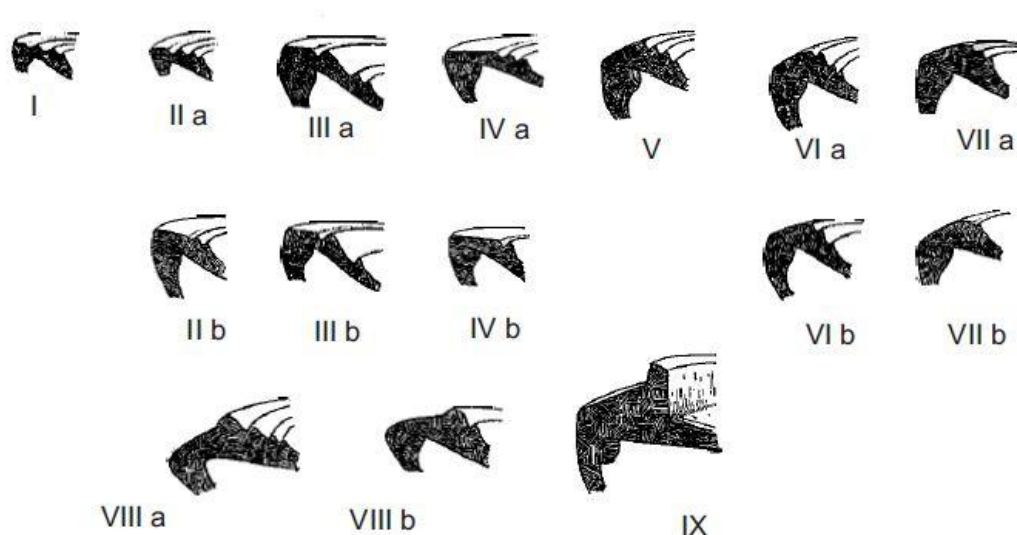
(λ5, 77) lze na základě doprovodných artefaktů datovat do poslední třetiny 1. století, do vlády císaře Galby (68–69).

Oproti předchozímu přechodnému typu Ib/c má varianta Ic širší hranaté zakončení hořáku než je prostor mezi volutami, jednu nebo dvě drážky okolo disku a typickou formu plecí IVb. Typ Ic je příznačný pro poslední třetinu 1. století, vyvíjí se během panování císaře Nera a počátku vlády Vespasiana (Loeschcke 1919, 29–30).

Obr. 2: Šířka hořáku (podle: Loeschcke 1919, 25, Abb. 1).

Centrum výroby většiny lamp dle Loeschckeho leželo v severní Itálii, ale lokální výroba lamp Ib/c a Ic je doložena taktéž v Panonii, právě se zvýšenými kontakty na severní Itálii (Aram-Stern 1989, 25, pozn. 34; Bailey 1988, 149). Pro typy lamp Ib/c a Ic se někdy používá označení „raetské“ a jejich výskyt v této oblasti je vázán na severní Itálii. V Panonii se s typem Ic setkáváme ještě minimálně na konci 2. století, s možnými přesahy až do první poloviny století 3. (Loeschcke 1919, 218; Aram-Stern 1989, 29, pozn. 68) a nutno však podotknout, že jejich výroba pokračovala i do období, ve kterém dominantní postavené na trhu získaly firemní lampy (Frečer 2015, 72, zde další literatura). V Gerulatě je typ Ic zastoupen celkem sedmi lampami (λ9 – λ15) (Frečer 2015, 72).

Obr. 3: Typy plecí (podle: *Loeschcke 1919, 25, Abb. 2*).

Dle výše uvedeného přehledu platí, že čím užší hořák, tím ranější typ lampy. Nutno však podotknout, že postupný vývoj forem probíhal tak, že podtypy se navzájem překrývaly a existovaly současně (*Iványi 1935, 10–11*).

3.1.2 Lampy s okrouhlým volutovým hořákem

Loeschcke typ IV (*1919, 225*), Iványi typ II (*1935, 11*), Broneer typ XXIII (*1930, 78*), Bailey typ B (*1980, 153*).

Lampy tohoto typu jsou menší než Loeschckeho typ I a vyznačují se okrouhlým hořákem s volutami. Pro tento typ jsou příznačné formy plecí tvaru II, nejčastěji III, včetně V–VII (*Loeschcke 1919, 225*). Disk je konkávní, několik drážek jej odděluje od plecí.

Datovat ho lze do druhého čtvrtletí 1. století (tedy od dob vlády Tiberiovy) až do konce 1. století (*Loeschcke 1919, 226; Bailey 1980, 159*). V první polovině 2. století se tento typ vyskytl také v provinciích na sever od Alp (např. v Panonii). I např. hrnčířská dílna se značkou ROMANENSIS pokračovala s produkcí lamp tohoto typu až do doby Hadriánovy (*Heres 1968, 185*). Pozdější formy vyráběné v pozdně flaviovském období v provincii Africa, Hispania, Gallia Narobensis a v Itálii, nejsou v oblasti na sever od Alp zastoupeny (*Leibundgut 1977, 31*).

3.1.3 Lampy s okrouhlým hořákem a volutami na plecích

Loeschcke typ V (1919, 229), Iványi typ VI (1935, 12), Broneer typ XXIV (1930, 80).

Tento typ je charakteristický zaobleným hořákem, který je k plecím „připojen“ dvěma volutami, které pokračují v úzké drážce (nejčastěji s motivem vejcovce) až k držadlu. Disk může být hladký či zdobený reliéfní výzdobou. Lampy mohou být opatřené bočními výstupky.

Největší distribuce těchto lamp je zaznamenána ve druhém a třetím čtvrtletí 1. století s přihlédnutím k silným helenistickým tradicím (Farka 1977, 69) Dle Loeschckeho (1919, 229) je tento typ současný s typem VII.

3.1.4 Lampy s okrouhlým volutovým hořákem a držadlem

Loeschcke typ III (1919, 222), Iványi typ III a IV (1935, 11), Broneer typ XXI (1930, 73), Bailey typ D (1980, 199).

Charakteristickým znakem těchto lamp, pro Panonii typických, je masivní tělo, výrazné držadlo ve tvaru listu, trojúhelníka, půlměsíce nebo busty, a prodloužené úzké voluty po stranách hořáku. Na dně lamp se nachází robustní prstenec, záhy pak kruhový podstavec a u mladších exemplářů opět hrubý a vysoký prstenec.

Lampy tohoto typu vycházejí z helenistických bronzových lamp s podlouhlým, zaobleným volutovým hořákem. Časně helenistické lampy tohoto typu nalezené v Korintu ukazují, že byly vyrobeny ještě před lampami typu Loeschcke I. Na základě Broneerovy typologie (1930, 73) jsou tyto pozdně helenistické lampy shrnuty do jeho první skupiny. Z tohoto důvodu řadí někteří badatelé tento typ před Loeschckeho typ I. Lampy s okrouhlým volutovým hořákem, včetně jeho variant, se vyskytují od augustovského období až do 3. století, přičemž v 1. století se vyskytují v celé římské říši a pozdější formy se omezují především na oblast Panonie. V augustovském období je disk lamp již plně zdobený, ale z počátku se výzdoba omezuje na jednoduché ornamenty (Farka 1977, 60; Loeschcke 1919, 223) a teprve od doby vlády Tiberia a Claudia je disk reliéfně zdobený. Lokální varianty vyráběné v Panonii byly E. Alram-Stern (1989, 32–33) rozděleny do tří skupin.

Z našeho území prozatím lampy tohoto typu neznáme, avšak jejich tvarové a výzdobné charakteristiky jsou důležité především z hlediska jejich bronzových napodobenin. K tomu více viz kap. 7.1.1 o nálezu bronzové dvouplamenné lampy z knížecího hrobu v Mušově.

3.1.5 Okrouhlé lampy se zaobleným hořákem

Loeschcke typ VIII (1919, 237), Iványi typ VII (1935, 12), Broneer typ XXV (1930, 83), Bailey typ O–Q, (1980, 293), Alicu typ VII (1976, 26).

Lampy tohoto typu jsou posledním stadiem vývoje římských obrazových lamp. Z hlediska funkce mohou být rozděleny do dvou základních skupin:

1. lampy malých rozměrů s jednoduchou výzdobou;
2. velké lampy, většinou nezdobené, primárně určené ke svícení.

Na základě variant hořáku rozdělil Loeschcke lampy tohoto typu do pěti základních variant (obr. 4): L1, L2, R, K, H. Obdobnou klasifikaci pro nálezy z Korintu publikoval i Broneer (1930).

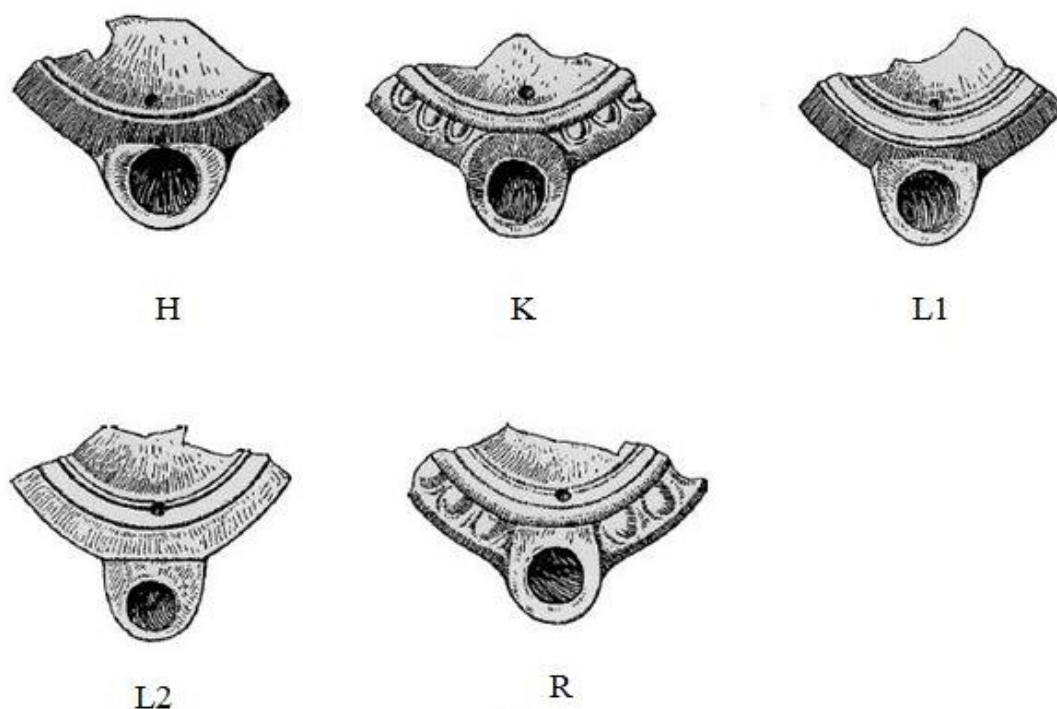
Kolébku vzniku okrouhlé lampy se zaobleným hořákem je Kampánie nebo střední Itálie krátce před polovinou 1. století. (Broneer 1930, 90 – jeho typ XXVII a XXVIII) a následně se vyvinul z dřívějšího Loeschckeho typu V, přičemž došlo k postupnému úpadku volut a jejich následnému vymizení (Bailey 1980, 293–294).

Pro lampy tohoto typu je typické okrouhlé, mělké tělo s konkávním diskem a obvykle větším průměrem, což zajistilo větší kapacitu jímky. Uměřené výzdobné motivy se omezily na jednoduché stylizace florálních motivů, ojediněle se může objevit i výzdoba figurální. Oblíbeným motivem těchto lamp byla výzdoba rosetami (Bailey 1988, 332; Alram-Stern 1989, 35). Hořák je v porovnání s Loeschckeho typem I nezdobený, krátký a zaoblený, avšak může být proveden do mnoha tvarů. Lampy tohoto typu jsou často opatřeny držadly. Dle Loeschckeho (1919, 238) typologie se u těchto typů vyskytují formy plecí VI–VIII.

Výskyt okrouhlých lamp se zaobleným hořákem spatřujeme v celém Středomoří, odkud byl v mnoha různých variantách exportován do všech koutů Římského impéria. Tři fragmenty pochází z Vindonissy a Cologne a datovat je lze před rok 47 a 50. Do obdobného časového rozpětí lze datovat i nález z Magdalensbergu (Frečer 2015, 92: tam další literatura). Po roce 100 pozorujeme jakýsi útlum těchto lamp v oblasti na

sever od Alp. Tuto skutečnost zřejmě zapříčinila výroba robustních firemních lamp, Loeschckeho typů IX a X.

Z našeho území lze k tomuto typu přiřadit ojedinělé nálezy dvou zlomků z Litoměřic, o nichž bude pojednáno v kap. 7.3.4.

Obr. 4: Základní varianty hořáku Loeschckeho typu VIII (podle: *Loeschcke 1919*, Abb. 4).

3.2 Firemní lampy

Firemní lampy (něm. Firmalampen) pojmenoval již v roce 1896 O. Fischbach (3–61). Dle Loeschckeho (1919, 225) typologie jim přináležejí typy IX a X. Ve studiu těchto lamp vyniká především jméno E. Buchiho (1975), jehož obsáhlý katalog obsahoval firemní lampy z Archeologického muzea v Aquilei.

Firemní lampy byly jedním z prvních sériově vyráběných výrobků v římských dobách. Obdobně jako obrazové lampy vyráběny z forem. Od obrazových se liší tím, že byly primárně používány ke svícení, přičemž jejich výzdoba zde hrála druhotnou roli. Výroba těchto sériově vyráběných kahanů započala od 3. třetiny 1. století po Kr. Jejich boom severně od Alp zaznamenáváme v průběhu 2. století a jejich výroba a imitace pokračovala v provinciálním prostředí až do 4. století.

Firemní lampy se vyznačují okrouhlým tělem s velkou miskou, velkými rozměry, zaoblenými plecemi a vysokým reliéfním prstencem, který obklopuje disk a z hlediska praktičnosti zabraňuje vytékání oleje. Disk je obvykle nezdobený, popř. dekorovaný maskami, tvářemi či bustami Amora atd. Z Gerulaty byl na lamě λ 48 byl identifikován ojedinělý reliéf (*Frečer 2015*, 120). Dno lampy je doplněna o kolek se jménem výrobce. Z hlediska jejich velkému časovému a geografickému rozšíření s různými kolky lze předpokládat, že s jednou značkou muselo pracovat současně více firem – ať už oficiálně či ne (*Frečer 2015*, 111). Na plecích se objevují dva až tři výčnělky, které jsou někdy připisovány pozůstatkům na bronzových předlohách (*Farka 1977*, 78, 82), přičemž konkrétní předlohou byl typ Loeschcke XXII (*Loeschcke 1919*, 326, Taf. 2:1066). Když se budeme na disk lampy dívat z pohledu hodinového ciferníku, lze si povšimnout, že dva výčnělky byly zpravidla na 4. a 8. hodině a třetí, nacházející se na opačné straně od hořáku, na hodině 12. Tyto výčnělky jsou u firemních lamp jen zřídka perforované, tudíž nesloužily pro účely zavěšení (*Alram-Stern 1989*, 137, 219, 306, 362, 367/8, 377). S. Loeschcke považoval tyto výčnělky za raný prvek a přebírá to od něho i Farka (*1977*, 79). Občas mohou být prořezané žlábkem. Za závěsný prvek lze někdy považovat kroužek zdobený reliéfem nacházející se uprostřed disku. V případě nálezového souboru se slovenské Gerulaty, byl tento prvek nalezen na lampě λ 91 (*Frečer 2015*, 155–156).

Nedílnou součástí firemních lamp byl dlouhý, na konci zaoblený hořák s úzkým uzavřeným nebo širokým otevřeným kanálem.

Jak již bylo uvedeno výše, časově lze tyto lampy zařadit do 3. třetiny 1. století a jejich výroba se připisuje dílně se značkou STROBILUS (*Loeschcke 1919*, 100–102; *Bailey 1980*, 101). První firemní lampy zřejmě vznikly v oblasti severoitalské Modeny (*Frečer 2015*, 110, zde další literatura), kvůli blízkosti tamějších dílen vyrábějících terru sigillatu, od kterých mohli výrobci lamp kupovat hlínu, čerpat zkušenosti a technické vybavení. V nezávislosti na severoitalskou Modenu mohla ve stejném čase vzniknout i střeđoitalská verze firemní lampy s držadlem se značkou MYRON, která více vychází z bronzové předlohy (*Bailey 1980*, 278).

Od 2. století byly provinciální kopie firemních lamp oblíbeným svítidlem ve vojenských zónách. Zajímavé je, že ačkoliv byly roztroušené na obrovském teritoriu, neujaly se v oblasti Středomoří, kde stále převládal Loeschckeovo typ VIII se zaobleným hořákem. Neméně zajímavým je i Egypt, kde se na lokálně vyrobených lampách objevují kolky výrobců firemních lamp PHOETASPI a STROBI[LI] (*Bailey*

1980, 276–277). Při studiu firemních lamp bylo poukázáno na zajímavý fakt: některé firemní lampy se značkou PHOETASPI měly identickou výzdobu jako obrazové lampy Loeschckeho typu VIII nesoucí stejnou signaturu.

Velmi zajímavý problém továrních lamp je vztah mezi diskem výzdobu těchto lamp a nad svítidel typu obrazu. Současný autor dosud zná některé příklady identické výzdoby mezi továrních lamp podepsaných PHOETASPI a obrázkových lamp Loeschcke typ 8, které nesou stejný podpis. Následující katalog, neobsahuje žádné lampy se mu PHOETASPI podpis. Proto je při určování firemních lamp těžké zjistit jejich provenienci – italská, jihogalská, provinciální kopie či imitace.

3.2.1 Firemní lampy s drážkou

Loeschcke typ IX (1919, 225), Iványi typ XV (1935, 16), Broneer typ XXVI (1930, 87), Bailey typ N, (1980, 272), Alicu typ VIII (1976, 27), Deneauve typ IX A (1969, 208).

Lampy Loeschckeho typu IX vycházejí z bronzových předloh Loeschcke XXII (1919, 326) a jejich nástup je kladen do období mezi lety 50–70 po Kr. (Bailey 1980, 101; Atram-Stern 1989, 39).

Lampy tohoto typu se vyznačují okrouhlou jímkou s plochým horizontálním diskem, vyvýšeným prstencem a dvěma až třemi výčnělky, dlouhým hořákem a dno lampy je často doplněno signaturou (kolkem).

Dle útvarů na hořáku lze tento typ rozdělit do třech podtypů (IXa–IXc). Hořák podtypu IXa je doplněn o uzavřenou, tenkou, mělkou drážkou, oddělenou od disku prstencem. V Gerulatě se z celkového počtu 11 kusů typu IX tento podtyp nevyskytuje (Frečer 2015, 114). Drážka na hořáku podtypu IXb je hlubší, užší a tvoří začátek kanálu a stále je od disku oddělená prstencem. V Gerulatě je doloženo celkem 6 exemplářů reprezentujících tuto formu. Přičemž zajímavá je lampa λ 46, která je na základě mincí z Hadriánovy doby kladena do poloviny 2. století po Kr. (Frečer 2015, 114, 119).

„Přechodný“ podtyp Ic je opatřen hlubokým kanálem ve tvaru písmene V, který přesahuje z disku. Okraje kanálu jsou tvořené plečným prstencem, ale stále zůstává oddělený od otvoru na okraj. K podtypu Ic jsou v Gerulatě přiřazeny tři lampy (λ 49– λ 51), přičemž první dvě byly objevené spolu s mincemi Domiciána (Frečer 2015, 114, 120–122).

Spodní datace firemních lamp typu IX je na základě fragmentů z Magdalensbergu datovaná do období vlády Claudia. V tomto případě se však jedná o prvotní formy bez podstatných znaků plně rozvinutého typu IXa. Výroba prvních firemních lamp je připisována Strobilovi s kolkem STROBILI a vznik plně rozvinutého typu IX se datuje kolem roku 60 po Kr., přičemž rozšíření do severních provincií začíná nejdříve roku 75 po Kr. (Frečer 2015, 113). Dle Baileyho (1980, 274) vymizí tento typ z Itálie již již na konci 1. století. Odlišně tomu bylo v provinciích, kde jejich lokální výroba pokračovala nadále – např. v Noriku až do začátku 3. století (Deringer 1965, 21) a v Germánii až do poloviny 2. století (Vegas 1966, 76).

3.2.2 Firemní lampy s kanálem

Loeschcke typ X (1919, 225), Iványi typ XVII (1935, 16), Broneer typ XXVI (1930, 87), Bailey typ N, (1980, 272), Alicu typ X (1976, 28), Deneauve typ IX A (1969, 208).

Nejběžnější typ firemních lamp sestává z velké, hruškovité nádržky se zaoblenými plecemi, na nichž jsou výčnělky a dlouhého hořáku. Disk lampy je orámován vyvýšeným plastickým prstencem, kolmým na povrch lampy. Narozdíl od předchozího typu IX prstenec nepřerušen pokračuje po hořáku až k otvoru na knot, kde tvoří listovitou čepel a vytváří tak široký kanál, po němž vylitý nebo přesáknutý olej teče zpátky k disku (Frečer 2015, 123). Firemní lampy typu X se objevují okolo roku 90 po Kr. a nejranější lampy jsou opatřené kolkem nesoucím jméno FORTIS (Bailey 1980, 275). Na ukončení produkce těchto lamp mají badatelé rozdílné názory (k tomu např. Deringer 1965, 47). Na paměti je nutno mít i těžkosti spojené s obtížnou rozlišitelností mezi provinciálními kopiemi, imitacemi a pozdějšími výrobky. Dle D. M. Baileyho (1980, 275) je konec v Itálii datován do 3. čtvrtiny 2. století, přičemž v provinciích je výroba kopií tohoto tvaru nadále. Např. v Pannonii jejich výroba probíhala od konce 1. století až do poloviny 4. století (Iványi 1935, 16–19).

Dle techniky zpracování a metrických údajů se rozlišují následující podtypy (Xa–XK):

Podtyp Xa zachovává standardní charakteristiky Loeschckeho typu X (viz výše).

S přihlédnutím k zachování standardních charakteristik má typ Xb zaoblené jak plece, tak i konec hořáku. Tato forma je většinou vyrobená z méně kvalitního materiálu a často doprovázený nekvalitním výpalem. V případě podtypu Xb je nutno počítat buď

s degenerací typu, či provinciální imitací. Některými badateli nejsou typy Xa a Xb vůbec rozlišovány. Např. E. Alram-Stern (1989, 41) tyto typy rozlišuje na základě tvaru hořáku a jeho oddělení od plecí.

Badateli uznáný je podtyp Xc. Pro tento typ je příznačná změna velikostních proporcí – lampa se začíná celkově zmenšovat, přičemž obrysy prstence, kanálu a výčnělků jsou těžko rozlišitelné, získávají vejcovitý tvar a často bez signatury.

Vývojovou řadu uzavírá typ XK. Tělo těchto lamp je širší, okrouhlejší, mělčí a s výrazně zkráceným hořákem.

V Gerulátě jsou firemní lampy nejobsáhlejší skupinu čítající celkem 85 exemplářů (Frečer 2015, 125–225). R. Frečer (2015, 125, 132, 159) dále uvádí, že nejstarší lampy (λ 60 a λ 96) lze na základě doprovodných nálezů datovat do období vlády Domiciánovy a Trajánovy. A nejmladší lampy (λ 104 a λ 157) spadají na konec 2. nebo začátek 3. století (Frečer 2015, 125, 164, 200–201).

Z našeho území lze k Loeschckeho typu X přiřadit neúplný nález lampy ze sídliště Křepice „Záhumenie“. Nejpočetnější soubor kahanů tohoto typu poskytla vojenská stanice Hradisko u Mušova. O zmíněných nálezech blíže pojednám v kap. 7.4.4 a 7.2.

3.3 Pozdně antické lampy

Jedním z nejstarších a nejrozšířenějších přírodních symbolů v křesťanství je světlo. Symbolika světla vychází především z tradice Bible: zahánění temnoty, a proto poukazuje na Boží přítomnost. Svíce je symbolem Krista, plamen znamením božské přirozenosti a kanoucí vosk symbolizuje Kristovo obětované lidství. Hluboký křesťanský význam mají už od počátku rozžaté olejové lampy v Bibli:

„Nikdo přece nerozsvítí lampu a nepřikryje nádobu ani je nedá pod postel, ale dá je na svícen, aby ti, kdo vcházejí, viděli světlo.“

Lk (8, 16–17)

„Vy jste světlo světa. Nemůže zůstat skryto město ležící na hoře. A když rozsvítí lampu, nestaví ji pod nádobu, ale na svícen; a svítí všem v době. Tak ať svítí vaše světlo před lidmi, aby viděli vaše dobré skutky a vzdali slávu vašemu Otci v nebesích.“

Mt (5, 14–16)

V předkřesťanské době bývaly lampy vkládány do rukou mrtvého, aby osvětlovaly jeho cestu do podsvětí, do říše mrtvých. Vydáme-li se po stopách prvních křesťanů, zjistíme, že olejové lampy hrály zásadní roli v podzemních pohřebištích – katakombách – kde byla sloužena zádušní mše. Rozžaté olejové svíce zde ztvárňovaly dvojí roli: kromě praktické funkce, kdy osvětlovaly podzemní chodby, byly ukládány v blízkosti fresek a posvátných obrazů.

Zhruba do roku 1960 nebylo pozdně antickým lampám věnováno přílišné pozornosti. V odborné literatuře jsou tato osvětlovadla shrnována pod pojem (staro)křesťanská, africká či středomořská. V prvním případě je toto označení odvozeno od motivů, kterými jsou často lampy zdobeny, v případě termínu „africké“ se odkazuje na původní výrobní střediska a pojmenování „středomořské“ zřejmě souvisí s distribucí těchto lamp (*Pohl 1962*, 219; *Provoost 1970*, 17–18).

První detailní klasifikaci těchto osvětlovadel uveřejnil v roce 1962 G. Pohl. Podle tvaru je rozčlenil do čtyř skupin (1–4), z nichž byly dále dle výzdoby na disku a plecích vyčleněny další podtypy (*Pohl 1962*).

J. W. Hayes (1972, 310) navrhl dvě velké skupiny (I a II), v rámci nichž ještě vydělil menší podskupiny (typ I A/B a II A/B). Autorovým záměrem nebylo předložit podrobné typologické spektrum, nýbrž zmapovat regionální rozdíly. Vývoj středotuniských lamp poloviny 3. století po Kr. vypracoval J. W. Salomonson (1969, 73).

Kromě řady dalších studií, přispěly velkou měrou k řešení této problematiky L. Anselmino a C. Pavolini (1981, 184–207), kteří vytvořili detailní typologicko-chronologický rozbor (typy Atlante I–XII).

3.3.1 Lampy s dekorem palmových listů

Atlante typ VIII (194), Hayes typ I (1972, 310), Pohl typ 2 (1962, 225).

Lampy tohoto typu byly vyrobeny v dvoudílných formách. Vyznačují se následujícími charakteristikami: masivním tělem hruškovitého tvaru s oválným diskem, úzkými zdobenými plecemi a kanálem, který ústí z disku ke krátkému hořáku. Podlouhlý oválný disk nese ornamentální, florální nebo figurální reliéfní motivy. Dno je obvykle ploché či lehce konkávní s vyrytými liniemi. Nedílnou součástí lamp typu Atlante VIII je vertikální držadlo.

Rozsáhlé spektrum výzdobných motivů na disku lampy (palmové listy, pásek s příčnými liniemi, tzv. „žebříkovitý“ pásek) a na konvexních nebo konkávních plecích (dekor listů a úponek), umožnil členění na několik typů (A–D):

- VIII A konvexní plece s dekorem palmových listů nebo „žebříkovitým“ páskem, otevřený kanál; různorodost výzdobných motivů na konkávních plecích, zapříčinila podrobnější členění do několika podskupin (*Mackensen 1993*, 112–113, Abb. 32 na str. 131);
- VIII B konvexní plece s dekorem listů a úponků, otevřený kanál, zpravidla perforované držadlo;
- VIII C konkávní plece s dekorem palmových listů, úponků a motivem vejcovce, otevřený (C1) nebo uzavřený kanál (C2); na základě dalších specifik (existence dvou nálevních otvorů, forma kanálu) je tento typ dále členěn do několika podtypů (*Mackensen 1993*, 114–115, Abb. 29 na str. 120);
- VIII D disk se od plecí nevyčleňuje, reliéfní motiv na disku (palmové listy, „žebříkovitý“ pásek, vejcovce) pokrývá i plece, které jsou, kromě podtypu VIII D4, konkávní; kanál je (s výjimkou podtypu VIII D6a) otevřený (*Mackensen 1993*, 117, Abb. 29 na str. 120).

Na základě otevřeného či uzavřeného kanálu a umístění plnicího otvoru rozlišuje taktéž G. Pohl čtyři typy (a–d), přičemž poukazuje na to, že každý z nich mohl být vyráběn v jiné dílně (*Pohl 1962*, 226). To platí především u podtypu „d“, který s rosetovitým motivem na disku a centrálním plnicím otvorem, upozorňuje na silný vliv maloasijských, popř. řeckých dílen. Vyjma roset se ve výzdobných prvcích uplatňují především monogramy Krista a motiv běžícího zvířete (*Aram-Stern 1989*, 51).

Barva hlíny těchto lamp je zpravidla červená s jemnou povrchovou vrstvičkou. E. Aram-Stern (*1989*, 51) na příkladu nálezů z Carnunta uvádí, takovou barvu mají importované lampy ze severní Afriky, oproti tomu lampy vyrobené v provinciích mají barvu o něco světlejší.

S lampami s palmovým dekorem se ve velké míře setkáváme především v severní Africe. Jejich výskyt pozorujeme i v Itálii, ale v oblastech na sever od Alp jsou vzácné. Časové zařazení těchto lamp není zcela jednoznačné. Například J. W. Hayes (*1972*, 313) na základě častého výskytu perforované rukojeti klade započeti jejich výroby na počátek 4. století, přičemž ukončení výroby pak do časného 5. století.

Oproti tomu D. M. Bailey (1980, 384) pak výskyt lamp s palmovým dekorem datuje od poslední čtvrtiny 4. století do 1. poloviny 5. století.

3.3.2 Severoafrické lampy s kolkovanou výzdobou

Atlante typ X (198), Hayes typ II A/B (1972, 311), Pohl typ 1 (1962, 224).

Podobně jako předchozí typ se i tento vyznačuje hruškovitým tvarem těla, ovšem ne tak masivním. Reliéfně zdobený disk a plece jsou okrouhlé, popř. oválné. Výzdoba disku je oproti předchozímu typu bohatší. Porovnáme-li hořák typu X s typem VIII A a C, povšimneme si, že je zpravidla delší (Mackensen 1993, 125). Držadlo je úzké a zašpičatělé (Alram-Stern 1989, 52).

Na základě několika aspektů (výzdobné motivy na plecích, tvar disku, otevřený, resp. uzavřený kanál) lze tento typ roztrždit do následujících podtypů (A–E):

- X A konkávní plece s reliéfním dekorem, otevřený kanál;
- X B konkávní plece s negativním nebo vypouklým dekorem palmových listů, otevřený kanál;
- X C konkávní plece s reliéfním dekorem, otevřený kanál, zrcadlo podlouhlého tvaru;
- X D konkávní plece s reliéfním dekorem, uzavřený kanál;
- X E plece nejsou od disku odčleňovány, motiv roset složených z více lístků s centrálním nálevním otvorem (Mackensen 1993, 125).

J. W. Hayes (1972, 313) poukazuje, že kvalita materiálu, z něhož jsou lampy vyrobeny, kolísá. Vyskytují se jak lampy s jemnou a tenkou vrstvičkou, která je příznačná pro *terru sigillatu*, ale oproti tomu mohou mít lampy povlak hrubý a hustý.

Počátek výroby Pohlova typu 1 je datován do 2. čtvrtiny 4. století (Alram-Stern 1989, 52). Oproti tomu J. W. Hayes (1972, 313) klade počátek produkce až k roku 420. Kvalitní jemné zboží bylo používáno cca do roku 500, zatímco hrubší pak od poloviny 5. do poloviny 6. století (Leibundgut 1977, 55).

Z českého území zatím nemáme exemplář přímo přiřaditelný k této skupině. Ovšem lampa z Brozan nad Labem vyznačuje značné podobnosti s Hayesovým typem IIA/B (k tomu více viz kap. 7.5.1).

Lampy s dekorem palmových listů (něm. *Palmwedellampen*) a lampy severoafrické produkce s kolkovanou výzdobou nebyly zpočátku vydělovány. Jejich původ lze hledat v severní Africe, kde byly nalezeny v Kartágu či Alexandrii, ovšem s přihlédnutím k tomu, že přesný původ těchto typů není zcela jasný (*Alram-Stern 1989, 50*).

Oba typy lamp pocházejí ze severoafrických dílen produkujících keramiku vyrobenou v technice „terra sigillata Chiara“ (*Pohl 1962, 219; Hayes 1972, 310*). Tyto lampy vyráběné z formy mají vejčité tělo a kruhovou jímku, která je obklopena plecemi. Z těla vychází kanál, který je obvykle dlouhý a široký, přičemž tvar hořáku a kanálu silně připomíná tvary u firemních lamp. Tvar těla a dekorativní prvky byly převzaty z Bronnerova typu XXVIII (*Bronner 1930, 119*). Z výzdobných motivů jsou příznačné ornamentální pásy, např. v podobě palmových listů či kolků.

Raně křesťanské lampy bývají zpravidla od ostatních dobře rozlišitelně a to nejenom svojí formou, ale především výzdobnými dekory aplikovanými na disku, popř. na plecích. Kromě výše zmíněných ornamentálních pásů, převzala křesťanská ikonografie celou škálu výrazových a zobrazovacích prostředků z antiky a uzpůsobila je příběhům Starého zákona. Např. symbolem dobrého pastýře je sedmiramenný svícen, kříž nebo *labarum*, původně hlavní vojenská standarta římské armády zavedená za vlády císaře Konstantina, ze které se v pozdním starověku vyvinul jeden z Kristových monogramů.

4 SPECIÁLNÍ TVARY

4.1 Tyglíkovité lampy

V porovnání s ostatními typy lamp nejsou tyto příliš časté. Jedná se o malé nádoby tyglíkovitého (kalichovitého) tvaru se zataženým okrajem (zejména ve starších odborných publikacích jsou označovány jako „lojové“).

Fabrikace těchto lamp, které lze zařadit k typu Loeschcke XIII (1919, 124) spadá do 1.–3. století, přičemž nejstarší exempláře pochází z Hofheimu. Do období vlády císaře Claudia lze zařadit nález z Magdalensbergu. V Porýní byly „lojové“ lampy díky přístupnosti paliva (zvířecího tuku) napodobovány Germány – z období 2. a 3. století se objevují např. v Hedderheimu či v Trevíru (Farka 1977, 87–90).

Na základě přítomnosti či absence držadla lze Loeschckeho typ XIII rozdělit do dvou typů (A–B):

4.1.1 Tyglíkovité lampy s držadlem (podtyp A)

Ze skandinávské oblasti pochází série exemplářů, které lze zařadit k tomuto typu. Ze severojutského pohřebiště Sejlflod pochází dvě lampy zařaditelné k podtypu A (Hegewisch 2010, 203, Abb. 9: 2–3), přičemž jedna z nich je modelována do tvaru ptáka (obr. 55:2). Kromě dvojkónického těla si lze u této lampy povšimnout perforovaného držadla, které připomíná ptačí oko.

Do této skupiny lze zařadit i dvojkónické lampy s plochými neperforovanými držadly (Hegewisch 2010, 203, Abb. 9:4). I u těchto lamp platí, že není zcela jisté, k jakému účelu byly používány. Z jihočeské lokality Přešťovice pochází ojedinělý exemplář tohoto typu. Lampa má tvar schematicky provedeného těla sedícího ptáka s elipsovým plnicím otvorem a neperforovaným plochým držadlem (obr. 40). Podle M. Hegewische (2010, 203) se s těmito lampami v oblasti barbarika jako hrobového přídatku setkáváme velice zřídka, nasnadě je tedy i interpretace těchto tvarů jako běžných nádob.

4.1.2 Tyglíkovité lampy bez držadla (podtyp B)

Poměrně bohatý nálezový fond těchto lamp pochází ze severoněmeckých lokalit Gartow (Hegewisch 2010, 203, Abb. 10:1) a Backemoor (Hegewisch 2010, 203, Abb. 10:2). Časové zařazení těchto nálezů se však liší. Jejich výskyt lze sledovat od

předřímské doby železné do raně císařského období (*Hegewisch 2010*, 203: tam další literatura). Do období římského císařství lze datovat lampy nalezené na skandinávském pohřebišti Gjurup či Vendsyssel. Lampa z Gartow (obr. 53:1) je válcovitého tvaru, přičemž lampy z pohřebiště Gjurup (obr. 53:3) a sídliště Backemoor (obr. 53:2) jsou polokulovitěho tvaru pouze s malým otvorem.

Z našeho území lze k Loeschckeho typu XIII, variantě B přiřadit nález z pohřebiště z Mochova. V případě mochovského nález (obr. 32) se jedná o lampu téměř plokulovitěho tvaru s okrouhlým plnicím otvorem.

4.2 Neinterpretované nádoby

S podobnými typy nádob se setkáváme v celém barbariku, ovšem stále je nejistá jejich primární funkce. Nádoby s trubičkovitými tulejkovitými „hořáky“ jsou mj. považovány za osvětlovadla. Tulejkovité výlevky takových tvarů pak slouží podobně jako hořáky římských olejových lamp.

Jeden z tvarů, kterému byla připisována funkce lampy, pochází z německé lokality Bürs. Tato nádoba má tři široké trubičkovité tulejkovité „hořáky“ s úzkým hrdlem, které jsou ke kulovitému ústí nádoby připojeno pomocí tří „oček“. Vzhledem k tomu, že tato poutka umožňovala zavěšení, můžeme interpretaci těchto nádob jako lamp brát v potaz (*Hegewisch 2010*, 221). V práci R. Leinewebera (1997, 52) pojednávající o nálezech z Altmarku, historického území v severní části Saska-Anthalska, byla publikována obdobná nádoba (obr. 51) taktéž z výše zmíněné lokality Bürs. Této nádobě je typologicky velmi obdobná nádoba z české lokality Davle, poloha „U Topolů“ (obr. 26). I v případě této lampy je spojení hořáků k tělu nádoby natolik masivní, že lze počítat s jejím zavěšením.

Z lokality Čelákovice-Záluží (hrob 9/V) pochází nádoba s větším rozvírajícím se hrdlem a čtyřmi rourkovitými hořáky (obr. 25). Z německého sídliště Bülten pochází nádoba (obr. 50) nesoucí jisté podobnosti s čelákovickým nálezem, ovšem v případě německého nález jsou čtyři rourkovité „hořáky“ spojeny „příčkou“ k ústí nádoby (*Hegewisch 2010*, 221, Abb. 33:4).

Tři z výše zmíněných čtyř nálezů jsou opatřeny závěsným zařízením. Počet trubičkovitých tulejkovitých „hořáků“ se pohybuje v rozmezí tři až čtyři M. Hegewisch (2010, 220–222), který se ve své práci mj. zabýval i těmito typy nádob, podotýká, že samotné proporce těchto nádob nejsou vhodně uzpůsobeny, aby plnily funkci

osvětlovadel. S tím úzce souvisejí i trubičkovité „hořáky“, které jsou ve většině nálezů velmi úzké na to, aby jimi mohl být knot provlečen. Dále konstatuje, že scházejí doklady stop po hoření. Autor dále uvádí tři možné funkce těchto nádob. V prvním případě popisuje jistou podobnost s železnými držáky sloužící jako stojany pro louče, které se podařilo odkrýt na řadě středověkých lokalit, ovšem v době římské a době stěhování národů nejsou tyto předměty známé. Podle způsobu zakončení potřebují louče buď diagonální, nebo horizontální otvor, do kterého se zasunou. Ze středověkých nálezových kontextů pocházejí rovněž držáky s odpovídajícím upevněním, které pravděpodobně sloužily jako držáky pro louče (*Hegewisch 2010, 221*).

Další z možností funkce těchto nádob je jejich použití jako vykuřovadla. Díky zapálenému kousku březové smoly (hrudky pryskyřice v popelnicových i kostrových hrobech jako pozůstatky obřadu) by pak z trubičkovitých „hořáků“ mohl proudit kouř. Využití těchto nádob při obřadech naznačují i očka či masivní „příčky“, kterými jsou k tělu nádoby připojeny trubičkovité „hořáky“. Přítomnost těchto závěsných zařízení mohla sloužit k jejich zavěšení (*Hegewisch 2010, 222*).

4.3 Nádoby s vnitřní kruhovou obrubou – „svícny“

Za jakési předchůdce novodobých svícňů můžeme v době římské považovat nádoby s vnitřní kruhovou obrubou, do níž se vkládala svíčka. Z kvádské osady Branč pochází podobná nádoba (obr. 52), u níž se předpokládá, že do ní byla vložena vosková či lojová svíčka, jejíž výroba nebyla nijak obtížná (*Kolník – Varsík – Vladár 2007, Taf. 100:13*). K výrobě lojových svíček se používaly formy, skrz ně se prostrčil knot a forma se následně vylila rozehřátým lojem. Po vychladnutí a ztuhnutí loje se svíčka vyjmula z formy (*Wunderlich 2002, 91*).

Lojové svíčky rychle hořely a při jejich hoření také rychle okapával lůj, tudíž mají svícny na tyto svíčky zpravidla okolo středového tuleje širší miskou na zachytávání rozteklého loje, mj. i proto, aby bylo možné surovinu znovu použít.

Včelího vosku, coby materiálu k výrobě svíček, se využívalo poskrovnu. Po celou historii osvětlování až do současnosti se jednalo o materiál velmi drahý. Použití svíček ze včelího vosku bylo omezeno na nejbohatší vrstvy společnosti, při významných událostech či církevních obřadech. Z důvodu limitovaně nedostupného včelího vosku se proto k výrobě nejčastěji používalo hovězího loje a vosků, jejichž

následným společným roztavením v odpovídajícím poměru se dosáhlo vhodného materiálu k výrobě svíci (*Hegewisch 2010, 206: tam další literatura*).

Z moravské lokality Horní Dunajovice pochází náhodně objevená nádoba (obr. 27), u níž autor předpokládá podobnou funkci. Jedná se o pohárovitou nádobu s vnitřní širokou středovou obrubou, v níž je drážka ve tvaru písmene „V“, která tvořila jakýsi kanál, odkud mohl odtékat roztavený lůj, který se pak slil a mohl být následně znovu použitý.

M. Hegewisch (*2010, 206: tam další literatura*) uvádí, že přímé analogie k těmto typům nádob nejsou prozatím ve středoevropském prostoru známe. Z Levanty pochází podobný typ nádob datovaných do 6. století př. Kr., pro něž se používá označení „cup and sauce“. Samotný tvar misky s vnitřním kruhovou obrubou naznačuje možné využití těchto nádob jako misek na zachytávání rozteklého loje či vosku.

5 OSTATNÍ TYPY LAMP

5.1 Kovové lampy

Pokrok v kovodělných řemeslech umožnil produkci kovových lamp, které byly populární po celé Římské říši. Kovové lampy mohly být vyrobeny dvěma způsoby – litím či tepáním. Volena byla především metoda odlévání, při níž se roztavený kov nalil do připravené formy.

Nejčastěji používaným kovem byl bronz, ovšem známé jsou i nálezy z ostatních kovů (železo), nevyjímaje drahých kovů (zlato, stříbro, měď). Z hlediska použitého materiálu, by kovové lampy měly vykazovat vyšší životnost, než lampy vyrobené z méně odolných materiálů. Ovšem do současnosti se takových nálezů dochovalo poskrovnu. Tato skutečnost je pravděpodobně zapříčiněna tím, že obecně kovové předměty, zvláště pak ty z drahých kovů, byly často roztaveny a přepracovány do jiného předmětu.

Řada bronzových lamp se dochovala především v hrobových kontextech, popř. jako součást nálezového kontextu v prostoru obětišť a svatyň. Zajímavé jsou i rozdílné velikostní proporce u kovových lamp – buď jsou velmi malé, nebo naopak jsou větší než běžné hliněné lampy. S tímto faktem úzce souvisí i jejich funkce. U lamp malých rozměrů lze předpokládat, že byly součástí pohřební výbavy zemřelého, kdežto velké kovové lampy zřejmě plnily ryze praktickou funkci, tedy byly využívány ke svícení.

Jak již bylo zmíněno výše, nalézají se především bronzové lampy, které byly více „uchráněny“ před roztavením. V případě lamp z drahých kovů, především zlata, lze předpokládat, že byly výsadou pouze elitní společnosti – panovníků – a bohů. Stříbrná osvětlovadla byla zřejmě součástí diplomatických darů. Bronz byl přeci jen o něco dostupnějším kovem, tudíž si výrobky z něho mohla dovolit i vyšší střední vrstva.

Z našeho území se od běžně užívaných hliněných lamp odklánějí dva nálezy bronzových dvouplamenných lamp: z knížecího hrobu v Mušově (obr. 33, 34:A–C), a v případě Velkých Bílovic se jednalo o ojedinělý nález (obr. 47). Tyto nálezy budou blíže představeny v kap. 7.1.1 a 7.3.10. Obdobná lampa k mušovskému exempláři, ovšem jednohořáková, byla vylovena v roce 1882 v „Obřím plameni“ v obci Lahošť u Duchcova. Pozdější studie prokázaly, že se nejedná o římský výrobek, ale novodobé falzum z 19. století napodobující římské kovové lampy typů Loescheke XX a Loescheke XXI z 1. a 2. století po Kr. (Cvrková – Jančo 2002b, 1–6).

5.2 Vícehořákové lampy

Vzhledem k počtu hořáků je u těchto lamp nutno počítat i vyšší spotřebou oleje. Takové lampy pak vydávají efektivnější světlo a lze se proto domnívat, že byly používány v uzavřených společnostech, při ceremoniích či rituálech.

Z mnohých svatyn na Sicílii, v Itálii a v Řecku pochází poměrně velké množství vícehořákových lamp, které často nenesou žádné stopy po hoření, včetně toho, že postrádají jakékoliv propojení otvoru na knot s jímkou lampy. U takových případů je pravděpodobné, že nikdy neplnily praktickou funkci. S jejich rituální funkcí úzce souvisí i jejich rozbíjení na několik kusů přímo na místě svatyně (*Freceer 2015*, zde další literatura).

R. Freceer (2015, 226–236) ve své práci o Gerulatě uvádí čtyři nálezy patřící k této speciální skupině lamp, přičemž se jedná o nálezy dvou- a vícehořákových lamp (λ 205– λ 208).

Zajímavé jsou i novoroční lampy, tzv. *strenae*, které byly v době římské oblíbeným dárkem k Novému roku. Takové lampy obvykle nesou figurální vyobrazení postavy vítěze držící štít, na němž jsou slova ANNVM NOVVM FAVSTVM FELICEM, volně přeloženo jako „Šťastný a prosperující Nový rok!“

5.3 Figurální lampy

Lampy ve tvaru figury mají svůj původ již v pozdně republikánském období. V Itálii byly vyráběny snad jen do konce panování císaře Antonia, zatímco v Athénách se s jejich výrobou pokračovalo do 4. století po Kr. a ještě dlouho poté (*Alram-Stern 1989*, 47; *Bailey 1980*, 254).

Tvárnost keramického těsta umožňovala hrnčířům odklonit se od běžné produkce hliněných lamp. Díky tomu nacházíme svítidla tvarovaná do různých figurálních tvarů – např. v podobě hlavy, obličeje, zvířat, ruky, nohy apod. V některých případech je modelována pouze horní část nebo disk lamp, např. do podoby Satyra, tragické či komické masky. Oblíbeným tvarem byla lampa ve tvaru nohou nebo páru nohou obutého do sandálů či bot. U lamp modelovaných do tvaru hlavy (např. hlava černocho), hořák představuje bradu a plnicí otvor je umístěn na jejím „čele“. V případě lamp v podobě nohou, je hořák vymodelován do podoby prstů.

Výjimečný exemplář je uložen v Britském muzeu. Jedná se lampu ve tvaru lodi (Q 2722) s řadou deseti otvorů pro knot po obou jejích stranách datovanou do

rozmezí let 70–120 po Kr. Příznačné je reliéfní vyobrazení řecko-egyptského boha Serapida a bohyně Isis včetně dalších postav (*Bailey 1988*, 339–340, Plate 80). Jedinečnost této lampy poukazuje na její důležitý význam v rovině náboženské v pozdně republikánském a raně císařském období. Obdobný nález, avšak ne tak honosný, uvádí ve své práci i O. Waldhauer (*1914*, 64, Taf. XLVIII: 505). V tomto případě jde o lampu nalezenou na italské lokalitě S. Campana. Disk trapézovité svítilny je zdoben čtyřmi výstupky a dvěma srolovanými pásky.

Zajímavý nález obličejového kahanu z Bratislavy publikovala ve svém článku M. Pichlerová (*1992*, 4). Jednalo se o kahan se zobrazením ověnčené tváře muže, jež je výrobkem řecko-helenistického uměleckého řemesla datovaným do druhé poloviny 1. století po Kr. Analogicky lze k bratislavskému nálezu přiřadit bronzový kahan s obličejem černocho z Vindobony (*Neuman 1972*, 138).

Nálezy figurálních lamp z Itálie, jižního Ruska a Egypta popisuje ve své práci i O. Waldhauer (*1914*, 64–65, Taf. XLVII–XLIX). Nejfrekventovaněji popisovaným tvarem jsou lampy v podobě hlavy či obličeje. Interesantním příkladem je lampa v podobě hlavy satyra, jehož vlasy jsou zdobeny listy a hrozny (64, Taf. XLVII: 501). Oblíbeným tvarem jsou i lampy v podobě zvířecích hlav. Z ruských lokalit autor uvádí jeden nález svítidla v podobě kančí hlavy (64, Taf. XLVIII: 508) a čtyři nálezy lamp znázorňujících hlavu býka (65, Taf. XLVIII: 509–512). Z jiné italské lokality pochází nález keramické svítilny ve tvaru chodidla obutého v sandálu (64, Taf. XLVII: 503). Obdobný exemplář nabídl i egyptská lokalita Káhira, v jejímž případě se jedná o nález v podobě dvou chodidel obutých do sandálů (65, Taf. XLIX: 523).

Ze slovenské lokality Gerulata pochází speciální tvar glazované lampy s držadlem v podobě koně (λ 209). U tohoto nálezu je příznačné použití glazury na jednotlivých částech těla zvířete – oči mají červenou barvu, hřívá hnědou a uprostřed čela se nachází květ bílé barvy. Podobný exemplář datovaný do 4. století byl objeven v Intercise a dle některých badatelů se lampy s držadlem v podobě koně zde přímo vyráběly, společně s podobnými panonnskými exempláři (*Frečer 2015*, 236–237). Z Carnunta jsou k této skupině E. Alram-Stern (*1989*, 48, Taf. 38: 567, pozn. 242) přiřazeny dva nálezy datované do rozmezí let 175–200 po Kr. Autorka poukazuje na možné italské předlohy a přisuzuje jim náboženský význam v keltsko-illyrském prostředí Panonie.

Vyjma hliněných figurálních lamp se taktéž setkáváme s jejich bronzovými variantami. Z Carnunta pochází dva nálezy bronzových figurálních lamp, přičemž

pozoruhodným příkladem je lampa ve tvaru nohy obutá do sandálu. E. Alram-Stern (1989, 59, Taf. 46: 631) uvádí, že existuje celá řada variant, přičemž tvary s otvorem pro knot umístěným v místě palce jsou vyráběny především v 2. století po Kr. Symbolika zobrazování lidského těla ve starověku je úzce propojena s „obrannou“ magií: coby *apotropaion* má odvracet zlé působení a chránit před zlými silami, čarami a kletbami. V hrobovém prostředí nabývají takové předměty dalšího významu. V podobě milodaru symbolizovaly cestu do říše mrtvých. Další spojitost nalézáme s kultem boha Serapida, k jehož atributům patří mj. i Kerberos u jeho pravé nohy spojující jej se světem zemřelých, s čímž úzce souvisí i carnuntský nález, poněvadž se jedná o lampu ve tvaru pravé nohy.

6 RELIÉFNÍ SIGNATURY

Při studiu keramických lamp je nutno brát v potaz, že velké procento produkce postrádá značku jejich výrobce. Tento fakt badatelům ztěžuje např. analýzu frekventovanosti obchodních tras včetně jejich šíření. Lampy opatřené signaturou výrobce poskytují konkrétnější údaje především o provenienci lamp.

V pozdním helénismu a v době římské je spousta lamp na dně signována jejich výrobcem. Také u jiných keramických tvarů, např. amfor, keramice vyrobené v technice „terra sigillata“, se hrnčířské dílny identifikovaly na základě značek na dně těchto nádob. Signaturou opatřená dna kahanů jsou důležitým chronologickým a typologickým znakem. Teprve s výrobou firemních lamp zaznamenáváme vysoký rozvoj reliéfních signatur na jejich dně.

Reliéfní signatury se na kahanech objevují v podobě samotného jména „firmy“ nebo výrobce zodpovědného za chod oficiální hrnčířské dílny, dále pak v podobě izolovaných písmen někdy spojených s fenoménem hrnčířské produkce dceřiných společností, tedy jakési „pobočky“, kterou vedl právní zástupce, *institor*, ve jménu mateřské společnosti (*Harris 1980*, 139).

K velice zajímavým výsledkům dospěl britský badatel W. V. Harris (*1980*, 129–131). Na základě výsledků analýzy hrnčířských značek, u nichž znal původ, pojmenoval čtyři typy distribuce kolků firemních lamp, z nichž každý představuje frekventovanost dané signatury v archeologických kontextech na celém území Římské říše, s přihlédnutím k existenci dceřiných společností.

Do prvního okruhu (I) shrnul lampy místní produkce s rozsahem pouze na území jednoho města (*civitas*), ojediněle se mohou vyskytnout nálezy v širším okruhu. Autor poukazuje např. na kolky TATUTII, FABI FAB či FELICIO v Aquilei.

Druhý typ (II) reprezentují nálezy s výskytem v jednom regionu. Autor předpokládá, že přináležejí místním oficiálním hrnčířským dílnám, které dosáhly komerčního úspěchu ve srovnání s předchozím případem, s přihlédnutím k vysoké pravděpodobnosti vzniku dceřiných keramických dílen v ostatních přilehlých oblastech. Příkladem tohoto okruhu jsou kolky LUC, L.V.C. či ARMENI, který je doložený na 24 lampách po Dacii.

Třetí okruh (III) se vztahuje na severní Itálii a severní provincie – Germánii, Raetii, Noricum, Pannonii a Dalmatii – kde se výrobky s těmito značkami koncentrují

ve vyšším počtu. Jedná se o signatury s *cognomina* v genitivu, např. FORTIS nebo CRESCES.

Do expanzivní čtvrté skupiny (IV) jsou zahrnuty signatury, které byly zjištěny ve velkém množství na rozsáhlém geografickém území. Jedná se o signatury nesoucí zkrácenou formu římského *tria nomina*, např. C.CLO. SVC. či C OPPI RES.

Signatury patřící do kategorie III a IV představují keramické výrobky, které se stali nejúspěšnějšími mezi v 1. století po Kr. U lamp vyrobených na území Itálie či severní Afriky zaznamenáváme nárůst na delších i dlouhých vzdálenostech.

Ovšem vždy je nutné počítat s výrobou kopií, které stojí mimo produkci mateřských nebo jejich dceřiných společností. V tomto případě se jedná o lampy s nižší ostrovní kolku a obrazu, včetně méně kvalitní hlíny, horším výpalem a menší velikosti (Frečer 2015, 370). Dále je nutné počítat s tím, že po celou dobu fungování oficiální hrnčířské dílny zůstaly jejich značky stejné, po uplynutí jisté doby mohou razidla vykazovat opotřebení, v jiných případech mohlo dojít ke ztrátě, rozpadu a s tím nutné výroby nového razidla. I výroba razidel s hrnčířskými značkami pro použití v dceřiných keramických dílnách může vykazovat jisté odlišnosti od původního modelu.

Počátky kolkování římských lamp se obecně kladou do doby panování císaře Augusta. Signatury v první polovině 1. století př. Kr. začaly předalpské a Aquileiské dílny označovat své výrobky okázalými ozdobami na dnech, např. soustřednými kruhy, větvičkou, korunou apod. Kolky na republikánských a lampách z raného císařství byly většinou vtlačené do archetypu. Hojně se využívaly *tria nomina*, např. COPPI RES nebo LFABRICMASC. Na dnech lamp se vyjma kolků vyskytují i reliéfní značky, které byly pravděpodobně vtlačované do formy na lampu, a inkuzní značky, které byly vyryté do hotového archetypu (Frečer 2015: 367–370: tam další literatura).

Boom označování lamp signaturou výrobce nastal s fenoménem výroby tzv. firemních lamp. Mnoho dílen soustředěných v údolí Pádu vysílalo do provincií velké množství takových lamp. Na firemních lampách se objevují reliéfní kolky s cognomen v genitivu STROBILI, CRESCES nebo se zkratkou *tria nomina* Q.G.C., S.C.A. Za nejběžnější se jeví značky pěti velkých dílen: ATIM, COMMUNIS, CRESCES a FORTIS. Originály z těchto pěti dílen se staly vzorem pro jejich napodobování v provinciích celé Římské říše a to především lamp z dílen FORTIS a VIBIANO, obecně nejproduktivnějších výrobců těchto svítidel. V letech 75–125 po Kr. vedl mistr Atimetus dílnu nacházející se v severní Itálii, přičemž dominantní část její produkce

eskaluje v poslední čtvrtině 1. století po Kr. (*Loeschcke* 1919, 85–86; *Leibundgut* 1977, 71; *Bailey* 1980, 91). V této dílně se vyráběly oba typy firemních lamp (IX a X), přičemž typ IX převažoval. Výrobky této dílny byly rozšířené podél Středoziemního moře, vyjma Afriky a provincií kontinentální Evropy, oproti tomu se pozdější provinciální výrobky této dílny vyskytují i v Británii, Galii, Moesii, Panonii a Dacii.

Lampy se značkou *Communis* byly rozšířené po celé říši, včetně Velké Británie. Signaturou *CRESCES* jsou označeny lampy vyráběné ve velkých dílnách v Aquileii a přilehlých oblastech, které jsou příznačné pro období vlády Trajánovy do počátku 4. století po Kr. Tyto dílny produkovaly především firemní lampy typu X. Z Aquileiiských dílen máme také doloženou výrobu lamp typu VIII, které ovšem nejsou součástí firemních lamp. Ačkoliv byla Aquileia hlavním centrem výroby, později byla výroba rozptýlena i na jiných místech.

Nejhojněji používanou hrncířskou značkou byla *FORTIS* vyskytující se na lampách v období od 1. do 4. století po Kr. V oblasti Středoziemního moře se s tímto označením setkáváme u severního pobřeží Sicílie na Liparských ostrovech a v Řecku.

7 ROZBOR NÁLEZŮ – DOBA ŘÍMSKÁ

7.1 Hrobový celek

7.1.1 Mušov

V rámci záchranného výzkumu mikulovického muzea, vyvolaného nálezem pravěkých předmětů při těžbě štěrku a písku pro výstavbu zpevněné komunikace na katastrálním území dnes již zatopené obce Mušov, byl v říjnu 1988 prozkoumán knížecí („královský“) hrob ze starší doby římské. I přes důkladnou práci vykradačů se z hrobu podařilo získat výjimečnou kolekci předmětů římsko-provinciální i barbarské provenience, která poukazuje na pohřeb vysoce postavených osobností, snad příslušníků domácí germánské šlechty. Mušovský hrobový inventář poukazuje na úzké souvislosti s obsahem kostrových a žárových hrobů, které se na území římských provincií vyskytují v širokém pásu od Británie, přes Galie a Balkán až po dnešní Gruzii (*Peška 1991*, 49).

Bronzový dvouplamenný kahan s chybějící podstavou (detailní popis viz kat. č. 10) (obr. 33, 34A–C) patří k opravdovým unikátům. Přesné období k mušovskému exempláři jsou v samotných provinciích jistou vzácností. Aplikace vegetabilní výzdoby (listů ve tvaru voluty) na prstencovitém držadlu a po stranách hořáků poukazuje na výrobek italských dílen z 1. století po Kr. (*Peška 1991*, 52).

Exemplář z Mušova bychom mohly přiřadit k lampám typu Loeschcke III (*Loeschcke 1919*, 34–36) či Broneer XXI (*Broneer 1930*, 73–76). Je známo, že tyto bronzové lampy vznikly derivací keramické lampy Loeschckeho typu III (1. století př. Kr) a pravděpodobně ve druhé polovině 1. století po Kr. byly vyráběny v italských dílnách (*Loeschcke 1919*, 223; *Broneer 1930*, 73–74; *Bailey 1980*, 199–200).

Bronzové lampy si z keramického typu Loeschcke III, resp. Broneer XXI, převzaly především dekorativní prvky, jimiž jsou zdobená držadla a hořáky. Držadla mohou být ve tvaru půlměsíce, trojúhelníku či listu vinné révy, popř. akantového listu, jako např. v případě lampy pocházející z Korintu (obr. 54), kterou ve své práci uveřejnil O. Broneer (*1930*, Pl. VIII). Pro hořák je charakteristický zaoblený tvar (ojediněle i hranatý) a dvě voluty v podobě listu umístěné po jeho stranách. Ve většině případů mají nálezy dva hořáky, ovšem nejsou vyloučené ani varianty s jedním či dokonce třemi hořáky (*Loeschcke 1919*, 223, Abb. 3; *Bailey 1980*, 199).

Podrobnější analýza lampy z mušovského knížecího hrobu přinesla pozoruhodný výsledek, který je pro rozšíření poznatků o těchto předmětech velice důležitý. Z těla

kahanu se podařilo získat lněný kont. Na tomto místě si dovoluji citovat slova J. Pešky (1991, 35):

„Za senzační je pak nutno označit nález vláken lněného knotu, získaný z vnitřní části bronzového kahanu, jež se dochovala jen díky mastnému prostředí svého uložení v těle lampy. Jde o zjištění velmi neobvyklé, k němuž budeme v soudobých kulturách jen stěží hledat další paralely.“

Bronzový dvouplamenný kahan společně s dalšími nálezy (souprava na vaření, většina kovových nádob, fragmenty železných kozlíků, mísa z millefiorového skla, železné předměty, okrajová kování štítů, stříbrné kování picího rohu) patří do tzv. starší starší chronologické skupiny („královské“) hrobky z Mušova, tedy do 1. století po Kr. (relativně-chronologický stupeň B1).

7.2 Sídliště

7.2.1 Beroun-Závodí

Záchranným archeologickým výzkumem v roce 1978 se podařilo v Berouně-Závodí doložit doklady osídlení od mladšího paleolitu do počátku 13. století. Převážná část nálezů však přináležela do mladší doby římské.

Z chaty 1/78 pochází kromě ostatní keramiky i zlomek miskovitěho tvaru s šedým hlazeným povrchem (obr. 23). Dle P. Břicháčka a L. Košnara (1998, 70) se mohlo jednat o část kahanu. Titíž autoři dále uvádějí, že k tomuto nálezu nejsou zatím známy žádné analogie. Obdobný keramický fragment, u něhož byla rozpoznána přítomnost výlevky (obr. 38), se našel na sídlišti ze starší doby římské v Praze-Křeslicích, v poloze Ke Štítu (Beneš – Jiřík – Kypča 2014, 292, 302, obr. 8:3).

Nálezový soubor, resp. keramiku z chaty 1/78 bylo možné na základě provedeného rozboru datovat do stupně B2, přechodné fáze B2/C1 a stupně C1. V absolutním datování tedy nejspíše na konec 2. století po Kr. nebo kolem roku 200 (Břicháček – Košnar 1998, 73).

7.2.2 Křepice „Záhumenice“

Na lokalitě Křepice, v jižní části polohy Záhumenice, byla v letech 1958–1961 pod vedením I. Peškaře prozkoumána podstatná část menší osady ze starší doby římské. Při výzkumu se podařilo objevit 17 chat a jednu jámu. Pozoruhodný byl nález dvou železářských pecí tuklatského typu.

Pro tuto práci je však důležitý obsah chaty č. III, ve které byl nalezen neúplný keramický kahan (obr. 29). Ačkoliv se nález nedochoval v úplnosti, je na první pohled zřejmé, že patří k tzv. firemním lampám s kanálem (např. Loeschcke typ X). Správné typologické zařazení umožnil především charakteristický kolek na dně lampy nesoucí značku výrobce, resp. dílny CRESCES. Vzhledem k neúplnosti lampy ji není možné přiřadit k bližšímu podtypu.

Na základě průvodního inventáře lze chatu č. III datovat do stupně B2. Časové vymezení výroby firemních lamp s kanálem je značně problematické (k tomu více viz kap. 3.2.2), ovšem časové zařazení inventáře ze zmiňované chaty č. III koresponduje s výrobou těchto lamp.

7.2.3 Praha-Křeslice „Ke štítu“

Záchranným archeologickým výzkumem v roce 2002 a 2003 se na zmíněné lokalitě podařilo prozkoumat sídliště ze starší doby římské. Z objektu 6 pochází kromě dalších doprovodných nálezů (zlomky mazanice, fragmenty keramiky) i keramický fragment šedé barvy (obr. 38), který badatelé určili za pozůstatek kahanu s výlevkou domácí produkce. Vzhledem k torzovitosti popisovaného nálezu jej bohužel není možné přesněji určit. Sídlištní objekty byly na základě rozboru keramiky datovány na sklonek stupně A s přesahem do stupně B1a. Jakousi obdobu k tomuto nálezu představuje zlomek kahanu (obr. 23) nalezený na sídlišti v Berouně-Závodí (chata 1/78), jež badatelé datovali do druhé poloviny 2. – počátek 3. století, z hlediska relativní chronologie tedy do stupňů B2–B2/C1 a C1 (*Břicháček – Košnar 1998*, 70–71, obr. 7:4).

7.2.4 Přešťovice „Na Štěbuzích“

Tato významná jihočeská lokalita byla kromě starších etap pravěku osídlena i v průběhu doby římské. V roce 1932 sídliště náhodně objevil B. Dubský a ještě téhož roku započal s archeologickým výzkumem. V letech 1933–1934 zde výzkumy prováděl Státní archeologický ústav pod vedením J. Böhma (*Dubský 1937*, 11, 28).

V roce 1934 se výzkum přesunul na druhé pole Vachtovo, nalézajícím se na v katastru obce Slaníku. Zjištěno zde bylo celkem 14 jam nepravidelného půdorysu (*Dubský 1937*, 28).

V jámě č. 3 byl kromě další germánské keramiky učiněn nález lampy ve tvaru schematicky provedeného těla sedícího ptáka s elipsovitým plnicím otvorem a neperforovaným plochým držadlem (obr. 40). Na základě charakteristických keramických tvarů byl obsah této jámy datován do pozdní doby římské, z hlediska relativní chronologie do stupně C3.

O popisované nádobě se krátce zmínil i M. Jančo (2001b, 177), který uvedl, že její univerzální tvar vzdáleně připomíná římské zoomorfni kahany znázorňující tělo ptáka, labutě či páva. Autor dále vyslovuje, že podobné lampy s držadlem stylizovaným do beraní hlavičky existovaly již v polovině 1. tisíciletí př. Kr. a to v severozápadním Iránu. Podobné příklady uvádí R. von Uslar (1938, 85) ze středo- a východoněmeckých lokalit. Např. nález ze žárového hrobu v Mantinghausene se od přešťovického liší držadlem, které je perforované.

Nález z Přešťovic bychom mohli zařadit k napodobenině lamp Loeschkeho typu XIII, konkrétně podtypu A, tedy s držadlem. V případě tohoto nálezu lze brát v potaz inspiraci tzv. římskými „lojovými“ lampami, které vykazují značnou podobnost s přešťovickým exemplářem (dostatečně velký plnicí otvor, malé držadlo). Ze severojutského pohřebiště Sejflod uvádí M. Hegewisch (2010, 203, Abb. 9:2–3) dva nálezy (obr. 55), které jsou svým tvarem a ukončením držadla velice podobné kahanu z Přešťovic (k tomu více viz kap. 4.1.1).

Funkce výše popisovaného nálezu je však stále sporná. Nejblíže je přešťovickému nálezu lampa z Mochova, která má taktéž jeden větší plnicí otvor (obr. 32).

7.2.5 Třísov

Nález fragmentů lampy na oppidu Třísov byl již v minulosti několikrát publikován. V nedávné době se staly středomořské importy ze zmíněné lokality předmětem podrobné studie J. Kysely (2011, 177–180). V rámci této studie byly oba fragmenty lampy plně vyhodnoceny, včetně vytvoření ideální rekonstrukce (obr. 44).

Zlomky třísovské lampy se řadí k lampám typu Dressel 1A či Délos X (Kysela 2011, 177: tam další literatura). V rámci kapitoly o typologii jsem již krátce nastínila Dresselovo typologické členění. Dle výzdobných dekorů, které nesl jeden z popisovaných fragmentů (stonek, z něhož vyrůstají na obě strany střídající se páry listů a květů) lze přiřadit k typu Dressel 1A, pro něhož je charakteristická výzdoba stylizovaných rostlinných úponků. Dále je pro tyto lampy příznačná přítomnost

zahnutého „ploutvovitého“ výběžku na jednom boku a dvojice ptačích hlaviček aplikovaných na hraně hořáku.

Z hlediska chronologického byl typ Dressel 1A datován badateli do první poloviny 1. století př. Kr., ovšem především nálezy z italských lokalit (např. Cosa, Monte Iato) rozšiřují dataci od poloviny 2. století do poslední čtvrtiny 1. století př. Kr, nicméně ojediněle se můžeme s nálezy tohoto typu setkat ještě v císařském období (Kysela 2011, 178: tam další literatura).

Na závěr svého vyhodnocení J. Kysela konstatuje (2011, 180), že fragmenty lampy nalezené na oppidu Třisov „nezapadají ani do schématu středomořského importu v zaalpské Evropě ani (a to zásadním způsobem) do svého přirozeného prostředí, tedy do běžného okruhu svého přirozeného prostředí.“ Dle autora je pravděpodobné, že lampa na třisovském oppidu plnila funkci kuriózního, exotického předmětu či se do Čech dostala již ve fragmentarizovaném stavu (Kysela 2011, 180).

7.3 Ojedinělé nálezy

7.3.1 Davle „U Topolů“

Z roku 1930 údajně z rozrušeného kostrového hrobu v poloze Davle „U Topolů“ pochází kahan dvojkónického tvaru se třemi širokými trubičkovitými „hořáky“, které jsou k tělu nádoby připojeny „příčkou“ (obr. 26). Popisovaný kahan jsem již zmínila v souvislosti s rozbořem exempláře z Čelákovice-Záluží datovaného do stupně E2 (viz str. 50–51). Oproti čelákovickému nálezu je pro tento příznačná výzdoba v podobě pásků kruhovitých vpichů a hluboké šikmé rýhování mezi dvěma horizontálními čarami. Dle M. Hegewische (2010, 221) lze taktéž tuto lampu zařadit do tzv. „Rätselhafte Gefäßgruppen“. I v případě tohoto nálezu zde opět odkazuji na kap. 4.2, ve které jsem uvedla další obdobné nálezy, především z německých lokalit. Dovolím si připomenout nález z německého sídliště Bürs (obr. 51), který má podobný vzhled (spojení rourkovitých „hořáků“ s tělem nádoby pomocí „příčky“, obdobná výzdoba) jako kahan z Davle. Spojení hořáků k tělu nádoby je přitom dostatečně masivní, a proto lze předpokládat, že obdobné keramické tvary mohly být doplněny závěsným mechanismem a plnit tak opravdu funkci osvětlovadel.

Obdobný kahan, taktéž se třemi hořáky, pochází z Bretsch-Ostenburgu (*Kupka 1910*, 83). U tohoto případu však W. Haberey (*1953*, 79–82) uvádí, že mohlo jít o napodobeninu římských prstencovitých nádob mladší doby římské.

Dílčí publikované informace o tomto nález, resp. absence nálezových okolností (*Svoboda 1942*, 45; *Svoboda 1965*, 239) jsou natolik torzovité, že nám neposkytnou dostatek opor pro úvahy o detailnějším chronologickém zařazení. B. Svoboda (*1942*, 45, obr. 1:7) tento nález časově vymezil mladší dobou římskou.

Z výše uvedeného vyplývá, že s vícehořákovými keramickými lampami se setkáváme jak v době římské a udržovaly se až do doby stěhování národů.

7.3.2 Horní Dunajovice

V roce 1960 publikoval B. Dostál článek o nálezech z doby římské v Horních Dunajovicích. Mj. uvedl i ojedinělý nález v ruce robené široké nádoby na nožce (obr. 27), která se od běžné keramické produkce lišila přítomností široké středové „obruby“ s drážkou ve tvaru písmene „V“. Nález autor datoval do období druhé poloviny 2. století do počátku století čtvrtého (*Dostál 1960*, 74–75, 77, Abb. 2:2, Taf. XI:2).

Zajímavou interpretaci uveřejnil M. Hegewisch (*2010*). Autor předpokládá, že podobné nádoby by mohly, především díky již zmíněné drážce uprostřed, plnit funkci „svícnu.“ (k tomu více viz kap. 4.3). Nutno podotknout však podotknout, že vzhledem k ojedinělosti podobných nálezů ve středoevropském prostoru jsou tyto závěry pouze hypotetické.

7.3.3 Chornice „U Pily“

Po dobu systematických archeologických výzkumů v letech 2010–2014 na lokalitě Jevíčko-Předměstí 6 a povrchové prospekce na Malé Hané (1999–2010), se podařilo dokázat, že celé toto území, které historicky patří k Moravě, bylo v době římské, zejména ve 2.–3. století a ve druhé polovině 4. století, intenzivně osídleno Polabskými Germány. Do zkoumané oblasti patřila i lokalita Chornice (lokalita č. 12), kde se mj. podařilo zjistit osídlení již ve stupni Eggers A, což představuje zásadní poznatek o průniku nejstarších polabských Germánů (Svébů) do moravského prostředí (*Droberjar 2014*, 53–73).

Na katastru Chornic bylo identifikováno sedm sídlištních lokalit, z nichž čtyři jsou považovány za potenciální. Ve sbírkách Muzea v Moravské Třebové je uložen

kahan (obr. 28), který byl údajně nalezen na lokalitě Chornice, v poloze „U Pily“. Svého času zmínil tento nález R. M. Pernička (1966a, 91, Taf. XVIII:4). Na základě absence nálezových okolností jej můžeme rámcově datovat do 2. století po Kr. Pravděpodobně se jednalo o římskou lampu.

7.3.4 Litoměřice

V roce 1967 získalo Oblastní muzeum v Litoměřicích do svých sbírek dva fragmenty římských keramických lamp (obr. 30–31). Předměty našel K. Šeba v Českolipské ulici, v profilu bývalé Habelovy cihelny.

V případě prvního nálezu (obr. 30) byla zachována asi polovina kruhové nádržky s částí disku, který zdobila palmeta složená z 21–22 úzkých lístků vycházejících ze středového kroužku. Neméně zajímavá je výzdoba plecí, kterou představují střídající se dubové listy a žaludy „vyrůstající“ z vnějšího prstence disku.

Druhý fragment (obr. 31) je svým provedením, resp. výzdobným dekorem, téměř totožný s prvním. V případě tohoto nálezu bylo dochováno vertikální ouško, polovina kruhové nádržky a část medailonu zdobená palmetou tvořenou 16–17 úzkými lístky, ovšem plece zůstaly nezdobené.

Na základě typických charakteristik (především krátkého nezdobeného hořáku) byly oba litoměřické fragmenty přiřazeny k Loeschkeho typu VIII, tedy okrouhlých lamp se zaobleným hořákem (např. *Jančo 2000a*, 54). Oba nálezy jsou natolik torzovité, že nelze podle Loeschkeho typologie spolehlivě určit odpovídající variantu hořáku. V případě prvního nálezu (obr. 30) by připadala v úvahu forma L1 či L2 (obr. 4). Tvar hořáku však není chronologicky citlivý. I přesto, že naše území nedisponuje jinými nálezy lamp tohoto typu, z hlediska správného časového zařazení jsme odkázáni na nálezy těchto lamp z jiných oblastí barbarika (viz níže).

Ačkoliv se v případě obou lamp z Litoměřic jedná o ojedinělé nálezy, bez přítomnosti doprovodných nálezů, lze časové zaražení do třetí třetiny 1. století a počátek století 2., považovat za vyhovující. D. M. Bailey (1980, 85–88) uvádí, že rozety zdobící disky obrazových lamp jsou charakteristické pro 1. století po Kr. Plece lamp tohoto typu nesou často vegetabilní výzdobu (břečťanové, dubové, javorové lístky). Tuto typickou výzdobu (střídající se dubové lístky a žaludy) nesla i jedna z lamp z Litoměřic (obr.) či plece lampy Bailey O(v) Q 1228 ze sbírek Britského muzea. Lampy typu Bailey O(v) byly vyráběny v poslední třetině 1. století a na počátku 2. století a jejich

produkce je zaznamenána v dílnách v Kampánii a centrální Itálii (*Bailey 1980*, 294–295).

Ač jsou výše uvedené výzdobné dekory poměrně časté, např. S. Loeschcke (1919, 239) uvádí, že na lampách z Vindonissy mající hořák typu L1 a L2, nebyly tyto motivy uplatněny. Lampy s výzdobou listů na plecích jsou dále známé např. z Lauriaca (*Deringer 1965*, 52).

7.3.5 Mušov

V roce 2014 byl na webu <http://www.detektorweb.cz/> uveřejněn nález keramické lampy (obr. 35A–B), která byla údajně nalezená u Mušova v haldě menších kamenů. Fotografie, které uveřejnil nálezce lampy, jsou však natolik nekvalitní, že nám stěžují bližší určení. Uveřejněný nález se však odklání od lamp, které byly doposud na našem území, zvláště pak na Moravě nalezeny. Jedná se o lampu s poměrně masivním kulatým tělem se vzhůru se zužujícími stěnami, dlouhým hořákem a širokým držadlem. Uprostřed nádržky je umístěn malý kruhový plnicí otvor, okolo něhož je pravděpodobně aplikována bradavkovitá výzdoba. Na hořáku je viditelných několik hrbolků, které jsou ovšem blíže neurčitelné.

Na základě některých relativně dobře viditelných znaků považuji mušovský nález za pozdně helenistický. Na popisovaném nálezu si můžeme povšimnout plošek okolo jímky. V době helenistické byly lampy vyráběné z dvojdílné formy, přičemž horní a spodní část byla zformována v ruce a posléze spojována v ruce. Takový postup lze předpokládat i u popisovaného nálezu – tedy, že se jednalo o švy, které vznikly na spojích půlené formy. Ke znakům helenistických lamp patří taktéž výzdoba, která byla zprvu umístěna jen na obvodu jímky.

Podobný exemplář uvádí H. Svobodová (2006, 5, obr. 23 na str. 52) ze sbírky Národního muzea v Praze. V tomto případě se jedná o lampu hnědé barvy s cihlově červeným povrchem, jejíž tělo je vysoké, kulaté s malým plnicím otvorem. Příznačný je dlouhý zašpičatělý hořák s oválným otvorem na knot a široké páskové držadlo. Lampu datuje do pozdně helenistického období, tedy 2.–1. století př. Kr.

Zde je ovšem třeba mít na paměti, do jaké míry je zmiňovaný nález autentický. Uvedené závěry jsou proto pouze hypotetické.

7.3.6 Tuchlovice „U Mlýna“

Další ojedinělý nález kahanu pochází údajně ze středočeské lokality Tuchlovice. V letech 1953–1954 zde pod vedením R. Pleinera probíhal záchranný archeologický výzkum, při němž se podařilo prozkoumat osadu se železářskými pecemi z pozdní doby římské. Studovaná lampa byla údajně nalezena při pochůzce na poli asi v místě zmiňovaného výzkumu v roce 1953. Nálezce V. Trnka ji odevzdal do Národního muzea.

Pro tuchlovickou lampu (obr. 45) je příznačná výzdoba bradavkovitých výstupků umístěných na jejích plecích. Pro lampy nesoucí tuto výzdobu se pak používá pojem „Warzenlampen“. Toto označení je však poněkud problematické, neboť pod tuto skupinu nejsou shrnovány pouze lampy datované do 3.–4., resp. počátku 5. století, ale i lampy rané produkce datované do 2. poloviny 1. století př. Kr. a poloviny 1. století po Kr. O těchto lampách jsem se již krátce zmínila na str. 20. Především v italské literatuře jsou tyto dvě typologicko-chronologické skupiny odlišovány: tedy rané typy lamp s bradavkovitým dekorem jako: „Lucerne a perline“ neboli „Warzenlampen“ (*Granchelli – Gropelli – Rovida 1997*, 35–36) a pozdní typy jako „Lucerne tarde decorate a perline“: Deneavue typ XI A, Dressel typ B30) (*Granchelli – Gropelli – Rovida 1997*, 121). Především M. Jančo (*2001b*) ve svém článku o nálezích římských lamp, používá pro pozdní produkci těchto lamp pojem „Warzenlampen“, proto jsem tedy považovala za nutné, tyto termíny ozřejmit.

Kahan z Tuchlovic, jakožto i další nálezy z našeho území s podobným dekorem, tedy patří k pozdním typům lamp s bradavkovitým dekorem. Tyto lampy se od ranějších forem liší především transformací hořáku a těla (srov. viz str. 20). Tělo je kulovité s perforovaným nebo jednolitým držadlem, širokým zaoblenými plecemi se dvěma nebo třemi řadami bradavkovitých výstupků, a malým zaobleným hořákem.

Je známo, že tyto lampy byly velice populární v římské říši a západních provinciích, ale v oblasti barbarika nejsou tak hojně zastoupeny. Výroba těchto lamp je zaznamenána ve střední a severní Itálii od 3.–4. století, s přesahy do století pátého.

Ovšem není známo, že by byly vyráběné v porýnských nebo v podunajských provinciích, tzn. že i kahan z Tuchlovic pravděpodobně pochází z italské dílny. Lze uvažovat o tom, že se na území barbarika dostávaly po Jantarové a podunajské cestě a dále tzv. Lineckou cestou, zprostředkované přes Lauriacum či Lentiu (*Bailey 1980*, 378–379).

Popisovaná lampa není jediným nálezem na našem území, která nese tento dekor. Další lampa nesoucí motiv bradavkovitých pásků kolem plnicího otvoru pochází z lokality Praha-Ruzyně (obr. 39) či na lampě uložené v archeologické sbírce Regionálního muzea v Chrudimi (obr. 48), o nichž pojednáme níže.

Kromě českých nálezů lze zmínit i další nálezy lamp zdobených bradavkovitým dekorem nalezených na území barbarika. Obdobnou lampu uveřejnil i A. Neumann (1967, Taf. VI:36) z Vindobony, která nesla značku INGEN, tuto lampu datoval do 3. století. Dále jmenujme např. exemplář z Lauriaca datovaný do 3.–4. století (*Deringer 1965*, Taf. X: 342.B 10159).

7.3.7 Praha-Ruzyně

Další lampou, kterou lze přiřadit k tzv. pozdním lampám s bradavkovitým dekorem, představuje náhodně získaná lampa z Prahy-Ruzyně (obr. 39), která byla údajně objevená při rytí zahrádky.

Tuto lampu jsem již zmínila v souvislosti s nálezy lamp s bradavkovitým dekorem na našem území. Pro lampu je příznačná výzdoba bradavkovitých výstupků ve třech řadách kolem nálevního otvoru. Datace lampy do 4. století se zdá být vyhovující. Více k uvedeným analogiím více viz výše uvedený nález z Tuchlovic.

7.3.8 Rakvice „Na dílech“

Součástí archeologických sbírek Regionálního muzea v Mikulově je i dvoudílný kahan (obr. 41), který byl údajně nalezen na polích v okolí obce. Z kresby E. Droberjara (1989, Tab. 43:7) je dobře patrná výzdoba jehličnatých větví na plecích lampy a květu na hořáku. Tento nález lze pouze rámcově datovat do doby římské.

Z našeho území prozatím neznáme obdobný příklad k tomuto nálezu. E. Alram-Stern (1989, Taf. 13:4–5) uvádí z Carnunta dva nálezy, které vykazují podobné typologické znaky k rakvickému nálezu. V prvním případě se jedná o lampu dvojkonického těla s malým, konkávním diskem, který je od plecí oddělený jednou drážkou. Plece jsou po celém obvodu zdobeny paprsčitým dekorem. Na zaobleném hořáku bez volut se pak nachází výzdoba rostlinného úponku.

Další lampa z Carnunta (*Alram-Stern 1989*, Taf. 13:5) pak vykazuje podobné charakteristiky jako výše popisovaný exemplář: bikonický tvar těla, užší plece, větší disk s jedním plnicím otvorem a kroužková podstava na dně. Autorka dále poukazuje na

to, že z těchto tvarů se postupně vyvinul Loeschckeho typ IV, datovaný do 1. století po Kr. (*Alram-Stern 1989*, 21). Náhodně získaný nález můžeme tedy pouze rámcově datovat do doby římské.

7.3.9 Úherce

Svého času uvedl J. Marsa (*1974*, 22, 26) lampu (obr. 46) nalezenou údajně v okolí obce Úherce. K popisovanému nálezu se dále vyjádřil V. Sakař (*1970*, 56, 66), který ji nesprávně interpretoval jako firemní lampu. V době nedávné ji zmínil i M. Jančo (*2001b*, 166), který ji přiřadil k typu Bailey Q 1969 EA alexandrijské produkce.

V případě popisovaného exempláře je důležitým vodítkem pět malých plnicích otvorů na kruhovém nezdobeném medailonu. Jančovo zařazení k typu Bailey Q 1969 EA se zdá být opodstatněné. Lampy se stejným počtem a rozložením nálevních otvorů byly vyráběny v Malé Asii či Effesu, ovšem nutno podotknout, že narozdíl od našeho nálezu byly tyto lampy zdobené (nejčastěji rozetami, které byly charakteristické pro Malou Asii).

Z našeho území nebyla do současnosti zaregistrována žádná analogie odpovídající lampě z Úherců. Na základě výše popisovaných analogií ji M. Jančo (*2001b*, 166) do 2.–3. století.

7.3.10 Velké Bílovice „Zímarky“

V okolí jihomoravské obce Velké Bílovice, v poloze „Zímarky“, byla údajně v roce 1894 nalezena honosná bronzová dvouplamenná lampa (obr. 47). Bílovickou lampu považujeme za skvělého reprezentanta styků s římským antickým světem či zásahem antické civilizace právě do jihomoravského prostoru.

Výborně dochovaný exemplář (podrobný popis viz kat. č. 22), v současnosti uložený v archeologické sbírce Vlastivědného muzea v Olomouci, je vskutku výjimečným nálezem. Při pohledu na bílovickou lampu nás zaujme především výzdoba držadla. V horní části je ukončené hlavičkou pantera se třemi lístky. Ataše s reliéfním vyobrazením bradatého Satyra/Silena členěného plastickým vertikálním žebrem je pak aplikována na korpusu pod držadlem (viz obr. 47). Především na keramických figurálních lampách se setkáváme s motivem Satyrů. Již od pozdněhelenistického období se zhotovovaly lampy znázorňující lidskou hlavu (hlavu černocho, tragické a komické masky apod). K oblíbeným patřily mj. i lampy s motivem mytologických

postav, např. Gorgony, Satyra/Silena, které se těšily oblibě u panonských hrnčírů, o čemž svědčí mnohé nálezy lamp a forem s jeho vyobrazením (*Iványi 1935, 25*).

Lampu z Velkých Bílovic lze přiřadit k Loeschckeho typu XX. Typickým znakem těchto bronzových lamp je absence volut po obou stranách hořáku. Tělo, jímka a hořák pak přechází pozvolna do sebe, čímž se vytvoří typický hruškovitý tvar. Medailón bývá velmi často doplněn plastickou lištou po okraji. Mohou se však objevit i exempláře, na kterých je disk konkávně zvlňný, jako u případu lampy z Velkých Bílovic. Pro lampy tohoto typu je dále příznačná existence několika malých plnicích otvorů, rozložených do trojlístku, čtverce, či kříže jako v případě našeho nálezů. Neobvyklé nejsou ani varianty s jedním otvorem ve tvaru slzy či s menším kruhovým otvorem. Protážené držadlo bývá ukončeno hlavou Satyra, maskou lva, pantera, koně, husy či kohouta. U některých typů bronzových lamp, např. Loeschcke XXI, je nápadná přítomnost několika oček na zavěšení řetízku. U typu XX se však tato očka nevyskytují (*Loeschcke 1919, 135–137; Bailey 1996, 36, 39–40*).

Bronzové lampy typu Loeschcke XX byly rozšířeny ve 2. polovině 1. století a v průběhu 2. století po Kr. (*Loeschcke 1919, 135; Bailey 1996, 39, Q 3639–3677*). Taktéž lampa z Velkých Bílovic spadá do tohoto časového zařazení, tedy do 1. století po Kr.

Jisté podobnosti s popisovaným nálezem spatřujeme např. na lampách pocházejících z Pompejí zničených výbuchem Vesuvu v srpnu roku 79 po Kr. Kromě originálních lamp se v provinciích mohly objevit i jejich železné (*Loeschcke 1919, 88–91*) či keramické napodobeniny. Kopii z keramiky známe např. z Pannonie (*Iványi 1935, 305, Taf. LXV:1–4*) či Vindonissy, kde hrnčír Eucarpus vyráběl tyto lampy na konci 1. století po Kr. (*Loeschcke 1919, 88–91, 151–153*). V 1. polovině 2. století se v hrnčírských dílnách v Trevíru vyrábělo tzv. Wetterau Ware. Součástí produkce místních hrnčírů byla taktéž výroba napodobenin lamp Loeschckeho typu XX, které byly příznačné aplikací koňské hlavičky na konci držadla. Zajímavé je taktéž ukončení držadla v podobě kachní či husí hlavičky, takový exemplář pochází např. z Mohuče (*Goethert 1991, 217–229*). Bronzové lampy tohoto typu mohou být taktéž ukončeny v podobě masky tragických herců. Takové nálezy jsou známé ze širokého území – od Maroka a Španělska na západě, Galii a Belgie na severu, přes Egypt, Sýrii, Malou Asii, podunajské oblasti a Černomoří na východě (*Bailey 1996, 40, Q 3639*).

Obě bronzové lampy nalezené na našem území, resp. jižní Moravě – bronzový dvouhořákový kahan z mušovského knížecího hrobu (obr. 33, 34A–c) a dvouplamenná lampa z Velkých Bílovic (obr. 47) představují luxusní římské importy.

7.3.11 Bez bližších nálezových okolností a vztahu k regionu

Z archeologické sbírky Regionálního muzea v Chrudimi pochází další nález pozdně antické lampy datované do 3.–4. století (obr. 48) (*Frolík 1984*, 12, obr. 24, foto 1). Bližší určení nám však znesnadňuje absence nálezových okolností. O této lampě se ve své práci zmínil i M. Jančo (*2001*, 170), který ji však na základě skutečnosti, že z okolí Kutné Hory známe četné sídlištní nálezy z doby římské, chybně lokalizoval do okolí Kutné Hory.

Pro tuto lampu je příznačná výzdoba tří řad bradavkovitých výstupků aplikovaná kolem plnicího otvoru a vertikální ouško. Podobný exemplář uvádí např. A. Leibundgut (*1977*, 53, Nr. 941, Taf. 15:941) ze švýcarského Augstu. Lampy s výzdobou bradavkovitých výstupků najdeme taktéž ve sbírce Národního muzea v Praze. H. Svobodová (*2006*, 65, č. 123–129) je taktéž datuje do období 3. a počátku 5. století.

7.4 Mušov „Hradisko“

Mimořádná lokalita Hradisko u Mušova je známá již od 17. století, kdy zde byly objeveny první římské mince. Pro naši práci jsou důležité nálezy římských lamp, které jsou zmiňovány ve starší odborné literatuře již během 19. století. V tomto případě se údajně jednalo o dva exempláře firemních lamp se značkou FORTIS, které jsou v současnosti bohužel nezvěstné (*Knies 1893*, 620; *Šimek 1923*, 125; *Droberjar 1993*, 65).

Nález dalšího fragmentu je pak spjat se jménem A. Gnirse, konzervátora Státního archeologického ústavu v Praze, který zde po prvotních sondážích, uskutečnil v letech 1927–1928 systematický výzkum, v rámci něhož byly prozkoumány především pozůstatky dvou budov. V budově se čtyřmi místnostmi, někdy označovanou jako „velitelský dům“ byl nalezen fragment disku lampy, který vykazoval typologické charakteristiky firemních lamp, tedy Loeschckeho typu X, konkrétně podtypu Xa. Tento fragment (obr. 36:11) nám dokládá pouze vyobrazení v odborných publikacích (*Gnirs 1931*, obr. 13:1; *Křížek 1935*, Abb. 4), neboť v současnosti jej bohužel není možné dohledat (*Droberjar 1993*, 62).

Další sondáže proběhly na Hradisku v letech 1976–1977 a ve druhé polovině roku 1984 byly pod záštitou Archeologického ústavu AV ČR v Brně zahájeny systematické výzkumy, které zde probíhají doposud (např. *Tejral 2002, týž 2008; Komoróczy 2008b*). Kromě množství jiných artefaktů se zde podařilo získat početný nálezový soubor hliněných lamp (obr. 36) Podstatnou část tvoří fragmentárně zachované kusy a menší, blíže neurčitelné zlomky bez signifikantních znaků (obr. 36:I4, I7, I8, I10, I12), celé lampy se našly pouze ve dvou případech (obr. 36:I2–I3) (bližší popis viz k. č. 12.2–12.11).

Nové výkopové sezóny konané na popisované lokalitě v roce 1994 přinesly další nálezy těchto předmětů (obr. 37). V různých vrstvách sondy I/94 čtv. 3 byly nalezeny čtyři různé fragmenty. Ve třech případech se jednalo o zlomky firemních lamp (obr. 37:1–2, 37:3, 37:5), které byly rozpoznány na základě charakteristických typologických znaků. V prvním případě šlo o zlomek dna firemní lampy s částí kolku C.DE (obr. 37:3). Lze konstatovat, že se jednalo o značku C.DESSI (*Komoróczy 1997, 37*). U druhého fragmentu (obr. 37:1–2) nemáme k dispozici kolek či jeho část, ale na základě dochovaných částí jej taktéž můžeme přiřadit k tzv. firemním lampám.

Mezi nálezy hliněných lamp z Mušova-Burgstallu se vyskytl i zlomek, jehož povrch je na vnější straně zdoben vývalky (obr. 37:5). Je možné, že se jednalo o lampu ve tvaru piniové šišky, která patří ke specifickým variantám Loeschkeho typu X. Lze usuzovat, že to byly hliněné napodobeniny bronzových lamp (*Aram-Stern 1989, 44*). Pro takové lampy je charakteristické oválné tělo ve tvaru ležící piniové šišky, přičemž z prodloužené části plynule vystupuje hořák se širokým kanálem lemovaným plastickou lištou. Dno nebývá opatřeno kolkem výrobce, nýbrž malými výčnělky zaručujícími stabilitu osvětlovačla. Pro celé tělo, vyjma hořáku, je příznačná výzdoba výrazných plastických vývalků ve tvaru kosodélníků nebo oválu imitující šupinky piniové šišky. Pokud je lampa zhotovená kvalitně, bývají na každé ze šupinek rozeznatelné hrotité výběžky. Naopak výrazné zaoblení u plastických výčnělků dokládá zřejmě provinciální výrobu (*Žundálek – Žundáleková 2010, 84*; tam další literatura).

Ačkoliv výroba těchto lamp přináležela severoitalským dílnám, setkáváme se s nimi i v Podunají a Porýní a datovat je lze do 2. a 3. století po Kr. (*Loeschke 1919, 496; Deringer 1965, 65; Leibundgut 1977, 49–50; Aram-Stern 1989, 44*). Tyto speciální tvary byly nalezeny např. v táboře v Iži (obr. 57) (*Žundálek – Žundáleková 2010, 83–84, obr. 1:6 na str. 91, obr. 2:1 na str. 92*). Obdobné příklady uvádí i E.

Alram-Stern (1989, 44, Tab. 36:543, 544, 546) z Carnunta a D. Iványi (1935, 263, č. 3691, tab. LIV: 1) z Brigetia.

Podle současného stavu bádání lze Hradisko u Mušova označit za vojenský opěrný bod, jehož vznik spadá do doby markomanských válek, tedy 172–180 po Kr., dle relativní chronologie C1 (např. *Dobiáš 1964*, 215, 261; *Tejral 2000*, 172; *Komoróczy 2007*, 424–425). K jeho správnému chronologickému zařazení máme k dispozici zásadní pramenné kategorie, z nichž jmenujme především keramiku terra sigillata, železné artefakty či mince.

7.5 Ojedinelé nálezy pozdně římských lamp

7.5.1 Brozany nad Labem

V roce 1950 byla údajně V. Morkolousem nalezena v písčném nánosu řeky Labe keramická lampa (obr. 24A–B). K otázce autenticity brozanského nálezu se ve svém příspěvku vyjádřili J. Jiřík a J. Jílek (2009, 68–69). Autoři poukazují na to, že do písčného nánosu Labe se předmět mohl dostat i ze středověkého nebo recentního nálezového prostředí a uvádějí i příklady, kdy k takovému případu došlo.

K výše zmíněným skutečnostem se tedy jedná o lampu hruškovitého tvaru nesoucí na disku reliéfní výzdobu – ač je motiv proveden relativně schematicky, je zřejmé, že se jedná o motiv ptáčka s protaženými pařáty. Příznačná je taktéž výzdoba ohraničujícího kruhu, jímž je disk orámován. Jedná se o výzdobu půlobloučků, u níž J. Jiřík a J. Jílek (2009, 64) nevyklučují schematicky naznačený vejcevec. Na pozdní určení brozanské lampy poukazuje taktéž kruh o průměru 3,2 cm, který je vyryt na jejím dně. Značka nese motiv vloženého kříže s drobnými tečkami.

Brozanský nález má typologicky nejbližší k lampám typu Provoost 6 (Atlante VIII), přičemž navazuje na exempláře typu Atlante X A1a, které byly produkovány v severní Africe technikou terra sigillata-chiara. V rámci chronologického určení J. Jiřík a J. Jílek (2009, 64) konstatují, že výroba lamp typu Atlante X A1a zaujímala relativně dlouhý časový interval 5.–7. století. Přesnější chronologické určení lampy z Brozan nám znesnadňují nedostatečné nálezové okolnosti a absence doprovodných nálezů.

Dobrá analogie k brozanskému nálezu pochází např. z El Jemu či Althiburu (obr. 49:1) (obě lampy typu Atlante X C2). V prvním případě šlo o kahan, jehož disk zdobí motiv kohouta, následně uvedený nález pak motiv holubice s větévkou. Určitou příbuznost nacházíme ve výzdobě ptačích motivů, jež jsou patrné i na jiných typech, např. Haeyss II A či II B z Kartága (*Bailey 1980*, 200, Pl. 26:Q 1825–1826) a z území

Alžiru. J. Jiřík a J. Jílek (2009, 65) však konstatují, že oproti výše uvedeným příkladům, se brozanský náleží liší použitým materiálem. Shodný motiv holubice se vyskytuje i na lampě z chorvatské lokality Gornji Muć. Zmiňovaná lampa má taktéž dva otvory na olej, mezi nimiž je umístěn motiv holubice, plece jsou zdobeny koncentrickými kroužky a trojúhelníčky. Tato lampa byla datována do 4. století (*Vikić-Belančić 1976, 167, Tab. XXIV:3*).

Je zřejmé, že popisovaná lampa odpovídá provinciálním napodobeninám severoafrických lamp, které byly vyráběny v Itálii, v Galii a v Porýní (*Menzel 1969, 91*). Obdobný ptačí motiv shledáváme i na lampě ze švýcarského Genfu (obr. 49:2) či na kahanu z Chersonesu (obr. 49:5) (*Jiřík – Jílek 2009, 65: tam další literatura*). Podobnou lampu s ptačím motivem (obr. 49:3) pocházející z blíže neurčeného naleziště v Panonii uvedl ve své práci A. Leibundgut (1977, 54–55, Taf. 50:328).

Pro pozdně antické lampy není ptačí výzdoba nikterak ojedinělá. J. W. Hayes (1972, 312–131) či D. M. Bailey (1980, 78–84, Fig. 101–102) ve svých pracích popisují nálezy pozdních lamp nejenom s dekorem holubice, ale i páva či orla. Analogii k brozanské lampě se schematicky znázorněným ptáčkem najdeme např. ve sbírkách Budapest Museum of Fine Arts (obr. 49:4A–B) (*Jiřík-Jílek 2009, 65, 72, obr. 3:4A–B*) Z českých lokalit lze uvést další typy pozdních severoafrických lamp a to ze Starých Čivic či Slavhostic na Jičínsku, které budou předmětem popisu níže.

7.5.2 Slavhostice „Na Provázku“

Do skupiny pozdně římských importů na našem území náleží fragment lampy (obr. 42) nalezený při zemědělských pracích na polích R. Hrdého ve 40. letech minulého století. Současně s ním byl kromě dalších předmětů objeven i zlomek talíře terry sigillaty chiary. Na základě schematizovaného písmene omega na spodku lampy ji J. Marsa (1974, 24) popsal jako křesťanskou, patřící k tzv. africkým lampám a vzhledem k torzovitosti nálezu ji rámcově datoval do 4.–6. století.

Na základě charakteristických typologických znaků jej lze přiřadit k typu Atlante VIII, popř. Hayes Ib severoafrické produkce (k typologii těchto lamp více viz kap. 3.3.1). Pro zařazení těchto skupin je důležité klínovité a neperforované držadlo s rýhami, úzké plece, výzdoba medailonu (zbytky stylizovaných palmových listů) a rytý znak v podobě omegy doplněným schematizovaným falickým symbolem na dně lampy. Společně s tímto nálezem byl údajně objeven i střep talíře severoafrické sigillaty skupiny Hayes A či D.

Výskyt lamp typu Atlante VIII, resp. Hayes Ib byl příznačný pro celou římskou říši. Nejhojněji jsou zastoupeny v severní Africe a Itálii, kde se setkáváme taktéž s jejich napodobeninami (typ Bailey S), produkované od poslední čtvrtiny 4. století až do poloviny století pátého (Bailey 1980, 383–384). V rámci jihozápadních provincií a provincií na sever od Alp se objevují poskrovnu (Aram-Stern 1989, 51). D. Iványi (1935, 105–107) zaregistrovala v Pannonii 28 severoafrických lamp a jejich zlomků. V Porýní, kam se zřejmě tyto lampy dostaly po Severním moři, nejsou taktéž tak časté (Leibundgut 1977, 55).

Fragment lampy ze Slavhostic postrádá archeologický kontext, čímž je ztíženo zařazení do přesnějšího chronologického rámce. J. Jiřík a J. Jílek (2009, 66) datovali tuto lampu rámcově do 4.–5. století. V. Sakař (1978, 126) a jakožto i již výše zmíněný J. Marsa (1974, 24) původně uvažovali o dataci do 4.–6. století. Z toho vyplývá, že datace lamp severoafrické produkce není ustálená. Např. exemplář ze Ženevy byl datován mezi léta 300–400, z Trevíru od počátku 4. století až do roku 375, do poslední čtvrtiny 4. století pak lampa z římských katakomb Comodilly (Leibundgut 1977, 54–55). J. W. Hayes (1972, 313) datuje severoafrické lampy typu Hayes Ib do 4. až časného 5. století. E. Aram-Stern (1989, 283, č. 574) publikovala lampu (obr.), která sdílí totožné charakteristiky jako lampa ze Slavhostic. Dle autorky byla vyrobená v Kartágu (Aram-Stern 1989, 51).

7.5.3 Staré Čivice

V obci Staré Čivice byla údajně v roce 1919 objevena lampa (obr. 43A–B). Na základě některých charakteristických typologických znaků – neperforované trojúhelníkovité držadlo a disk orámovaný plastickou lištou s bradavkovým dekorem lemujícím otvor na knot a jednoduchá geometrická výzdoba – ji lze přiřadit k lampám typu Modrzewska-Marciniak III syrsko-palestinské produkce. Tyto nálezy jsou rámcově datovány od 2. poloviny 4.–5. století. (Modrzewska-Marciniak 1977, 140–142, 149, obr. 3). Na dně se pak nachází značka ve tvaru rovnoramenného kříže doplněného v každém ze čtyř polí mezi rameny kroužkem. Analogické značky shledáváme na podstavách lamp Modrzewska-Marciniak VII, č. 108 datované do 5.–6. století (Modrzewska-Marciniak 1977, 146).

Dobrou analogií k čivickému exempláři je lampa uložená ve sbírkách Römisch-Germanischen Zentralmuseum Mainz (obr. 56:1), která byla na základě nálezů mincí

císařů (Theodosia, Arcadia, Honoria) datována na konec 4. a počátek 5. století (*Jančo – Jiřík 2009, 67*: tam další literatura).

Podobný nález k našemu exempláři pochází např. z Harrau v Sýrii datovaný do let 550–690 (*Bailey 1988, 289*) či lampa zdobená plastickou páskou a jednoduchým rytým čárkovaným dekorem ze Sidonu datovaná do 4. století (*Menzel 1969, 98*). Na syrsko-palestinské lampy navazovaly byzantské a pozdně islámské lampy, které se od nich odlišovaly nejčastěji výzdobou (*Jančo 2001b, 174*). Obdobná lampa pochází z hippodromu z města Caesarea Maritima v Jordánsku datovaná do průběhu 6. až poloviny 7. století (obr. 56:3). Z časně islámského období lze jmenovat např. nálezy z Caesareie (obr. 56:4), Tiberady, pohřebiště v Beth She'arimu (obr. 56: 5–7) či Horvat Zikhrinu (*Jiřík – Jilek 2009, 67*: tam další literatura).

8 ROZBOR NÁLEZŮ – DOBA STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ

8.1 Pohřebiště a hrobové celky

8.1.1 Čelákovice-Záluží

V letech 1930–1931 se během archeologického výzkumu pohřebiště z doby stěhování národů v Záluží u Čelákovic podařilo prozkoumat celkem 59 hrobů. Z hrobu č. 9/V, v němž byla pohřbena žena ve vysokém stupni těhotenství, se kromě ostatních předmětů (přezka, keramika, zlomky železa, zvířecí kosti) našla i hliněná nádoba s větším rozvírajícím se hrdlem a čtyřmi rourkovitými hořáky (obr. 25), která bude předmětem popisu níže. Časové zařazení hrobu č. 9/V do pozdního stupně doby stěhování národů (z hlediska relativní chronologie stupeň E) umožňuje charakter a nálezový inventář celého pohřebiště.

Nepochybně nejzajímavějším nálezem z výše zmíněného hrobu je nádoba, která se od běžné keramické produkce odlišuje přítomností čtyř rourkovitých tulejkovitých „hořáků“. Svého času popsal tento nález J. Svoboda (1965, 185, Taf. LXXXVIII:10). V době nedávné se o tomto kahanu zmínil i M. Jančo (2001b, 177) popisující nálezy lamp z doby římské v Čechách. Obdobný nález k čelákovickému exempláři pochází z lokality Davle (obr. 26). Kahan se třemi hořáky datoval B. Svoboda (1942, 45, obr. 1:7) rámcově do mladší doby římské. Analogicky lze k čelákovickému hrobu přiřadit lampu se čtyřmi hořáky objevenou v ženském kostrovém hrobě na lokalitě Worms-Bollwerk. Na základě Totilovy stříbrné mince lze nález datovat do poloviny 6. století (Werner 1935, 40, 85).

Funkce podobných nádob je v odborných kruzích stále diskutována. Za velice přínosnou považují studii M. Hegewische (2010, 220), v níž mj. hovoří i o dalších možných funkcích těchto nádob. O problematice nádob, které autor shrnul pod pojem tzv. „Rätselhafte Gefäßgruppen“, jsem se blíže zmínila již v kapitole 4.2 pojednávající o typologii. Tam uvádím i ostatní interpretace s uvedením dalších obdobných nálezů na území barbarika, které v případě podobných exemplářů připadají do úvahy.

8.1.2 Mochov „U Starého dvora“

Výzkumem Archeologického ústavu ČSAV v Praze pod vedením J. Zemana, bylo v roce 1955 odkryto celkem 17 kostrových hrobů, v roce 1957 byl prozkoumán další hrob (č. 18). Všechny mochovské hroby nesou stopy po druhotných zásazích vykradačů. S přihlédnutím k tomu však výzkum přinesl zajímavé výsledky. Na základě

některých bohatých nálezů, z nichž jmenujme např. bronzový kotlík, bronzové kování kožené prilby, stříbrný plechový závěsek v podobě ryby či stříbrné pozlacené spony, je mochovské pohřebiště časově vymezeno stupněm E, tedy koncem 5. a polovinou 6. století.

Z hlediska této práce je důležitý nález kahanu (obr. 32), který bezesporu patřil ke keramickým zvláštnostem na sledovaném pohřebišti. Nádoba téměř polokulovitého tvaru s poměrně úzkým okrouhlým plnicím otvorem na vrcholu těla byla, společně s ostatními průvodními nálezy, vyjmuta z mužského kostrového hrobu č. 18.

V souvislosti s tímto nálezem zde uvedu opět jméno M. Hegewische (2010, 203), který shrnul obdobný typ nádob pod skupinu nádob s názvem „tyglíkovité“. V rámci této skupiny pak vyčlenil dvě podskupiny, které jsou blíže popsány v kapitole 4.1. Podle typologického třídění S. Loeschckeho patří mochovský exemplář k typu XIII, konkrétně podtypu B, pro který jsou typické exempláře s vyšším tělem a bez držadla (Loeschcke 1919, 124). M. Hegewisch (2010, 203) uvedl další obdobné analogie k Loeschckeho typu XIII a to především ze severoněmeckých a skandinávských lokalit. Obecně se Loeschckeho typ XIII datuje od 1. do 3. století (Loeschcke 1919, 119). Tvarově nejbližší je k mochovskému exempláři lampa ze severského pohřebiště Gjurup (obr. 53) a sídliště Backemoor (obr. 54).

Z hlediska funkčnosti nejsou podobné typy nádob zcela objasněny (Hegewisch 2010, 203), avšak na tomto místě je nutné uvést i příspěvek J. B. Pelikána, jehož předmětem byl pokus o určení paliva z mochovského kahanu. Analýzou dospěl k překvapivým výsledkům: „Z kahanu se podařilo vyextrahovat alkoholbenzenem zbytek rozkladných produktů svítiva, ve kterém prokázány aldehydy a orientačně určeny kyselina palmitová a stearová. Reakce na aldehydy dával i neodpařený extrakt. Ze zjištěných skutečností lze naprosto jednoznačně určit, že tu jde o organogenní tuk, respektive jeho rozkladné produkty a že to byl (dle určených kyselin), nejpravděpodobněji tuk živočišný.“ (Zeman 1956, 458: tam přesné znění citace).

J. B. Pelikán a V. Sakař (1956, 567–575) publikovali v Památkách archeologických výsledky zjišťování druhu paliva u kahanů z římského období. Zajímavé je srovnání výsledků analýzy mochovského nálezu s analýzou římských kahanů. Ukázalo se, že pro období římské je příznačnější užívání jako svítiva rostlinných tuků, ovšem s přihlédnutím k odlišným konstrukcím. Zajímavé je to, že ojediněle byl zjištěn i tuk živočišný a to u lamp s velkým nálevním otvorem. Porovnáme-li tedy tyto dvě skutečnosti, povšimneme si, že i u kahanu z Mochova se

potvrzuje poznatek, že větším nálevním otvorem bylo podmíněno užití živočišného tuku.

9 VYHODNOCENÍ

9.1 Typy lamp

Nejpočetnější skupinu nálezů hliněných lamp z našeho území tvoří firemní lampy. Největší kolekci těchto lamp poskytly výkopové práce na Hradisku u Mušova konané již od 19. století prakticky až do současnosti. V odborné literatuře byl doposud publikován soubor čítající celkem 17 exemplářů, resp. jejich zlomků. Podstatnou část kolekce tvoří malé fragmenty, u nichž je možné na základě charakteristických typologických znaků zařazení do Loeschckeho typu X. Osm fragmentů nelze blíže typologicky zařadit, poněvadž jde o malé zlomky bez signifikantních znaků. Do kategorie nezařaditelných nálezů patří i dva exempláře původně snad celých lamp, které jsou v současnosti bohužel nezvěstné. Ke kolekci hliněných lamp nalezených na Hradisku u Mušova přináležejí taktéž nálezy dvou celých exemplářů firemních lamp. Další příklad firemní lampy typu Loeschcke X známe z lokality Křepice „Záhumenice“.

Všechny výše uvedené a typologicky rozeznatelné nálezy firemních lamp nesou typické charakteristiky: tedy vysoké okrouhlé tělo, prodloužený obloukovitě ukončený hořák a otevřený pleční prstenec. Postupem času se ostrý lom, který odděloval hořák od těla ztrácí a tělo získává hruškovitý tvar. Tuto přeměnu můžeme pozorovat i na celých nebo částečně zachovaných nálezech z výše uvedených lokalit. V případě lampy z Křepic (obr. 29) a jedné lampy z Mušova-Hradiska (obr. 36:I3) byl tento lom zachován. V celosti zachovaná druhá lampa z Mušova-Hradiska má už typický hruškovitý tvar (obr. 36:I3). Na plecích se pak nacházejí dva až tři plastické hrbolky, které představují zbytky původních oušek sloužících na zavěšení. Dobře rozpoznatelné jsou tyto hrbolky jak na nálezu z Křepic (obr. 29, dva hrbolky), tak i na dvou exemplářích z Mušova-Hradiska, z nichž jeden má hrbolky dva (obr. 36:I3) a druhý tři (obr. 36:I2).

Obrazové lampy, kterým jsou v Loeschckeho typologii vyhrazené skupiny I–VIII, jsou na našem území doloženy prozatím ve dvou případech z Litoměřic. Ačkoliv jsou tyto nálezy značně torzovité, přiřazení k tzv. obrazovým lampám bylo možné především na základě výzdobných dekorů (roseta) na medailonu lampy. Produkce obrazových lamp s reliéfně zdobenými disky byla v provinciích severně od Alp nejmarkantnější okolo poloviny 1. století. Ve Středomoří, ale i v západních a východních provinciích říše se tyto velmi populární lampy vyráběly až do čtvrtého století. V reliéfní výzdobě převládají geometrické, popř. florální motivy.

Do skupiny tzv. pozdních lamp s bradavkovitým dekorem lze z našeho území přiřadit tři exempláře – z Prahy-Ruzyně, Tuchlovic a lampu uloženou v Regionálním muzeu v Chrudimi, u níž není známo bližší geografické umístění. Jak již bylo zmíněno, je pro tyto lampy typická aplikace plastických hrbolků – tzv. *globuli*, na základě nichž je lze přiřadit k lampám typu Bailey 1980: R, Q 1425, popř. 1423. Nálezové okolnosti těchto lamp nebyly známy, datování bylo možné především na základě fabrikace severoitalských dílen, které produkovaly tyto keramické tvary především ve 3.–4. století a počátku 5. století.

Následuje skupina, do níž lze zařadit specifické keramické tvary, kterým byla taktéž, ač už oprávněně či nikoliv, připisována funkce osvětlovadel. V první řadě zde zmíním dva nálezy (Přešovice, Mochov), které bylo možné přiřadit k tzv. tyglíkovitým lampám (Loeschcke typ XIII). Do skupiny blíže nespecifikovaných keramických tvarů patří nálezy z lokalit Čelákovice-Záluží a Davle „U Topolů“, v jejichž případě šlo o nádoby s několika tulejkovitými hořáky. Skupinu uzavírá ojedinělý nález nalezený údajně v obci Horní Dunajovice. Jedná se o nádobu s vnitřní kruhovou obrubou. S uvedením obdobných příkladů M. Hegewisch (2010, 206) vyslovil názor, že mohly tyto keramické tvary plnit i funkci svícnů.

Skupinu lamp severoafrické produkce reprezentují tři exempláře. Ve Slavhosticích v trati zvané „Na Provázku“ byl náhodně objeven fragment lampy typu Hayes Ib/Atlante VIII, který lze rámcově datovat do 4.–5. století. Výrobu této lampy lze pravděpodobně spojovat s dílnami v okolí Kartága. Dalším severoafrickým výrobkem z území Čech je lampa typu Bailey Q 1969 EA z lokality Úherce a lampa z Brozan nad Labem typu Provoost 6, u níž lze shledávat jisté podobnosti s Pohlovým typem 2 a 4. Náhodně objevenou lampu z lokality Staré Čivice lze přiřadit k tzv. syrsko-palestinským lampám typu Modrzenska-Marciniak II. Pravděpodobně pocházela z východní části Středomoří a datovat ji lze do druhé poloviny 4. –5. století.

K výjimečným příkladům římského importu na našem území do jisté míry patří bronzový exemplář z Mušova, který lze přiřadit k typu Loeschcke III či Broneer XXI.

Zmíněny zde nebyly nezačleněné exempláře, neboť nevykazovaly žádné charakteristické typologické znaky, popř. výzdobné prvky, dle kterých by bylo možné zařazení ke konkrétní skupině či typu.

9.2 Kolky lamp

V nálezovém souboru z Hradiska u Mušova se podařilo bezpečně identifikovat značku hrnčířské dílny C.DESSI. Údajně i dvě, v současnosti nezvěstné, firemní lampy z této lokality měly být opatřeny signaturou – FORTIS. Taktéž dno firemní lampy z Křepic bylo opatřeno kolkem CRESCES.

Je všeobecně známo, že např. dílny používající značku FORTIS (Lucius Aemilius Fortis), COMMVNIS (Communis) či STROBILI (Strobilus) měli více samostatně působících poboček a dosáhli nadregionálního významu. Zmíněné dílny byly taktéž po dobu časněflaviovského období největšími producenty lamp v severní Itálii (např. *Loeschcke 1919*, 88, 94, 102; *Aram-Stern 1989*, 69, 72, 80).

U dvou celých lamp z Mušova-Hradiska nebylo dno opatřeno kolkem. To pravděpodobně dosvědčuje výrobky provinciální produkce. Provinciální napodobeniny, které přebíraly a opakovaně otláčely původní značky dílny italských mistrů, se v průběhu 2. století rozšířili téměř do všech provincií římské říše. Lokální hrnčíři jen zřídka signovaly své výrobky. Takto si tedy lze vysvětlit i absenci kolků na dvou exemplářích z Hradiska u Mušova.

Lampy ze severoitalských dílen se od provinciálních výrobků odlišují kvalitou vyhlazení povrchu, jemností hlíny i povlakem. Lampy provinciální produkce jsou většinou z oranžové hlíny s červeno-oranžovým povlakem (*Aram-Stern 1989*, 42).

Z technického provedení i celkového vzhledu firemních lamp z nálezového souboru v Hradisku u Mušova je patrné, že většinu z nich tvoří výrobky lokální provinciální produkce. Z území Panonie je známo několik nálezů negativních forem, např. se signaturami CASSI, CRESCES, FORTIS, OCTAVI, SEXTI, STROBILI, VIBIANI z Brigetia (Komárom-Szöny), z Aquinca (Budapešť), ze Savarie (Szombathely), z Poetovia (Ptuj), ze Siscie (Sisak) a z Mursy (Osijek) (*Iványi 1935*, 315–318). A např. v Aquincu se našly přímo formy a lampy s kolkami CASSI, C.DESSI, FORTIS a SEXTI v hrnčířských dílnách (*Szentlélek 1969*, 168, 172, 184 a 187), ovšem z Panonie nebyla zatím nalezena dílna, která by se specializovala pouze na výrobu lamp. Někteří badatelé (např. *Pongrácz 1991*, 32) proto usuzují, že se lampy vyráběly společně s jiným druhem keramických nádob.

V rámci vazeb mušovské posádky k panonskému limitu nejsou kolky C.DESSI a FORTIS žádným překvapením (*Komoróczy 1997*, 37). Z fragmentu nesoucí značku C.DESSI je patrné, že tvary písmen jsou provedeny hrubě a dost nečitelně. Ovšem

někteří badatelé uvádějí (např. *Bailey 1980*, Fig. 104), že lampy opatřené kolkem tohoto hrnčíře se vyznačují přesnými tvary. Např. výzkumem římského tábora v Iži v letech 1978–1997 se podařilo z celkového počtu 220 exemplářů identifikovat i tři nálezy se signaturou C.DESSI, u nichž se předpokládá, že se jednalo o importy z Itálie (*Žundálek – Žundáleková 2010*, 84, obr. 2:2–3 na str. 92).

Z toho vyplývá, že i v případě mušovského fragmentu se signaturou C.DESSI se zřejmě jednalo o provinciální výrobek. Provinciální hrnčířské dílny se snažily uspokojit poptávku nejenom místního, ale i vzdálenějšího trhu. Pro tyto výrobky je pak charakteristické postupné zhoršování způsobené častým opakovaným otláčením do forem.

Ryté značky pak mají dna lamp pozdně římské produkce. Z našeho území se podařilo identifikovat tyto značky na třech lokalitách – v Brozanech nad Labem (kruh s křížem s drobnými tečkami), Slavhosticích, v trati zvané „Na Provázku“ (schematizované písmeno omega) a ve Starých Čivicích (značka ve tvaru rovnoramenného kříže doplněného v každém ze čtyř polí mezi rameny kroužkem). S dalšími charakteristickými typologickými znaky, mezi něž patří především kolkovaná výzdoba, jsou právě ryté značky na dně těchto nádob důležitým vodítkem pro jejich správné časové zařazení, ač rámcové, v případě ojedinělých nálezů.

9.3 K významu lamp jako milodaru

Před námi stojí otázka, jaký význam měla tato osvětlovadla v hrobech Germánů. Z uvedného soupisu lokalit by bylo spíše na místě zamyslet se nad tím, jaký význam vůbec měla v germánském prostředí všeobecně. Poupravení původní otázky zapříčinil fakt, že nálezů pocházejících z pohřebišť či z hrobových celků je na našem území poskrovnu (obr. 58, 59). Z doby římské, resp. staršího stupně doby římské (B1), jmenujme především honosný nález dvouplamenné bronzové lampy z knížecího hrobu v Mušově či ojedinělý nález z Velkých Bílovic. Tento zajímavý úkaz si lze vysvětlovat účastí příslušníků keme Kvádů v mocenském soupeření nástupců císaře Nera. Snad se jednalo o kořist z vítězné bitvy u Cremony z roku 69 po Kr. (*Jančo 2001b*, 166).

Další kahany z hrobů pocházejí až z období stěhování národů. V kostrovém hrobě 9/V v Čelákovcích-Záluží byla pohřbena žena ve vysokém stupni těhotenství. Součástí výbavy tohoto hrobu byla taktéž nádoba se čtyřmi rourkovitými hořáky, u níž lze předpokládat funkci osvětlovadla. Další nález poskytl mužský kostrový hrob (č. 18)

v Mochově, v poloze „U Starého dvora“. Tento hrob bylo možné na základě doprovodných nálezů datovat do pozdního stupně doby stěhování národů, resp. od konce 5. do poloviny 6. století po Kr. V případě tohoto nálezu si můžeme povšimnout zvláštního tvaru. Ač by bylo na místě opět uvažovat o funkci takové nádoby, v tomto případě máme k dispozici výsledky analýzy, která prokázala přítomnost živočišných tuků uvnitř nádoby.

Ze sídlištního prostředí je situace obdobná, ovšem nálezů přibývá. Ze starší doby římské (B2) pochází keramický firemní kahan z lokality Křepice „Záhumenice“ (chata III). Do starší doby římské, resp. na její počátek (stupně A a B1a) lze zařadit i nález fragmentu z Prahy-Křeslic. Mladší dobu římskou pak reprezentuje nález zlomku na sídlišti v Berouně-Závodí (chata 1/78), u něhož však není zcela evidentní, zda se skutečně jednalo o odlomenou část kahanu.

Odděleně je potřeba vyhodnocovat i nálezy keramických lamp, resp. jejich zlomků v Mušově-Burgstallu, neboť se jedná o cizí prvek v rámci barbarského prostředí v blízkosti limitu. Keramika obecně z římských provincií je v barbariku důležitým prostředkem pro datování, nevyjímaje toho, že indikuje úroveň hospodářských vztahů mezi Germány a Římany. Z popisované lokality bylo doposud v odborné literatuře publikováno na 17 kusů těchto nálezů. Z technického provedení celkového vzhledu zmiňovaných nálezů, resp. těch, které šly na základě signifikantních znaků přiřadit ke konkrétnímu typu, je zřejmé, že se jedná o provinciální výrobky. Je známo, že rozšíření římských lamp bylo vázané na příchod římských legií, z toho důvodu si vysvětlujeme největší koncentraci těchto předmětů, jakožto římských importů, právě na zmiňované lokalitě.

Nejvíce zastoupeny jsou pak ojedinělé nálezy. Z celkového počtu lokalit v této práci byly zastoupeny ve 14 případech a to jak z doby římské, tak i z období stěhování národů (obr. 58, 59). V případě takových nálezů je vždy zapotřebí mít na paměti otázku, do jaké míry jsou takové náhodně nabyté nálezy autentické. Odděleně je však potřeba nahlížet na ojedinělé nálezy římských importů, o nichž se podrobněji zmíním níže.

Na otázku, jaký význam měly kahany na našem území ve sledovaném období, není jednoznačná odpověď. Množství cizích keramických výrobků, které především ve starší době římské proudilo na naše území nejrůznějšími cestami, nemohlo u domácích hrnčírů zůstat bez povšimnutí a bez ohlasu. Ovšem je třeba mít na paměti odlišné společensko-ekonomické poměry obou sfér, které se odrazily i na řemeslné produkci

obyvatel žijících v barbarském prostředí. Domácí hrnčířství vycházelo vždy z domácí tradice a místních potřeb, udržovalo si svůj svébytný charakter a cizí vzory si přizpůsobovalo a sotva kdy je mechanicky napodobovalo, a proto se působení vyspělejší římsko-provinciální hrnčířské produkce mohlo projevit jen v omezeném rozsahu.

Dle M. Janča (2001b, 165) vytvářejí keramické lampy na území barbarika tři seskupení. První se koncentruje na území jihozápadního Slovenska, jižní Moravy a dolního Rakouska. Z celého nálezového materiálu v těchto oblastech dominují obrazové a firemní lampy. Autor poukazuje na to, že jejich nízký počet vylučuje obchodování s nimi. Výskyt těchto lamp v této oblasti spojuje s výskytem římských legií sídlících na Limes Romanus a konstatuje, že k jejich průniku na tato území docházelo spíše náhodou, než plánovaně.

Do druhé zóny je dle autora možné zařadit typologicky blíže neurčitelné kusy lamp, které je možné spojovat s činností kupců, k jejichž osobnímu obchodování posloužily trasy po Severním moři. Jejich nízký počet vylučuje, že by byly určeny k prodeji, spíše se jednalo o jejich osobní majetek.

Nejméně početnou skupinu tvoří lampy rozptýlené v germánském vnitrozemí. Autor konstatuje, že ačkoliv je typologická škála v porovnání s lampami ze „třetí zóny“ bohatší, každý jeden typ je zastoupený jen nepatrným počtem jedinců. Z tohoto důvodu lze uvažovat o tom, že lampy nacházené ve vnitrozemí barbarika byly osobním majetkem kupců.

Lampy pocházející z území mimo Řím a provincií jsou svědkem určité míry romanizace takových oblastí. Podobně jako jiné keramické tvary (třecí misky, mortaria), představovaly i tato osvětlovadla předmět specifické funkce, kterou Germáni museli poznat. Malý výskyt lamp v barbariku mohl zapříčinit i nedostatek paliva, olivového oleje, který mohl být nahrazen jiným živočišným tukem, lojem či včelím voskem (Jančo 2000a, 54). Např. E. Krekovič (1983, 514; *týž* 1996, 142) se domnívá, že právě absence dokladů exportu olivového oleje na území barbarika zapříčinila jejich nízký počet. J. Dobiáš (1964, 324) naopak vyslovil tento názor: „*Téměř s jistotou lze také předpokládat – neboť jasných a výslovných zpráv o tom není – že z římských tržišť dováželi naši Svěbové olej*“.

Odlíšná situace je na provinciálních pohřebištích, kde jsou lampy běžným milodarem především ve 2. století po Kr. Jmenujme např. slovenské pohřebiště Gerulata, kde se na sledovaných pohřebištích (Ia a II) podařilo identifikovat celkem 116

exemplářů (*Frečer 2014*, 110–113). Obdobně je na tom i pohřebiště v Matrici s 213 hroby, kde poskytlo 110 lamp (*Topál 1981*, 90–91). Z celkového počtu 200 hrobů v Aquincu (pohřebiště VI a VII) je doloženo 46 hrobů, v nichž se objevila lampa jako milodar (*Topál 1993*, 95–96). Opačná situace je ovšem zaznamenána na pohřebišti v Gleisdorfu, v provincii Noricum. Toto pohřebiště datované od poloviny 1. až do poloviny 3. století po Kr., poskytlo pouze dva fragmenty lamp (hrob 31b) (*Artner 1994*, 37). V tomto případě je nutné počítat s tím, že i ve vyspělých římsko-provinciálních podmínkách se nemusel zvyk ukládání lamp jako milodar uchytit. Ovšem na počátku 3. století po Kr. se např. v Gerulatě a jiných pohřebištích v Panonii, v Raetii a Germánii v polovině 3. století po Kr. přestaly lampy v hrobech objevovat. Tuto změnu si lze vysvětlovat z důvodu změny pohřebních zvyklostí (*Frečer 2014*, 116: tam další literatura).

Při porovnávání množství lamp obsažených v žárových a kostrových hrobech na pohřebištích v Gerulatě, došel R. Frečer (*2014*, 114–116) k zajímavým výsledkům. Autor konstatuje, že v hojném počtu se lampy nacházely v hrobech žárových, kde je poměr rovnoměrný mezi věkovými skupinami, kdežto v kostrových hrobech pohřebiště II se téměř nevyskytly (v tomto případě se jednalo výlučně o hroby dětské). V tomto případě autor uvažuje o chudobě zesnulých nebo jejich pozůstalých, ovšem s přihlédnutím k tomu, že i tato teze má svá úskalí, která je třeba mít na paměti: tedy, že i kostrové hroby na pohřebišti II obsahovaly bohaté nálezy (šperk, skleněné nádoby), dále, že nemůžeme s konečnou platností vědět, kdo měl na starosti hrobovou výbavu při pohřbu – či pozůstalý sám, či jeho rodina nebo funerální *collegium* či všichni naráz. Poslední možnost se pak autor shledává za nejdůležitější, tedy že pohřební výbava mohla být více obrazem zvyku než bohatství té dané skupiny obyvatelstva.

10 CHRONOLOGIE

Ač naše území vykazuje poměrně malé početní zastoupení těchto předmětů, jsou známy z celého období doby římské i stěhování národů. Z uvedeného soupisu lokalit (obr. 58) shledáváme největší koncentraci těchto nálezů v době římské, přičemž nejdůležitější poznatky přineslo moravské prostředí, resp. oblast pod Pavlovskými vrchy.

Výjimečným nálezem tohoto druhu je bronzový kahan z knížecího hrobu u Mušova, jež byl součástí tzv. „starší chronologické složky“ datované do relativně-chronologického stupně B1. Do stejného časového období přináleží zřejmě i náhodně získaná bronzová dvouplamenná lampa z okolí obce Velké Bílovice. Chronologické určení obou nálezů tak koresponduje s výrobou těchto předmětů v severoitalských dílnách.

Z jihomoravských lokalit jsou lampy doložené taktéž ze sídlištního prostředí. Do starší fáze (B2) datujeme částečně zachovaný firemní kahan s kolkem CRESCES. Dalším nálezem, který obohatil „moravskou“ sbírku je náhodně objevený kahan z Rakvic.

Největší a zároveň nejpodstatnější kolekci poskytla již několikrát zmíněná římská stanice Hradisko u Mušova, kterou datujeme do období markomanských válek, mezi roky 172–180 (C1). Při šíření lamp tak měly římské jednotky zásadní vliv.

V rámci moravského prostředí je nutné zmínit i region Malé Hané. Součástí tohoto regionu je lokalita Chornice „U Pily“, kde se podařilo objevit římský kahan s držadlem. O této lokalitě pojednám níže.

Z celkového soupisu lokalit vyplývá, že i prostředí Čech je na nálezy v době římské relativně bohaté, ovšem velkou část materiálního souboru tvoří ojedinělé nálezy nebo takové nálezy, jejichž interpretace zůstává otevřená.

Rámcově do starší doby římské, resp. třetí třetiny 1. a počátku 2. století lze datovat i dva ojedinělé nálezy fragmentů z Litoměřic. Pro tuto oblast je příznačné intenzivní osídlení v průběhu celé doby římské. Četné nálezy římských mincí (např. denár císaře Traiana, sestercius Antonia Pia ad.) nám mohou dokládat pohyb římských kupců právě v této oblasti (*Jančo 2001b*, 167).

Osídlení v Berouně-Závodí spadá především do přechodného stupně mezi starší a mladší dobou římskou (B2/C1) a do časného stupně mladší doby římské (C1).

keramiky datovat i v ruce robený kahan ze sídliště v Přešticích. Do období 4.–5. století lze rámcově datovat i ojedinělé nálezy tří lamp (Praha-Ruzyně, Tuchlovice a lampy uložené v chrudimském muzeu) s tzv. bradavkovitým dekorem. Tato datace byla možná pouze na základě analogií či období výroby v dílnách severní Itálie. Pouze rámcově lze do mladší doby římské datovat i keramickou nádobu se třemi hořáky nalezenou na lokalitě Davle, v poloze „U Topolů“.

Dobu stěhování národů, stupeň E, reprezentují dva hrobové nálezy. Ženský kostrový hrob z lokality Čelákovice-Záluží byl na základě doprovodného inventáře datován na skloněk 5. století. Mužský kostrový hrob v Mochově pak na konec 5. do poloviny 6. století. Na Moravě prozatím neshledáváme žádný podobný nález.

11 ZÁVĚR

Oblast pod Pavlovskými vrchy byla kromě starších etap pravěku osídlena především v době římské. Válečné události druhé poloviny 2. století po Kr. zanechaly v tomto regionu a především pak na katastru dnes již neexistující obce Mušov výrazné stopy. Výše zmíněné válečné události se významně zapsaly do našich dějin. Právě z tohoto údobí zde nacházíme pozůstatky po vojenských aktivitách Římanů, které mají mezi archeologickými lokalitami doby římské v naší republice zcela výjimečné postavení. Ač naše území přímo nesousedilo s římskými provinciemi, o intenzitě vzájemných vztahů nás informují stále početnější nálezy římsko-provinciální provenience – ať už je to např. luxusní keramika typu terra sigillata či bronzové předměty. Výraznou koncentraci keramických a bronzových lamp shledáváme v době římské právě v této oblasti.

Většinu nálezů na našem území tvoří funkcionalistické, málo zdobené firemní lampy typu Loeschcke X. Tyto lampy byly identifikovány prozatím výhradně v jihomoravském prostředí (Mušov-Burgstall, Křepice „Záhumenice“). Typ X jako nejrozšířenější římská lampa severně od Alp představoval poměrně levný a dostupný typ osvětlení nejenom pro romanizované obyvatelstvo v provinciích ve 2. století po Kr., ale i pro prostředí barbarské. Produkce firemních lamp Loeschckeho typu X započala v severoitalských dílnách v posledních desetiletích 1. století po Kr. Pro chronologické určení našich nálezů ovšem není nejpodstatnější časový rozsah existence mateřských dílen. Dle technologického zpracování a celkového charakteru je pravděpodobné, že hliněné lampy, resp. jejich fragmenty jsou provinciální produkce.

Na firemních lampách z našeho území byly rozpoznány tři různé kolky výrobců: na mušovské stanici signatury FORTIS na dvou exemplářích a C.DESSI na jednom fragmentu. Lokalita Křepice „Záhumenice“ pak rozšířila repertoár o signaturu CRESCES. Ačkoliv se mnozí autoři snažili třídit lampy do skupin podle barvy hlíny, tvaru nebo potahu, stále je problematické určit původ firemních lamp. Tuto problematiku by dozajista pomohla osvětlit chemická analýza hlíny.

Podstatnou část nálezového souboru hliněných lamp z území České republiky tvoří ojedinělé nálezy, které je možné datovat jen na základě analogií, popř. jejich výroby v provinciálních či severoitalských dílnách. Tyto náhodně získané nálezy s sebou přinášejí mnohá úskalí – především o celkovém charakteru místa nálezů.

Odlišná situace však nastává při vyhodnocování tzv. ojedinělých nálezů římských importů. Takové předměty nám mohou poskytnout cenné informace o intenzitě vzájemných vztahů mezi římskou říší a barbarickým prostředím.

V tomto případě lze za skvělého reprezentanta luxusního importovaného římského výrobku považovat bronzovou dvoplamennou lampu nalezenou v okolí obce Velké Bílovice, v poloze „Zímarky“. Tento předmět, který je dozajista vázán na nejvyšší sociální prostředí barbarika, poukazuje na důležitý strategický význam tohoto území.

Za dalšího možného představitele importovaného římského výrobku lze považovat i nález keramického kahanu z lokality Chornice „U Pily“. Intenzivní systematické výzkumy a rozsáhlá povrchová prospekce, prokázaly na území Malé Hané četné osídlení v průběhu celé doby římské. Díky systematické povrchové prospekci byly na řadě lokalit v tomto regionu zjištěny importy římské provenience či mince. I na zmiňované lokalitě Chornice bylo k dnešnímu dni zjištěno celkem 7 lokalit (*Droberjar 2014*, 63), z nichž ve čtyřech případech se mohlo taktéž jednat o potencionální sídliště. Tyto ojedinělé nálezy římských výrobků, do nichž lze pravděpodobně přiřadit i keramický kahan z polohy „U Pily“ svým charakterem neumožňují podrobnější interpretaci, přesto však mohou doplnit naše dosavadní poznání.

Problematickou skupinu pak tvoří ojedinělé nálezy pozdně antických lamp, reprezentované nadregionálním tzv. africkým typem, které jsou z našeho území, resp. českého prostředí doloženy ve třech případech (Brozany nad Labem, Slavhostice „Na Provázku“, Úherce). K těmto nálezům lze přiřadit i lampu palestinské produkce ze Starých Čivic. Na tyto nálezy je badateli oprávněně nahlíženo poněkud skepticky. Nálezy terry sigillaty chiary, s jejíž výrobou je úzce spjata i výroba těchto lamp, jsou v barbariku, resp. severně od Dunaje a Rýna zcela ojedinělé. Z českých lokalit, jakožto nejzápadnější částí v naddunajském barbarikumu jsou registrovány pouze dva zlomky tohoto druhu keramiky s vnitřní kolkovou výzdobou – ze Závisti a z již zmíněných Slavhostic, jejichž datace není prozatím osvětlena (*Halama 2014*, 399–400). K osídlení Pardubicka v pozdní době římské a časně době stěhování národů máme v současnosti k dispozici jen několik málo nálezů římské provenience (*Jiřík – Jilek 2009*, 67–68).

Z ne příliš početného souboru lamp na našem území, je možné taktéž usuzovat, že germánský lid zřejmě nevykazoval přílišnou potřebu obstarávat si či dokonce

napodobovat římské lampy. Polozemnice mohly být osvětlovány otevřeným ohništěm, jednoduchými dřevěnými loučemi či malými keramickými miskami naplněnými lojem.

Z celého území barbarika nejsou lampy jakožto součást hrobového inventáře příliš časté. I přesto se v nich mohou objevit jak lampy římské, tak i germánské. Jednu z hlavních příčin nízkého počtu lamp v barbariku připisuje M. Jančo (2001b, 179) tomu, že lampy nebyly Germány napodobované. „Nové světlo“ do této problematiky vnesla poměrně nedávná studie již několikrát zmíněného M. Hegewische (2010). Tzv. tyglíkovité lampy, k nimž můžeme zařadit i sídlištní nález z Přešťovic či z kostrového hrobu v Mochově, jsou totiž známé nejenom z římských provinciích (např. Hofheim), ale i z germánského prostředí. Inspiraci proto nelze tak jednoznačně vyloučit.

Skutečná funkce lamp v pohřebních zvyklostech Germánů je však stále neobjasněná. Podobně jako římské lampy, které byly svázány se symbolem „věčného světla“ lze u germánských usuzovat o podobné úloze – tedy aby poskytly své světlo i na „druhém“ světě.

12 RÉSUMÉ

In this dissertation thesis I have focused on typological-chronological analysis of the lamps of burials and settlements in the Czech Republic. The attention is also devoted to the isolated finds.

The lamps on our territory as appearing in Roman period and in the Migration period. We find the largest concentration in South Moravia, where these findings are known mostly from the Roman military station Hradisko-Mušov or settlement Křepice-„Záhumenice“. At these sites are represented by „Firmalampen“, Loeschcke type X. Plentiful is also represented on the settlements from the Roman period (e. g. Přešovice, Praha-Křeslice, Beroun-Závodí)

The attention was also paid to the isolated finds from the Roman period (e. g. Litoměřice, Tuchlovice), Migration period and so called isolated finds of Roman period imports (Velké Bílovice, Chornice-„U Pily“). To the late Roman period we can include called North African Red-Slip lamps (Brozany nad Labem, Slavhostice, Úherce) and Syro-Palestinian lamp from the Staré-Čivice.

From the Migration period, these findings were documented in skeletal graves (Čelákovice-Záluží, Mochov).

In the Germanic graves are the lamps of our territory findings sporadic. In this case, it is possible to consider that the light was of the Roman period and of the Migration period using other lightings. However, eliminates that by producing these ceramic shapes Germanic population ignorant.

From the whole territory „the Barbaricum“ are lamps as part of grave inventory too frequent. Despite this, they can appear as the Roman lamps, and the Germanic lamps.

For not too numerous file lamps on our territory, it can also be assumed that the Germanic people probably did not show too much need to procure or even imitate Roman lamps. Sunken-floored houses are lighted open fires, simple wooden torches or small ceramic flat was filled with fat. You can not deny, however, that knowledge of the production of the ceramic lamp barbaric population ignorant.

13 LITERATURA

- Bible, Písmo svaté starého i nového zákona (včetně deuterokanonických knih), český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2008.
- Alicu, D. – Nemez, E. 1977: Roman Lamps from Ulpia Traiana Sarmizegetusa. BAR Supplementary Series 18. Oxford.*
- Alicu, D. 1976: Die Firmalampen von Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Dacia 20, 205–220.*
- Alram-Stern, E. 1989: Die Römische Lampen aus Carnuntum. Wien.*
- Amaré Tafalla, M. T. 1984: Lucernas romanas de procedencia desconocida en colecciones aragonesas, Boletín del museo de Zaragoza 5, 209–258.*
- Artner, W. 1994: Die provinzialrömischen Gräber von Gleisdorf in der Oststeiermark. Wien: Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte XXXVIII/XXXIX, 1988/89.*
- Bailey, D. M. 1972: Greek and Roman Pottery Lamps. London.*
- Bailey, D. M. 1975: A Catalogue of the Lamps in the British Museum. Vol. 1: Greek, Hellenistic, and Early Roman Pottery Lamps. London.*
- Bailey, D. M. 1980: A Catalogue of the Lamps in the British Museum. Vol. 2: Roman Lamps Made in Italy. London.*
- Bailey, D. M. 1988: A Catalogue of the Lamps in the British Museum. Vol. 3: Roman Provincial Lamps. London.*
- Bailey, D. M. 1996: A catalogue of the Lamps in the British Museum IV. Lamps of metal and stone, and lampstands. London.*
- Barvířová, O. 1938: Archeologické nálezy u Vraného nad Vltavou, v Hostěradicích, u Komořan a Modřan nad Vltavou a v Libři u Jílového. Praha.*
- Bassett, S. E. 1903: The Cave at Vari. VI. The Terra-Cotta Lamps, American Journal of Archaeology 7/3.*
- Beltrán, M. 1990: Guía de la cerámica romana. Zaragoza.*
- Beneš, J. – Jiřík, J. – Kypka, J. 2006: Sídlištní a hrobové nálezy ze starší doby římské z Prahy-Křeslic (poloha Ke štítu). In: E. Droberjar – M. Lutovský (eds.), Archeologie barbarů 2005. Praha, 287–311.*
- Beninger, E. – Freising, H. 1933: Die germanischen Bodenfunde in Mähren. Reichenberg.*
- Bernhard, M. L. 1955: Lampki starożytne. Warszawa.*

- Bouzek, J. 2007: Keltové našich zemí v evropském kontextu. Praha – Kroměříž.*
- Broneer, O. 1927: A Late type of Wheel-Made Lamps from Corinth, AJA 31/3, 329–337.*
- Broneer, O. 1930: Corinth IV/II (Terracotta lamps), Massachusetts.*
- Broneer, O. 1930: Terracotta Lamps. Corinth. Results of Excavations IV, 2. Cambridge/Mass.*
- Broneer, O. 1977: Isthmia III (Terracotta lamps), New Jersey.*
- Břeň, J. 1984: Keltové v jižních Čechách. Katalog výstavy. České Budějovice.*
- Břeň, J. 1991: L'oppidum de Třisov. In: S. Moscati (ed.), Les Celtes. Catalogue d'exposition. Venise 1991, Milano, 544–547.*
- Břicháček, P. – Košnar, L. 1998: Sídliště doby římské v Berouně-Závodí, Praehistorica XXIII, 61–93.*
- Buchi, E. 1975: Lucerne del museo di Aquileia. Vol. I: Lucerne romane con marchio di fabbrica. Aquilea.*
- Cvrková, M. – Jančo, M. 2002b: Údajný „nález“ kovovej lampy z Obrieho prameňa v Lahošti pri Duchcove, okr. Teplice, Muzejní a vlastivědná práce, Časopis společnosti přátel starožitností 1/2003, 1–8.*
- Červinka, I. L. 1933: Osídlení Hodonínska v pravěku. Masarykův kraj v pravěku. Díl III. Kniha II. Část I. Hodonín.*
- Čižmář, Z. (ed.) 2008: Život a smrt v mladší době kamenné. Katalog výstavy. Brno.*
- Deneauve, J. 1969: Lampes de Carthage. Paris.*
- Deringer, H. 1965: Römische Lampen aus Lauriacum. Forschungen in Lauriacum 9. Mainz.*
- Dobiáš, J. 1964: Dějiny Československého území před vystoupením Slovanů. Praha.*
- Dostál, B. 1960: Römerzeitliche Funde aus Horní Dunajovice. Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské univerzity 9, Řada archeologicko-klasická (E) 5, 73–84.*
- Drda, P. – Rybová, A. 1998: Keltové a Čechy. Praha.*
- Dressel, H. 1899: Lucernae Formae, C. I. L. (Inscriptiones Urbis Romae Latinae. Instrumentum Domesticum) XV, II, I, lam. III.*
- Droberjar, E. 1989: Římská importovaná keramika na sídlištích 1.–4. století na Moravě. Brno, 1989. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně, Fakulta filozofická.*
- Droberjar, E. 1993: Die römische Keramik vom Burgstall bei Mušov, Mähren. Archaeologia Austriaca 77, 39–87.*

- Droberjar, E. 1997a:* Studien zu den germanischen Siedlungen der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. Pragae.
- Droberjar, E. 2002:* Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.
- Droberjar, E. 2014:* Germáni v Jevíčku a na Malé Hané v době římské, *Historica Olomucensia, Supplementum II*, 53–73.
- Dubský, B. 1937:* Jihozápadní Čechy v době římské. I. – V. století po Kr. Strakonice.
- Eggers, H. J. 1951:* Der römische Import im freien Germanien. Atlas der Urgeschichte, Bd. 1. Hamburg.
- Eisner, J. 1933:* Slovensko v pravěku. Bratislava.
- Farka, C. 1977:* Die römischen Lampen vom Magdalensberg. Klagenfurt.
- Fischbach, O. 1896:* Römische Lampen aus Poetovio. Mitteilungen des historischen Vereins für Steiermark 44, 3–64.
- Forbes, R. J. 1997:* Studies in ancient Technology, Leiden.
- Frečer, R. 2012:* Římské lampy z pohřebísk Gerulaty. Praha, 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta filozofická.
- Frečer, R. 2015:* Gerulata: The Lamps. A survey of Roman lamps in Pannonia. Praha.
- Fremersdorf, F. 1922:* Römische Bildlampen. Bonn-Leipzig.
- Frolík, J. 1984:* Archeologické nálezy Chrudimsko /k–t/. Chrudim.
- Gnirs, A. 1931:* Římská stanice na Mušově. Zprávy Čs. státního arch. ústavu 2/3 (1929/1930), 9–29.
- Gnirs, A. 1976:* Beiträge zur Geschichte und Geographie Böhmens und Mährens in der Zeit des Imperium Romanum. Bonn-Bad Godesberg.
- Goethert, K. 1991:* Die Tonlampen mit Pferd kopfgriff und die Lampen der Wetterau im Rheinischen Landesmuseum Trier, Trierer Zeitschrift für Geschichte und Kunst des Trierer Landes und seiner nachbargebiete 54, 217–232.
- Granchelli, L. – Gropelli, G. – Rovida, A. 1997:* Lucerne romane della collezione Pisani Dossi. Vercelli.
- Haberey, W. 1953:* Ein römisches Ringgefäß aus Kärlich, Landkreis Koblenz, Festschrift des Römisch-Germanischen Zentralmuseums in Mainz, 79–82.
- Haken, R. 1958:* Římské lampy v Národním muzeu v Praze a jiných československých sbírkách, Sborník Národního muzea, řada A, XI 1–2, Praha.

- Halama, J. 2014:* Pozdní argonská a severoafrická sigillata z Čech – doklady místních germánských elit? In: B. Komoróczy (ed.), *Archeologie barbarů 2011*, Spisy archeologického ústavu AV ČR Brno 44. Brno, 387–406.
- Harris, W. V. 1980:* Roman Terracotta Lamps: The Organisation of an Industry, *Journal of Roman Studies* LXX, 126–145.
- Hayes, J. W. 1972:* *Late Roman Pottery. A Catalogue of Roman Fine Wares.* London.
- Hegewisch, M. 2010:* Lampen im Barbaricum. Ein Beitrag zur Beleuchtung in germanischen Siedlungen, *Studien zur Archäologie Europas*, 193–229.
- Helck, W. – Eberhard, O. 1980:* *Lexikon der Ägyptologie Band III.*, Wiesbaden.
- Heres, G. 1968:* Die Werkstatt des Lampentöpfers Romanensis, *Forschungen und Berichten der Staatlichen Museen zu Berlin* 10, 185–211.
- Horáková-Jansová, L. 1930:* Keramika z římské stanice na Mušově, *Obzor praehistorický* IX (1930–1935), 117–125.
- Howland, R. H. 1958:* *The Athenian Agora IV (Greek lamps and their servivals)*, New Jersey.
- Iványi, D. 1935:* *Die Pannonischen Lampen.* Budapest.
- Jančo, M. 2000a:* Dvě římské obrazové lampy z Litoměřic. In: Droberjar, E. (ed.): *Sborník Vladimíru Sakařovi k 70. narozeninám*, *Sborník Národního muzea v Praze, Řada A, Historie* 54/1–4, 51–56.
- Jančo, M. 2001b:* Nálezy lám p z doby římskej v Čechách. *Památky archeologické* 92, 165–183.
- Jančo, M. 2003:* Rímsko-provinciálna užitková keramika v Čechách, *Archeologie ve středních Čechách*, 261–318.
- Jiřík, J. – Jílek, J. 2009:* Tři pozdně antické lampy z východních Čech (Brozany, Staré Čivice, Slavhostice), *Východočeský sborník historický* 16, 63–76.
- Karasová, Z. 2004b:* Keltské oppidum na Třisově, Dívčí Kámen, přírodní rezervace a historický vývoj osídlení. *Sborník příspěvků ze semináře Český Krumlov 2002, Křemže*, 56–61.
- Klanicová, E. 1997:* Z pravěké minulosti Velkých Bílovic, *Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka*, 33, č. 3, 18–19.
- Klanicová, E. 1998:* Archeologické lokality na katastru Rakvic, *Jižní Morava* 34, sv. 37, 167–178.
- Knies, J. 1893:* O římských starožitnostech na Moravě nalezených, *Český lid* 2, 616–620, 685–694.

- Kolník, T. – Varsík, V. – Vladár, J. 2007:* Branč. Germánska osada z 2. až 4. storočia. Eine germanische Siedlung vom 2. bis zum 4. Jahrhundert. Archaeologica Slovaca Monographiae Catalogi 10. Nitra.
- Komoróczy, B. 1995:* Nálezy fragmentu antických lamp na lokalitě Mušov-Burgstall v sezóně 1994. In: *Magistro egregio, collegae sapienti, amico carissimo Ioanni Bouzek discipuli, collegae, amici dedicant. Pragae.*
- Komoróczy, B. – Červák, P. – Musil, J. 1997:* Mušov (k.ú. Pasohlávky, okr. Břeclav). Hradisko (Burgstall), doba římská, doba bronzová, systematický výzkum. Přehled výzkumů 1993–1994, 169–175.
- Komoróczy, B. 1997:* Nálezy fragmentů antických lamp na lokalitě Mušov-Burgstall v sezóně 1994, *Studia Hercynia* 1, 36–39.
- Komoróczy, B. 2007:* Hradisko (Burgstall) u Mušova ve světle výzkumů v letech 1994–2007. In: E. Droberjar – B. Komoróczy – D. Vachútová (edd.): *Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů*, *Spisy AÚ AV ČR Brno* 37, 391–438.
- Krekovič, E. 1983:* Lampenfunde im Slowakischen Barbaricum, *Archeologické rozhledy* 35, 510–282.
- Krekovič, E. 1996:* Lampen im Freien Germanien und in Osteuropa, *Rei Cretariae Romanae Factorum Acta* 33, 141–144.
- Křížek, F. 1935:* K datování římské stanice na mušovském Burgstallu, *Příroda* 28, 295–302.
- Kulichová, L. 1985:* Froschlampen in Prager Sammlungen, *Graecolatina Pragensia* IX, Praha.
- Kupka, P. 1910:* Zwei germanische Tonlampen aus der Altmark, *Praehistorische Zeitschrift* 2, 81–83.
- Kysela, J. – Danielisová, A. – Militký, J. 2014:* Středomořské importy z oppida Třisov. Nálezy z povrchové prospekce s detektory kovů z let 2007–2013, *Archeologické rozhledy* LXVI, 567–608.
- Kysela, J. 2011:* Středomořské importy z oppida Třisov, *Archeologické výzkumy v Jižních Čechách* 24, 163–190.
- Leibundgut, A. 1977:* Die römischen lampen in der Schweiz, Bern.
- Leineweber, R. 1997:* Die Altmark in spätrömischer Zeit. Veröffentlichungen des Landesamtes für Archäologie – Landesmuseum für Vorgeschichte – Sachsen-Anhalt 50. Halle/Saale.

- Loeschcke, S. 1919:* Lampen aus Vindonissa. Ein Beitrag zur Geschichte von Vindonissa und des antiken Beleuchtungswesens. Zürich.
- Luzon, J. M. 1967:* Lucernas mineras de Riotinto, *Archivo Español de Arqueología* 40, 138–150.
- Mackensen, M. 1993:* Die spätantiken Sigillata- und Lampentöpfereien von El Mahrine (Nordtunesien). Studien zur nordafrikanischen Feinkeramik des 4. bis 7. Jahrhunderts. *Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte*. Bd. 50, Beil. 1. München.
- Marsa, J. 1972:* Punic, greek and hellenistic lamps in Prague collections, *Graecolatina Pragensia* V, 43–86.
- Marsa, J. 1972:* Roman lamps in the National Museum and other Czechoslovak collections, *Sborník Národního muzea, řada A, XXVI* 3–5, Praha.
- Marsa, J. 1974:* Antické lampy z českých nálezů. In: Sakař, V. (ed.): *Římské importy*, 18–28.
- Menzel, H. 1969:* Antike Lampen im Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz. *Kat. 15*. Mainz.
- Měřínský, Z. 1996:* Od pravěku do 13. století. In: F. Čapka et al. (edd.): *Velké Bílovice, dějiny jihomoravské obce*. Brno – Velké Bílovice, 29–82.
- Neumann, A. 1967:* Lampen und andere Beletungsgeräte aus Vindobona. Wien.
- Neuman, A. 1972:* Vindobona. Die römische Vergangenheit Wiens. Wien-Köln-Graz.
- Oliva, M. 2005:* *Civilizace moravského paleolitu a mezolitu*. Brno.
- Ondrouch, V. 1938:
- Paleani, M. T. – Liverani, A. R. 1984:* Lucerne paleocristiane conservate nel Museo Oliveriano di Pesaro, Tomo I, *Raccolta di Studi sui Beni Culturali ed Ambientali delle Marche* 5, Roma.
- Parkman, M. – Zavřel, P. 2010:* Nové objevy na sídlišťích doby římské v jižních Čechách. In: J. Beljak – G. Březinová – V. Varsik (edd.), *Archeológia barbarov 2009. Hospodárstvo Germánov. Sídlišťkové a ekonomické štruktúry od neskorej doby laténskej pro včasný stredovek*. Nitra, 315–339.
- Pavolini, C. 1980:* Le lucerne in terra sigillata africana da esportazione. Proposti di una tipologia, *Colloque sur la Céramique Antique. Actes, Cartago*, 141–149.
- Pavolini, C. 1981:* Le lucerne nell'Italia romana, *Società romana e produzione schiavistica II, Merci, mercati e scambi nel Mediterraneo*. Bari, 139–184.

- Pavolini, C. – Anselmino, L. 1981: Terra sigillata: lucerne, E. A. A., Atlante delle forme ceramiche I, Roma, 184–207.*
- Pelikán, J. B. – Sakař, V. 1956: Zjišťování druhu paliva v římských kahanech, Archeologické rozhledy VIII, 533–534, 567–575.*
- Pernička, R. M. 1966a: Die Keramik der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. Brno.*
- Peška, J. – Tejral, J. 1990: Bohatý knížecí hrob z doby římské u Mušova, Archeologické rozhledy XLII, 548–563, 605–608.*
- Peška, J. – Tejral, J. 1991: Bohatý knížecí hrob z doby římské u Mušova a jeho vztahy k okolnímu světu, XX. Mikulovské sympozium 1990. Kulturně historické styky jižní Moravy. Brno, 171–180.*
- Peška, J. 1991: „Královská hrobka“ z Mušova. Okolnosti nálezu a předběžné výsledky interdisciplinární spolupráce. In: J. Peška a kol. (edd.): Královská hrobka z Mušova. Barbaři a Římané nad středním Dunajem v prvních dvou stoletích nového letopočtu. Mikulov 1991, 28–45.*
- Peška, J. – Tejral, J. et al. 2002: Das Königsgrab aus der älteren römischen Kaiserzeit von Mušov, Mähren (Tschechische Republik).*
- Peškař, I. 1958a: Sídliště z doby římské v Křepicích (okr. Hustopeče), PV 1958, 53–55.*
- Petrie, W. M. F. 1904: Roman Ehnasya. London.*
- Pichlerová, M. 1992 : Rímske kahance z Bratislavy a z okolia Komárna, Pamiatky a múzeá 2, 3–6.*
- Pleiner, R. 1959: Osada s železárnami z mladší doby římské v Tuchlovicích, Památky archeologické 50, 158–194.*
- Podborský, V. a kol. 1993: Pravěké dějiny Moravy. Brno.*
- Pohl, G. 1962: Die frühchristliche Lampe vom Lorenzberg bei Epfach, Landkreis Schongau. Versuch einer Gliederung der Lampen vom mediterranen Typus. In: Aus Bayerns Frühzeit. Festschrift Friedrich Wagner. Schriftenreihe zur Bayerischen Landesgeschichte 62. München, 219–228.*
- Pongrácz, Z. 1990: Lampen aus Zalalövő (1973-1987). Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 42, 111-145.*
- Ponsich, M. 1961: Les Lampes romaines en terre cuitede la Maurétania Tingitane. Rabat.*
- Ricci, M. 1973: Per una cronologia delle lucerne tardo-repubblicane, Rivista di Studi Liguri 39, 168–234.*

- Rhezak, A. 1918:* Die römische Eisenzeit in Mähren, Zeitschrift der deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens 22, 197–278.
- Sakař, V. 1956:* Terra sigillata v českých nálezech, Památky archeologické 47, 52–69.
- Sakař, V. 1970:* Roman Imports in Bohemia, Fontes archaeologici Pragenses 14. Praga.
- Sakař, V. 1978:* Spotřební keramika římských provincií v českých nálezech, Časopis Národního muzea, řada A – Historie 147, 3/4, 121–145.
- Sakař, V. 1991:* Čechy a podunajské provincie římské říše, Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie XLV/1–4.
- Salomonson, J. W. 1969:* Spätrömische rote Tonware mit reliefverzierung aus nordafrikanischen Werkstätten: Entwicklungsgeschichtliche Untersuchungen zur Reliefgeschmückten Terra Sigillata Chiara "C", Bulletin Antieke beschaving 44, 4–109.
- Szentléleky, T. 1969:* Ancient lamps. Budapest.
- Schránil, J. 1928:* Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens. Berlin und Leipzig.
- Sklenář, K. – Sklenářová, Z. – Slabina, M. 2002:* Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Svoboda, B. 1942:* Neue germanische Funde aus dem 4. Jahrhundert n. u. Ztr., Altböhmen und Altmähren 2, 45–56.
- Svoboda, J. 1965:* Čechy v době stěhování národů. Praha.
- Svobodová, H. 2006:* Ancient lamps in the Prague National Museum, Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie, LX/3–4, 1–96.
- Šimek, E. 1923:* Čechy a Morava za doby římské. Praha.
- Tejral, J. 1983:* Mähren und die Markomannenkriege, Slovenská archeológia 31, 85–120.
- Tejral, J. 1986:* Neue Erkenntnisse zum römischen Stützpunkt am Burgstall bei Mušov in Südmähren, Archeologické rozhledy 38, 395–410.
- Tejral, J. 1991:* Archeologická svědectví římsko-germánských vztahů v oblasti severně od středního Dunaje do doby markomanských válek. In: J. Peška a kol. (edd.): Královská hrobka z Mušova, Barbaři a Římané nad středním Dunajem v prvních dvou stoletích nového letopočtu. Mikulov, 5–13.
- Tejral, J. 1992:* Die Probleme der römisch-germanischen Beziehungen unter Berücksichtigung der neuen Forschungsergebnisse im niederösterreichisch-

- südmährischen Thayaflußgebiet, Berichte der Römisch-Germanischen Kommission 73, 377–468.
- Tejral, J. 2000:* Mušov Hradisko. In: E. Kordiovský (ed.): Mušov 1276–2000, Jižní Morava 22, 143–182
- Tejral, J. 2002:* Doba římská v oblasti vodního díla. In: S. Stuchlík (ed.): Oblast vodního díla Nové Mlýny od pravěku do středověku, Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 20, 291–328.
- Tejral, J. 2008:* Ke zvláštnostem sídlištního vývoje v době římské na území severně od středního Dunaje, In: E. Droberjar – B. Komoróczy – D. Vachútová (eds.): Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů, Spisy AÚ AV ČR Brno 37, 67–98.
- TIR 1986:* Oliva, P. – Burian, J. – Nemeškalová-Jiroudková, Z. – Tejral, J. 1986, TAVBLA IMPERII ROMANI, Castra Regina, Vindobona, Carnuntum. Praha.
- Topál, J. 1981:* The Southern Cemetery of Matrica (Szazhalombatta-Dunafured). Budapest.
- Topál, J. 1993:* Roman Cemeteries of Aquincum, Pannonia. The Western Cemetery (Bécsi Road) I. Budapest.
- Unger, J. 1974:* Pomoc dobrovolných spolupracovníků archeologického oddělení Regionálního muzea v Mikulově. Mikulov.
- v. Uslar, R. 1938:* Westgermanische Bodenfunde des ersten bis dritten Jahrhunderts nach Christus aus Mittel- und Westdeutschland. Berlin.
- Vegas, M. 1966:* Die römischen Lampen von Neuss. In: H. v. Petrikovits – W. Schleiermacher (eds.), Novaesium 2. Berlin, 63–127.
- Vikić-Belančić, B. 1976:* Antičke svjetiljke u arheološkom muzeju u Zagrebu, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 9/1. Veljača.
- Waldhauer, O. 1914:* Kaiserliche Ermitage, die antike Tonlampen. St. Petersburg.
- Waldhauser, J. 2001:* Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha.
- Walters, H. B. 1914:* Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum, London.
- Werner, J. 1935:* Münzdatierte austrasische Grabfunde. Berlin-Leipzig.
- Wetzel, H. 1997:* Antike Tonlampen. Leipzig.
- Wunderlich, Ch.-H. 2002:* „Lightkultur“: Fettnäpchen, Tranfunzeln und Armleuchter. Vorgeschichtliche Beleuchtungstechnik in der Museumsnacht. Archäologie in Sachsen-Anhalt 1, 83–94.

- Zápotocký, M. 1975: Archeologická práce na Litoměřicku v letech 1945–1973, Litoměřicko 12, 29–76.*
- Zeman, J. 1958: Pohřebiště z doby stěhování národů v Mochově, Památky archeologické 49, 423–468.*
- Žundálek, I. – Žundáleková, B. 2010: Hlinené lampy z římského tábora v Iži. In: K. Kuzmová – J. Rajtár (edd.): Římský kastel v Iži. Výskum 1978–2008. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes, Tomus XII. Nitra 2010, 81–94.*

14 KATALOG

KATALOG

Systém katalogu

Katalog nálezů je uspořádán abecedně podle lokalit, doplněných názvem stávajícího okresu. Nejdříve je **popis archeologické situace** (O, L), poté následuje **popis nálezu** (N) a k němu se vztahující **doprovodné nálezy** (DN), **kulturní určení** (D), **uložení** (U) v instituci, kde je materiál uložen a **literatura** (L), v níž jsou uvedeny informace k pohřbu/artefaktům. Hrobové nálezy jsou doplněny údajem o **antropologickém zjištění**. Hesla v katalogu, ke kterým nejsou k dispozici bližší nálezové okolnosti, zůstala vynechána.

Součástí každé lokality je i mapové zobrazení (u map, kde není uvedena konkrétní citace, byly použity údaje ze Státního archeologického seznamu). Ojedinelé nálezy, u nichž nebylo možné zjistit přesnější lokalizaci nálezu, zůstaly bez mapového zobrazení. Tyto lokality budou zaneseny až do mapy v rámci celé České republiky (obr. 58, 59).

Zkratky použité v katalogu

ZM Plzeň – Západočeské muzeum v Plzni

VČM Pardubice – Východočeské muzeum v Pardubicích

NM Praha – Národní muzeum v Praze

JM Znojmo – Jihomoravské muzeum ve Znojmě

MM Moravská Třebová – Městské muzeum Moravská Třebová

ARÚ ČSAV Brno – Archeologický ústav Akademie věd ČR v Brně, v. v. i.

OM Litoměřice – Oblastní muzeum v Litoměřicích

RM Mikulov – Regionální muzeum v Mikulově

MZM Brno – Moravské zemské muzeum v Brně

RMaG Jičín – Regionální muzeum a galerie v Jičíně

VM Olomouc – Vlastivědné muzeum v Olomouci

RM Chrudim – Regionální muzeum v Chrudimi

1. BEROUN-ZÁVODÍ, okr. Beroun

O: záchranný výzkum 1978.

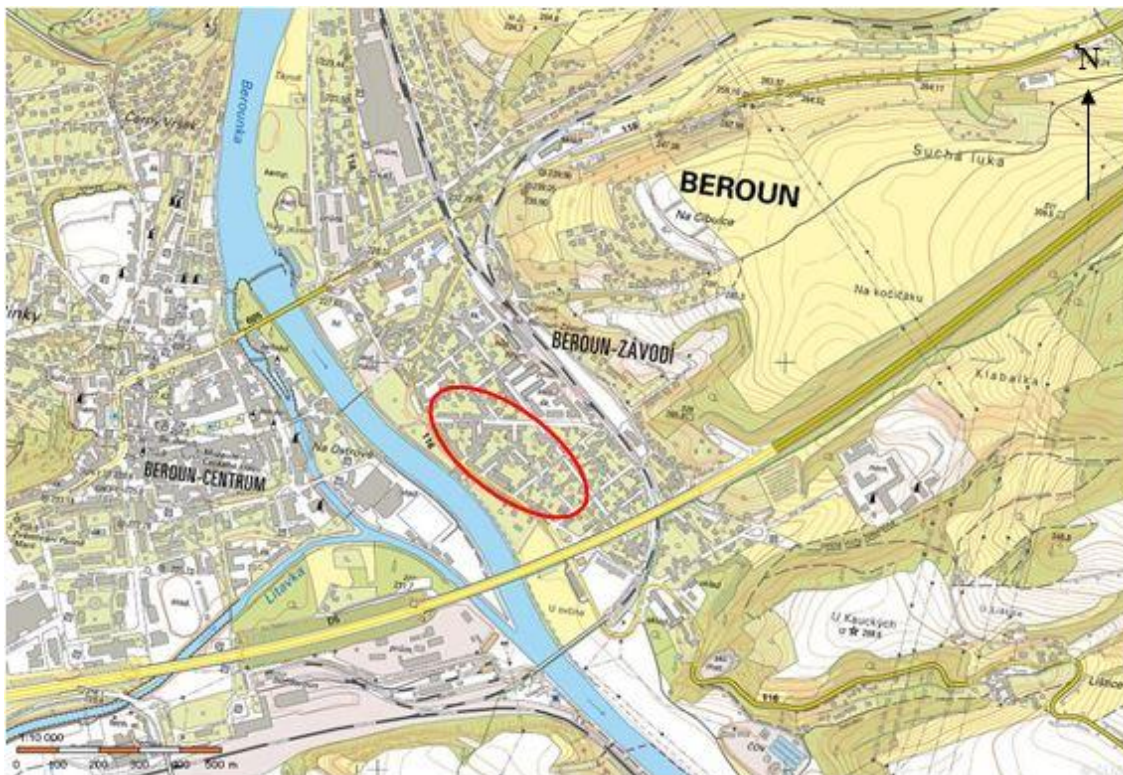
L: sídliště, chata 1/78.

N: Miskovitý fragment kahanu (?) (obr. 23).
rozměry: 52x107 mm.
šedý hlazený povrch.

D: B2–B2/C1, C1.

U: ZM Plzeň.

L: *Břicháček – Košnar 1998, 63, 70, obr. 7:4.*

Obr. 5: Beroun-Závodí. Základní mapa ČR (© ČUZK). Lokalita vyznačena červeně (podle: *Břicháček – Košnar 1998, obr. 1*).

2. BROZANY NAD LABEM, okr. Pardubice

O: nalezeno v písčném nánosu u řeky Labe, dar od V. Morkolouse (1950).

L: ojedinělý nález.

N: lampa typu Provoost 6 (obr. 24A–B).

rozměry: délka: 110 mm, šířka obrysu: 65 mm.

Hruškovitý tvar, konkávní disk lampy zdobí reliéf schematicky znázorněného ptáčka s protaženými pařáty a dekorem drobných kroužků po celém těle. Disk orámovaný ohraničujícím kruhem s výzdobou půlobloučků (schematicky naznačený vejcovec?). Dva otvory na olej (ø 7–8 mm) umístěné mezi reliéfem. Krátký zaoblený hořák s otvorem pro knot (ø 15 mm). Držadlo pro uchopení dvěma prsty. Dno lampy opatřeno vyrytým kruhem (ø 32 mm) s vloženým křížem a drobnými tečkami.

hlína: oranžová, místy druhotně zbarvená do šeda.

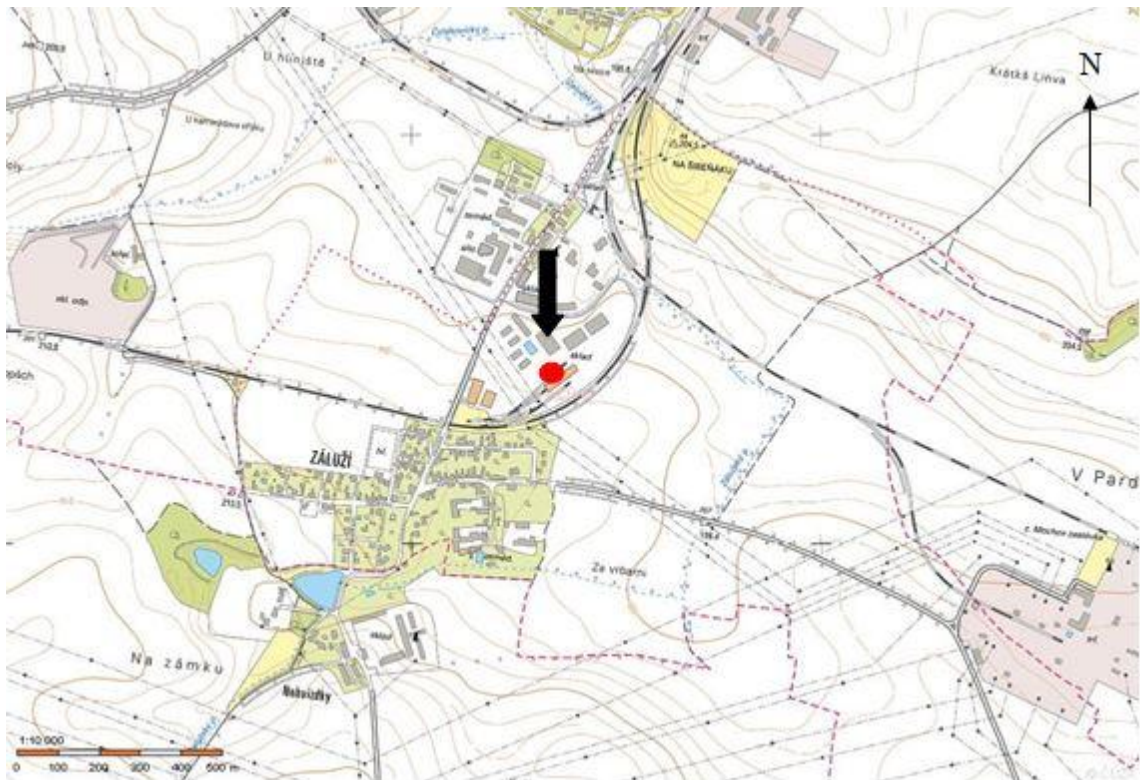
D: rámcově 5.–7. století.

U: VČM Pardubice.

L: *Jiřík – Jílek 2009*, 64–66, 71, obr. 1–2.

3. ČELÁKOVICE-ZÁLUŽÍ, okr. Praha-východ

- O:** archeologický výzkum v Límanově cihelně 1930–1931 (J. Schráníl).
L: kostrový hrob 9/V, ženská lebka, obě kosti stehenní a holenní, drobné dětské kostičky (plod?).
N: lampa s větším rozvírajícím se hrdlem a 4 rourkovitými hořáky (obr. 25).
rozměry: délka: 65 mm, \varnothing hrdla: 38 mm, \varnothing dna: 46 mm, \varnothing hořáků: cca 10 mm.
hlína: černohnědá. Pečlivě uhlazený povrch.
DN: přezka, keramika, zlomky železa, zvířecí kosti.
D: konec 5. století (E).
U: NM Praha.
L: *Švoboda 1965*, 185, Taf. LXXXVIII:10, 284; *Jančo 2001b*, 177; *Hegewisch 2010*, 220.

Obr. 6: Čelákovice-Záluží. Základní mapa ČR (© ČUZK). Lokalita vyznačena červeně.

4. DAVLE „U TOPOLŮ“, okr. Praha-západ

O: neznámé.

L: ojedinělý nález (1930), snad rozrušený kostrový hrob (?) (obr. 26).

N: lampa s třemi hořáky.

rozměry: délka: 82 mm, \varnothing hrdla: 77 mm, \varnothing dna: 50 mm, \varnothing hořáků: cca 17,8 mm.

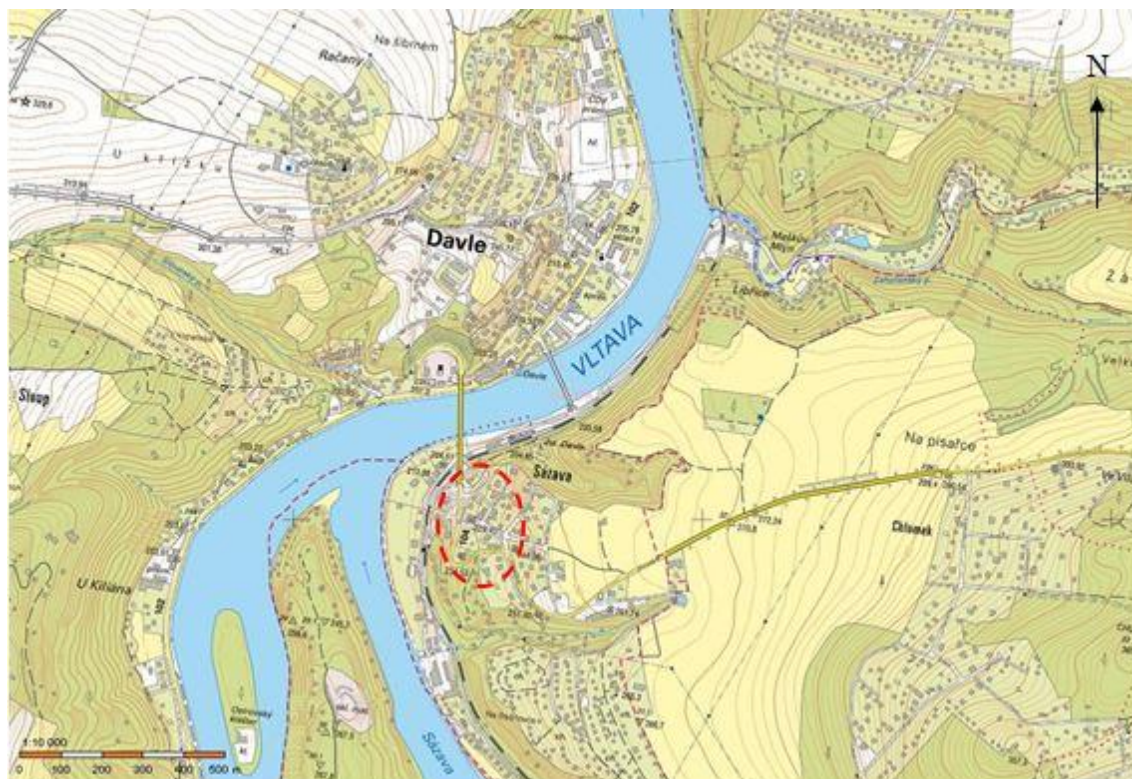
Dvojkónický tvar, spodní stěny mírně prohnuté. Horní polovina splývá s prohnutým, mírně se rozšiřujícím hrdlem. Dno je poměrně ploché, široké. Tři válcovité mírně ohnuté hořáky. Výzdoba v podobě pásů kruhovitých vpichů, hluboké šikmé rýhování mezi dvěma horizontálními čarami.

hlína: černohnědá. Lampa je slepována a doplňována.

D: rámcově C1–C2.

U: NM Praha.

L: *Svoboda 1942*, 45, obr. 1:7; *Svoboda 1965*, 239, obr. 3:2 na str. 30; *Hegewisch 2010*, 221, obr. 33:2.

Obr. 7: Davle „U Topolů“. Základní mapa ČR (© ČUZK). Přibližná poloha nálezu vyznačena červeně.

5. HORNÍ DUNAJOVICE „NA LOUCE“, okr. Znojmo

O: při hloubení studny v roce 1958.

L: ojedinělý nález.

N: „svícen“ (obr. 27).

rozměry: délka: 65 mm, \varnothing hrdla: 38 mm, \varnothing dna: 46 mm.

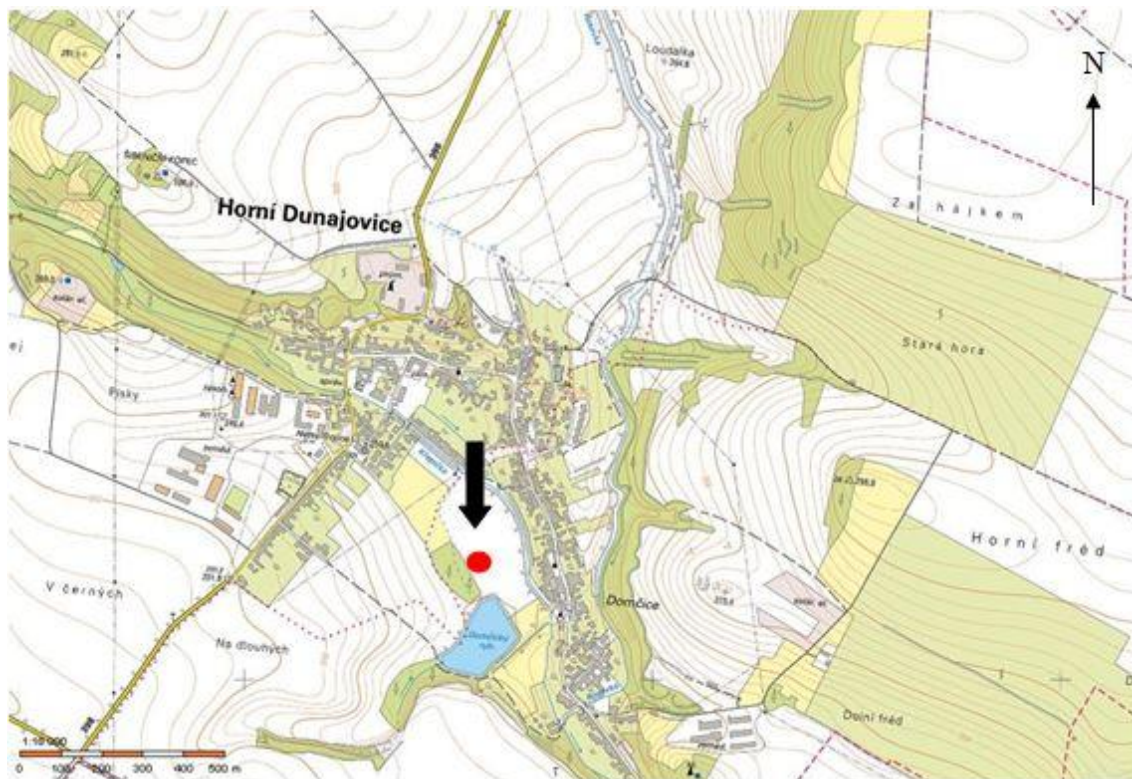
V ruce robená široká nádoba na nožce s vnitřní širokou středovou obrubou, v níž je drážka ve tvaru písmene „V“

hlína: cihlová. Pečlivě uhlazený povrch, na vnitřní straně nádoby a spodní straně podstavy šedé skvrny.

D: 2. pol. 3.–poč. 4. století (C2).

U: JM Znojmo.

L: *Dostál 1960, 74–75, 77, Abb. 2:2, Taf. XI:2.*

Obr. 8: Horní Dunajovice „Na louce“. Základní mapa ČR (© ČUZK). Přibližná poloha nálezů vyznačena červeně

7. KŘEPICE „ZÁHUMENICE“, okr. Břeclav

O: výzkum AÚ ČSAV Brno: 1958–1961 (I. Peškař).

L: sídliště, chata III.

N: lampa Loeschcke typ X (obr. 29).

rozměry: délka: 79 mm, šířka: 63 mm, výška: 30 mm, \varnothing základny: 40 mm.

Lampa s odraženým hořákem, dnem a diskem s plecemi. Dno se dvěma koncentrickými drážkami okolo nese kolek CRESCES.

hlína: jemná oranžová. Zbytky oranžově červeného povlaku.

DN: germánská a římsko-provinciální keramika.

D: konec 2.–1. pol. 3. století (B2 a C1).

U: AÚ ČSAV Brno.

L: Peškař 1958a, 55, Tab. 20; Tejral 1983, Abb. 18:4; Droberjar 1989, 260; TIR 1986, 156; Droberjar 1997a, 187; týž 2002, 115.

Obr. 10: Křepice „Záhumenice“. Základní mapa ČR (© ČUZK). Lokalita vyznačena červeně.

8. LITOMĚŘICE, okr. Litoměřice

8.1

O: K. Šeba (1967) v Českolipské ulici, na místě staveniště stadionu, v profilu bývalé Habelovy cihelny.

L: ojedinělý nález.

N: lampa Loeschcke typ VIII (obr. 30).

Fragment obrazové lampy s polovinou kruhové jímky s částí disku. Disk zdobí palmeta s 21–22 úzkými spojenými lístky vycházejícími ze středového kroužku. Krátký podkovovitý hořák (varianta L1/L2) je od jímky opticky oddělen rýhou. Plnicí otvor orámovaný dvěma prstenci uprostřed kroužku. Plece lampy (forma IIIb) zdobeny střídajícími se dubovými listy a žaludy vyrůstajícími z vnějšího prstence disku. Dno lampy nedochováno. Původně snad součástí lampy bylo okrouhlé páskové ouško.

Hlína: žlutooranžová. Oranžovočervené stopy po glazuře.

D: 3. třetina 1. století, počátek 2. století (B2a).

U: OM Litoměřice.

L: *Zápotocký 1975, 47; Sakař 1994, 31; Jančo 2000a, vyobr. 1; Jančo 2001b, obr. 1:2–2a.*

8.2

O: K. Šeba (1967) v Českolipské ulici, na místě staveniště stadionu, v profilu bývalé Habelovy cihelny.

L: ojedinělý nález.

N: lampa Loescheke typ VIII (obr. 31).

Fragment lampy s dochovaným vertikálním ouškem a polovinou kruhové jímky s částí disku zdobeného palmetou s 16–17 úzkými spojenými lístky. Plnicí otvor nedochován. Okrouhlé ouško zdobeno jednoduchým rytým dekorem. Plece lampy (forma IIIb) nezdobeny. Dno lampy nedochováno. Původně snad součástí lampy byl krátký nezdobený hořák.

Hlína: cihlová. Okrovooranžové stopy po glazuře.

D: 3. třetina 1. století, počátek 2. století (B2a).

U: OM Litoměřice.

L: *Zápotocký 1975, 47; Sakař 1994, 31; Jančo 2000a, vyobr. 2; Jančo 2001b, obr. 1:3–3a.*

Obr. 11: Litoměřice. Základní mapa ČR (© ČUZK). Přibližná poloha nálezu vyznačena červeně.

9. MOCHOV „U STARÉHO DVORA“, okr. Praha-východ

O: archeologický výzkum 1957 (AÚ ČSAV Praha, J. Zeman).

L: kostrový hrob 18, dospělý muž.

N: imitace lampy Loeschcke typ XIII, B (obr. 32).

rozměry: výška: 40 mm, \varnothing hrdla: 25–30 mm, \varnothing dna: 67 mm.

Téměř polokulovitý tvar s okrouhlým plnicím otvorem.

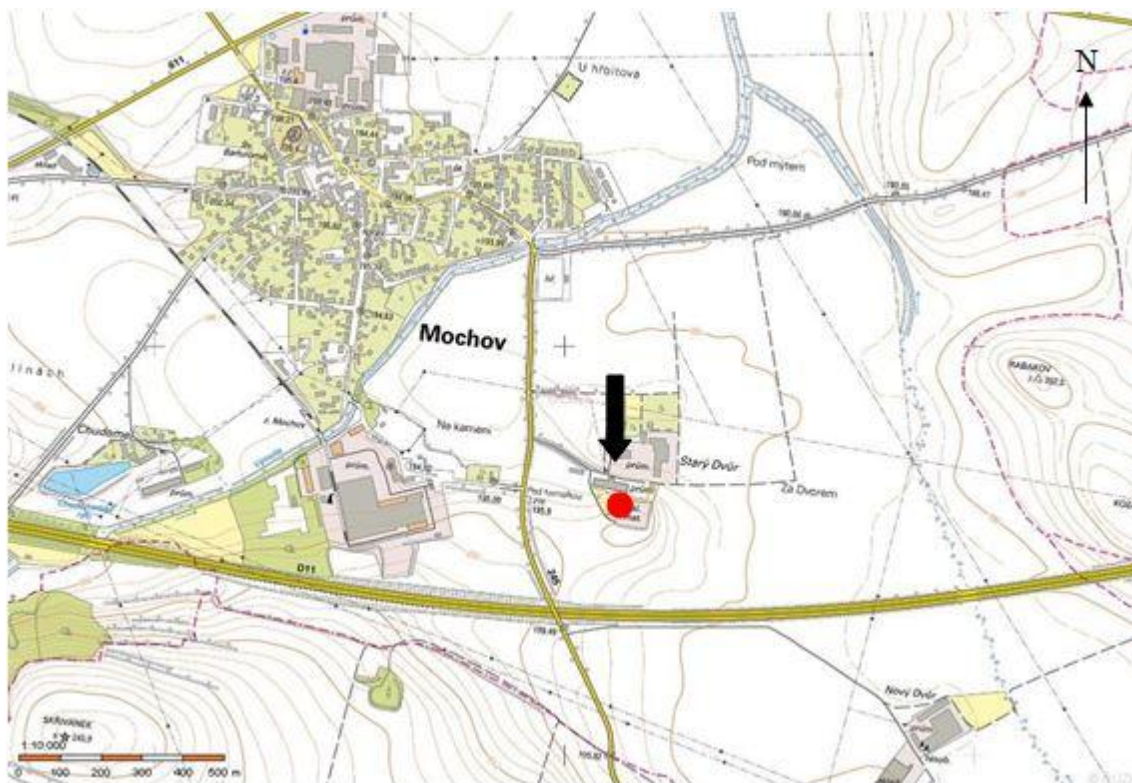
Hlína: žlutošedá až tmavošedá se slabou příměsí písku.

DN: keramika, železný hrot kopí, další železné (nůž) a bronzové (plíšek) fragmenty, kovový kroužek, 2 pazourky, kamenný brousek.

D: od konce 5. do poloviny 6. století (E).

U: NM Praha.

L: Zeman 1958, 440–441, 451, 458, obr. 25:8; Svoboda 1965, 185, Taf. LXXIII:9; Jančo 2001b, 177.

Obr. 12: Mochov „U Starého dvora“. Základní mapa ČR (© ČUZK). Lokalita vyznačena červeně (podle: Zeman 1958, obr. 1).

10. MUŠOV, okr. Brno-venkov

O: záchranný archeologický výzkum 1988 (J. Peška).

L: izolovaný knížecí hrob, muži, 40–60 let.

N: bronzový dvouplamenný kahan (obr. 33, 34:A–C).

Lampa se stlačenou nádržkou na olej, medailon bez výzdoby s jedním nálevným otvorem a dvěma hořáky. Prstencovité držadlo zakončené listem ve tvaru voluty a kuličkou na konci. Tatáž výzdoba je aplikována i po stranách hořáků. Odložená podstava. Znamky reparaace. Z těla kahanu získán lněný knot.

DN: stříbrné, skleněné, bronzové nádoby, římská, germánská keramika, picí rohy, toaletní a kosmetické potřeby, skládací stolička, zlaté předměty, výbroj, pásová garnitura, kuchyňská souprava, zvířecí kosti.

D: 1. století po Kr. (B1).

U: RM Mikulov.

L: *Zeman 1958*, 441, 458, obr. 25:8; *Peška – Tejral 1990*, 548–563; *titíž 1991*, 171, 173, obr. 2:11, 177; *Peška 1991*, 33, 35, 36, obr. 16, 46, 52; *Podborský a kol. 1993*, 455, 438, obr. 288:12; *Jančo 2001b*, 177; *Peška – Tejral 2002*, 581.

Obr. 13: Mušov. Základní mapa ČR (© ČUZK). Místo nálezu hrobu vyznačeno červeně (podle: *Peška 1991*, mapka 4).

11. MUŠOV, okr. Brno-venkov

O: údajně nalezeno u Mušova v haldě menších kamenů.

L: detektorový nález.

N: keramická lampa (obr. 35A–B).

Lampa s masivním kruhovým tělem a vzhůru se zužujícími stěnami. Plnicí otvor umístěn uprostřed nádržky. Dlouhý hořák s kulatým otvorem pro knot. Výzdoba bradavkovitých výstupků na vnější straně jímky je přerušena širokým držadlem.

D: 2.–1. století př. Kr. (?).

U: –

L: *nepublikováno.*

12. MUŠOV-HRADISKO (BURGSTALL), k.ú. Pasohlávky, okr. Brno-venkov

- O:** neznámé.
L: –
N: Dvě lampy se signaturou FORTIS.
D: –
U: nezvěstné.
L: *Knies 1893*, 620; *Šimek 1923*, 125; *Droberjar 1993*, 65.

12.1

- O:** systematický výzkum 1927–1928 (A. Gnirs).
L: „velitelský dům“, místnost IV.
N: Fragment disku lampy Loeschcke typ Xa (obr. 36:I1).
hlína: červenooranžová, jemná. Povrch hladký.
DN: drobné zlomky malty se zbytky bílé, červené, modré a hnědé omítky, cihly s kolky LEG X GPF
D: 172–180 (C1).
U: nezvěstné.
L: *Gnirs 1931*, 26, 24, obr. 13:1; *týž 1976*, 98–99; *Křížek 1935*, 298, Abb. 4; *Horáková-Jansová 1930*, 126; *Droberjar 1993*, 62, Taf. 13:I1.

12.2

- O:** revizní výzkum 1976–1977 (J. Tejral).
L: sonda B, 30 cm.
N: Lampa Loeschcke typ Xb (obr. 36:I2).
rozměry: délka: 75 mm, šířka: 22–30 mm.
Lampa s nádržkou se zaoblenými plecemi, na nichž jsou hrbolky. Delší zaoblený hořák. Disk lampy je orámován vyvýšeným plastickým prstencem, kolmým na povrch lampy, který je nepřerušen a pokračuje po hořáku až k otvoru na knot. Dno bez signatury.
hlína: oranžová, jemná zrnitá. Povrch tmavě oranžový, hladký.
D: 172–180 (C1).
U: MZM Brno.
L: *Tejral 1986*, 399, Abb. 1:13; *Tejral 1991*, 10, obr. 2:11; *Droberjar 1993*, 62, Taf. 13:I2.

12.3

- O:** systematický výzkum AÚ AV ČR Brno.
L: PQ-A 3, vrstva 1.
N: Lampa Loeschcke typ Xc (obr. 36:I3).
rozměry: délka: 87 mm, šířka: 20–27 mm.
Lampa s hruškovitou nádržkou se zaoblenými plecemi, na nichž jsou hrbolky. Dlouhý hořák. Disk lampy je orámován vyvýšeným plastickým prstencem, kolmým na povrch lampy, který je nepřerušen a pokračuje po hořáku až k otvoru na knot. Dno bez signatury.
hlína: světlá oranžová, jemná. Povrch oranžový, hladký.
D: 172–180 (C1).
U: AÚ AV ČR Brno.
L: *Droberjar 1993*, 62, Taf. 13:I3.

12.4

- O:** systematický výzkum AÚ AV ČR Brno.

- L:** obj. 12, PQ B 3/B.
N: Fragment hořáku lampy Loeschcke typ X (obr. 36:I4).
rozměry: délka: 87 mm, šířka: 20–27 mm.
hlína: světlá oranžová, jemná. Povrch hladký.
D: 172–180 (C1).
U: AÚ AV ČR Brno.
L: *Droberjar 1993*, 62, Taf. 13:I4.

12.5

- O:** systematický výzkum AÚ AV ČR Brno.
L: PQ-A 5/A do A 8, povrchová vrstva.
N: malý fragment (obr. 36:I7).
hlína: světlá oranžová, jemná. Zbytky tmavě oranžovo-červeného potahu.
D: 172–180 (C1).
U: AÚ AV ČR, Brno.
L: *Droberjar 1993*, 65, Taf. 13:I7.

12.6

- O:** systematický výzkum AÚ AV ČR Brno.
L: obj. 12, PQ A 3/A.
N: fragment dna lampy (obr. 36:I8).
hlína: světlá oranžová, jemná. Zbytky hnědo-oranžového povlaku.
D: 172–180 (C1).
U: AÚ AV ČR Brno.
L: *Droberjar 1993*, 65, Taf. 13:I8.

12.7

- O:** systematický výzkum AÚ AV ČR Brno.
L: PQ-A 5, oblázková a valounová vrstva.
N: fragment dna lampy (obr. 36:I9).
hlína: světlá žlutá, jemná. Povrch hladký.
D: 172–180 (C1).
U: AÚ AV ČR Brno.
L: *Droberjar 1993*, 65, Taf. 13:I9.

12.8

- O:** systematický výzkum AÚ AV ČR Brno.
L: obj. 52, PQ C 7.
N: fragment hořáku lampy (obr. 36:I10).
hlína: světlá oranžová, jemná. Zbytky hnědo-oranžového potahu.
D: 172–180 (C1).
U: AÚ AV ČR Brno.
L: *Droberjar 1993*, 65, Taf. 13:I10.

12.9

- O:** systematický výzkum AÚ AV ČR Brno.
L: D 6, 90 cm, oblázková a valounová vrstva.
N: fragment dna lampy (obr. 36:I11).
hlína: oranžová, jemná. Povrch hladký.
D: 172–180 (C1).

U: AÚ AV ČR Brno.
L: *Droberjar 1993*, 65, Taf. 13:I11.

12.10

O: systematický výzkum AÚ AV ČR Brno.
L: PQ – E 6, oblázková a valounová vrstva.
N: malý fragment (obr. 36:I12).
hlína: oranžová, jemná. Zbytky červeno-oranžového potahu.
D: 172–180 (C1).
U: AÚ AV ČR Brno.
L: *Droberjar 1993*, 65, Taf. 13:I12.

12.11

O: systematický výzkum AÚ AV ČR Brno.
L: plochý hrob, vrstva 1/91.
N: malý fragment (obr. 36:I13).
hlína: oranžová, jemná. Povrch hladký.
D: 172–180 (C1).
U: AÚ AV ČR Brno.
L: *Droberjar 1993*, 65, Taf. 13:I13.

12.12

O: výzkum AÚ AV ČR v Brně, 30. 6. 1994 (B. Komoróczy).
L: sonda I/94, čtv. 3.
N: Zlomek lampy Loeschcke typ X (obr. 37:3).
Dochován zlomek dna s částí kolku C.DE(SS1) ve dvou plastických koncentrických kruzích.
hlína: jemná šedohnědá se šedivým jádrem. Stopy povlaku na povrchu nejsou patrné.
DN: drobné úlomky keramiky terra sigillata (nezdobené), provinciální keramika.
D: 172–180 (C1).
U: MZM Brno.
L: *Komoróczy – Červák – Musil 1997*, 170, 172, obr. 3:10; *Komoróczy 1995*, 37, 39, obr. 3.

12.13

O: výzkum AÚ AV ČR v Brně, 20. 7. 1994 (B. Komoróczy).
L: sonda I/94, čtv. 3.
N: Zlomek lampy Loeschcke typ Xb (obr. 37:1–2).
Dochován zlomek horní části jímky, část medailonu, ostře klesající plece (s trojúhelníkovitým plastickým výstupem) a prstenec oddělující plece od medailonu.
hlína: jemná světlehnědé barvy, dobré vypálení. Stopy oranžovo-červeného povlaku.
DN: drobné úlomky keramiky terra sigillata (nezdobené), provinciální keramika.
D: 172–180 (C1).
U: MZM Brno.
L: *Komoróczy 1995*, 37, 39, obr. 1–2.

12.14

O: výzkum AÚ AV ČR v Brně, 19. 7. 1994 (B. Komoróczy).

- L:** sonda I/94, čtv. 3.
N: Zlomek hlíněné lampy Loeschcke typ X (obr. 37:5).
 Zlomek mírně zaoblený a na vnější straně je povrch zdoben vývalky.
 hlína: světlehnědá-oranžová. Stopy hnědého povlaku.
DN: drobné úlomky keramiky terra sigillata (nezdobené), provinciální keramika.
D: 172–180 (C1).
U: MZM Brno.
L: *Komoróczy 1995, 37, 39, obr. 5.*

12.15

- O:** výzkum AÚ AV ČR v Brně, 19. 7. 1994 (B. Komoróczy).
L: sonda I/94, čtv. 3.
N: Zlomek stěny jímky, v dolní části mírně rozšířený (obr. 37:4).
 hlína: oranžová. Stopy hnědo-oranžového povlaku.
DN: drobné úlomky keramiky terra sigillata (nezdobené), provinciální keramika.
D: 172–180 (C1).
U: MZM Brno.
L: *Komoróczy 1995, 37, 39, obr. 4.*

Obr. 14: Mušov-Hradisko. Základní mapa ČR (© ČUZK). Lokalita vyznačena červeně (podle: *Peška 1991, mapka 4*).

13. PRAHA-KŘESLICE „KE ŠTÍTU“, okr. Hlavní město Praha

O: záchranný archeologický výzkum v r. 2002 a 2003.

L: sídliště, objekt 6.

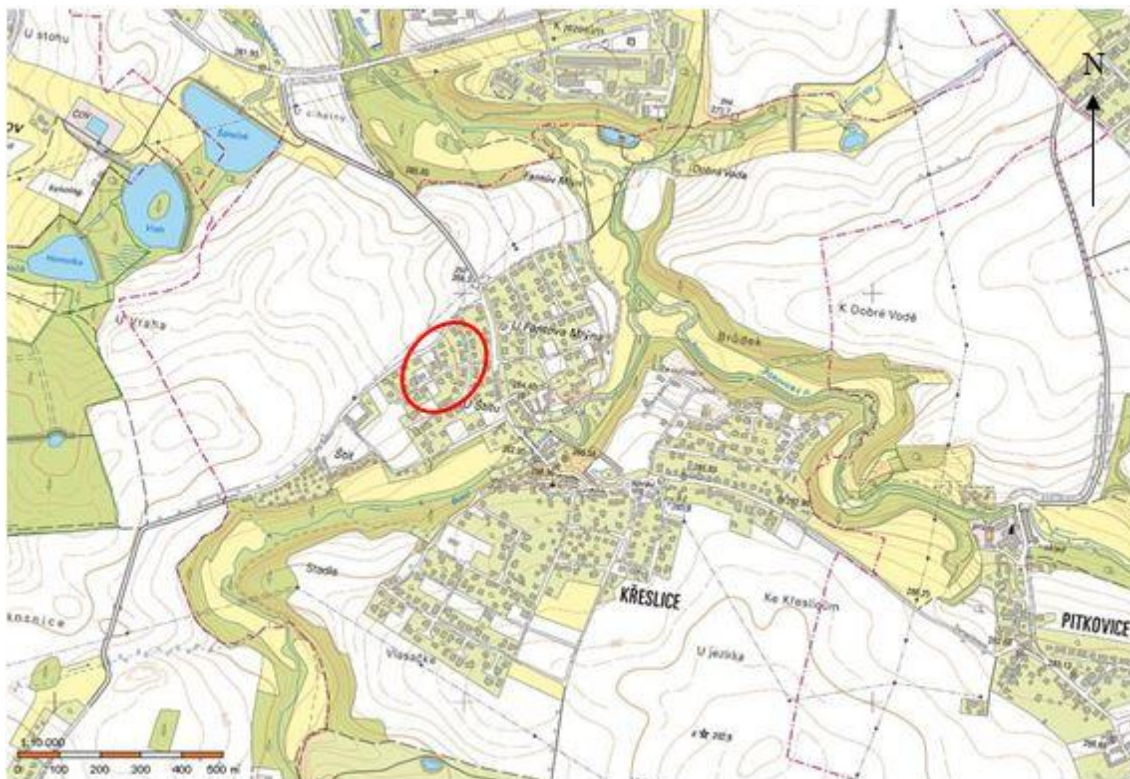
N: Fragment kahanu s výlevkou (obr. 38).
rozměry: délka: 45 mm, šířka: 49 mm, výška: 7 mm.
hlína: šedá. Povrch hlazený, bez úprav.

DN: zlomky mazanice, fragmenty keramiky.

D: A a B1a.

U: –

L: *Beneš – Jiřík – Kypta 2014, 292, 302, obr. 8:3.*

Obr. 15: Praha-Křeslice „Ke Štítu“. Základní mapa ČR (© ČUZK). Lokalita vyznačena červeně (podle: *Beneš – Jiřík - Kypta 2005, obr. 1*).

14. PRAHA-RUZYŇ, okr. Hlavní město Praha

O: při rytí zahrádky.

L: ojedinělý nález.

N: Lampa typu Bailey 1980: R, Q 1425 (obr. 39).

rozměry: délka: 86 mm, šířka: 70 mm, výška: 50 mm.

Lampa zdobená bradavkovitými výstupky ve třech řadách kolem plnicího otvoru, který je orámován dvěma drážkami. Výzdoba je přerušena pouze vertikálním ouškem, proti němuž se nachází částečně dochovaný krátký zaoblený hořák.

hlína: šedá.

D: 3.–4. století.

U: soukromá sbírka.

L: *Sakař 1970*, 38, tab. XIII:3; *Marsa 1974*, 20; *Jančo 2001b*, 174, obr. 1:7.

15. PŘEŠŤOVICE „NA ŠTĚBUZÍCH“ okr. Strakonice

O: výzkum Státního archeologického ústavu na druhém poli Vachtově, 1933–1934 (J. Böhm).

L: sídliště, jáma 3.

N: imitace lampy Loeschcke typ XIII, A (obr. 40).
rozměry: délka: 102 mm, výška: 47 mm.

Lampa tvaru schematicky provedeného těla sedícího ptáka s elipsovým plnicím otvorem. Neperforované ploché držadlo.

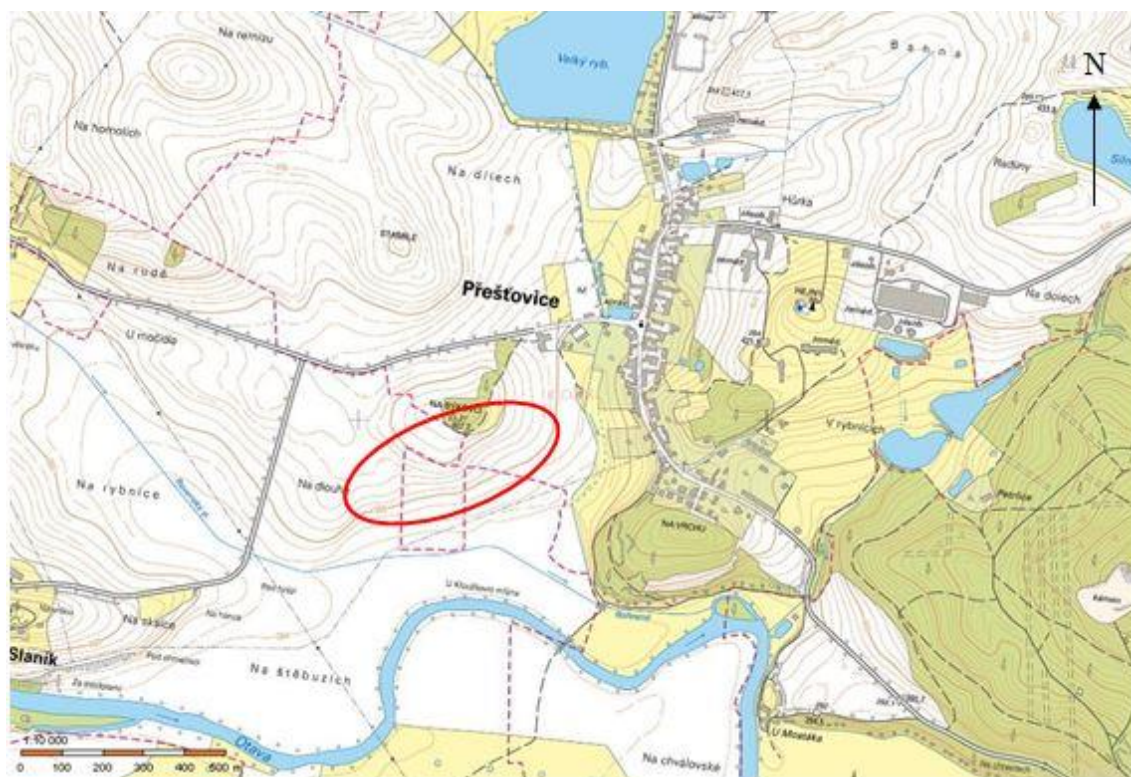
hlína: šedohnědá s příměsí písku.

DN: keramika.

D: C3.

U: NM Praha.

L: *Dubský 1937*, 29–30, obr. 14:8; *Zeman 1958*, 458; *Jančo 2001b*, 177.

Obr. 16: Přešťovice „Na Štěbuzích“. Základní mapa ČR (© ČUZK). Lokalita vyznačena červeně (podle: *Parkman – Zavřel 2010*, obr. 1).

16. RAKVICE „NA DÍLECH“, okr. Břeclav

O: nález na polích v okolí obce žáky ZDŠ v Rakvicích.

L: ojedinělý nález.

N: dvoudílná lampa (obr. 41).

rozměry: délka: 77 mm, šířka: 55 mm, výška: 23 mm.

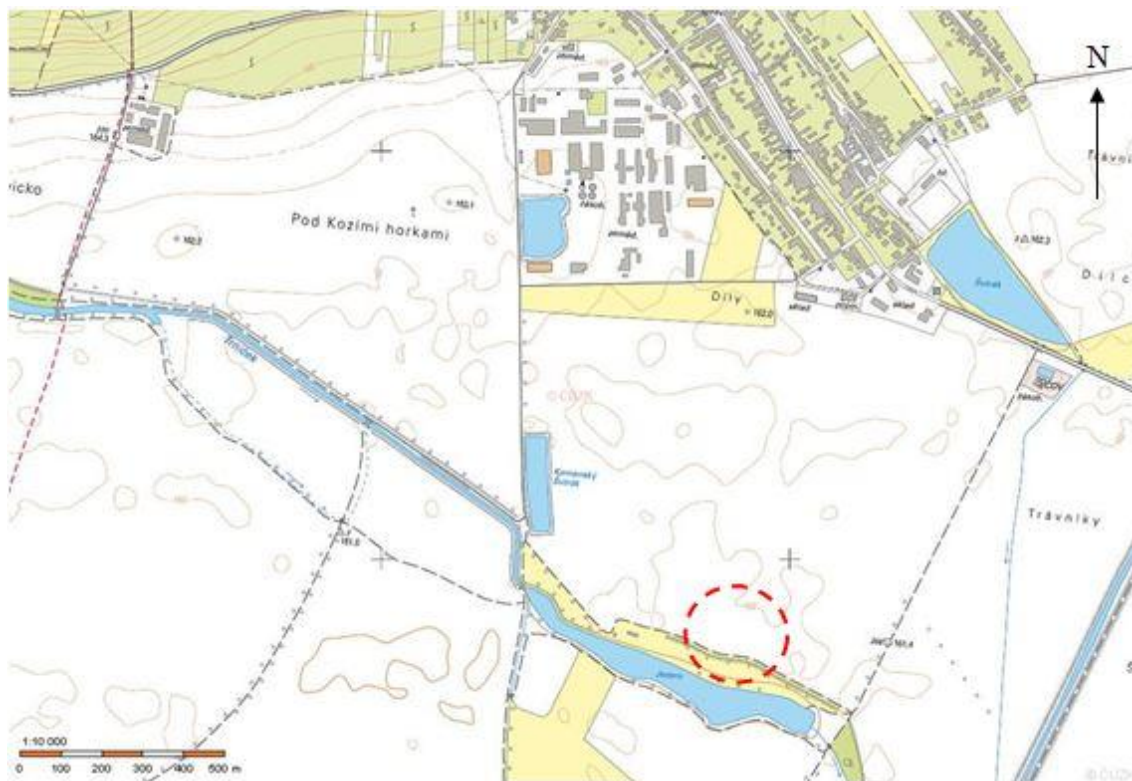
Lampa bikonického tvaru, široké plece, které se zužují směrem k disku. Disk je orámovaný ohraničujícím kruhem a uprostřed se nachází malý plnicí otvor. Plece jsou zdobeny motivem jehličnaté větévky a hořák nese motiv květu. Dno tvoří kroužková podstava.

hlína: písčítá, světle oranžová. Povrch šedý hladký a očázený.

D: 1.–4. století.

U: RM Mikulov.

L: *Unger 1974, 20; Droberjar 1989, 260–261, Tab. 43:7; Klanicová 1998, 169, 177.*

Obr. 17: Rakvice „Na Dílech“. Základní mapa ČR (© ČUZK). Přibližná poloha nálezu vyznačena červeně.

17. SLAVHOSTICE „NA PROVÁZKU“, okr. Jičín

O: pole R. Hrdého. Při orbě a obdělávání polí ve 40. letech 20. století.

L: ojedinělý nález.

N: lampa typu Leibundgut XXXVII, Iványi XII, Hayes Ib (obr. 42).
rozměry: \varnothing : 51 mm.

Fragment lampy bez hořáku a více než poloviny jímky. Klínovité a neperforované držadlo zdobené rýhami, úzké plece. Na plecích stopy stylizovaných palmových listů. Dno lampy s rytým znakem v podobě omegy doplněné schematizovaným falickým symbolem.

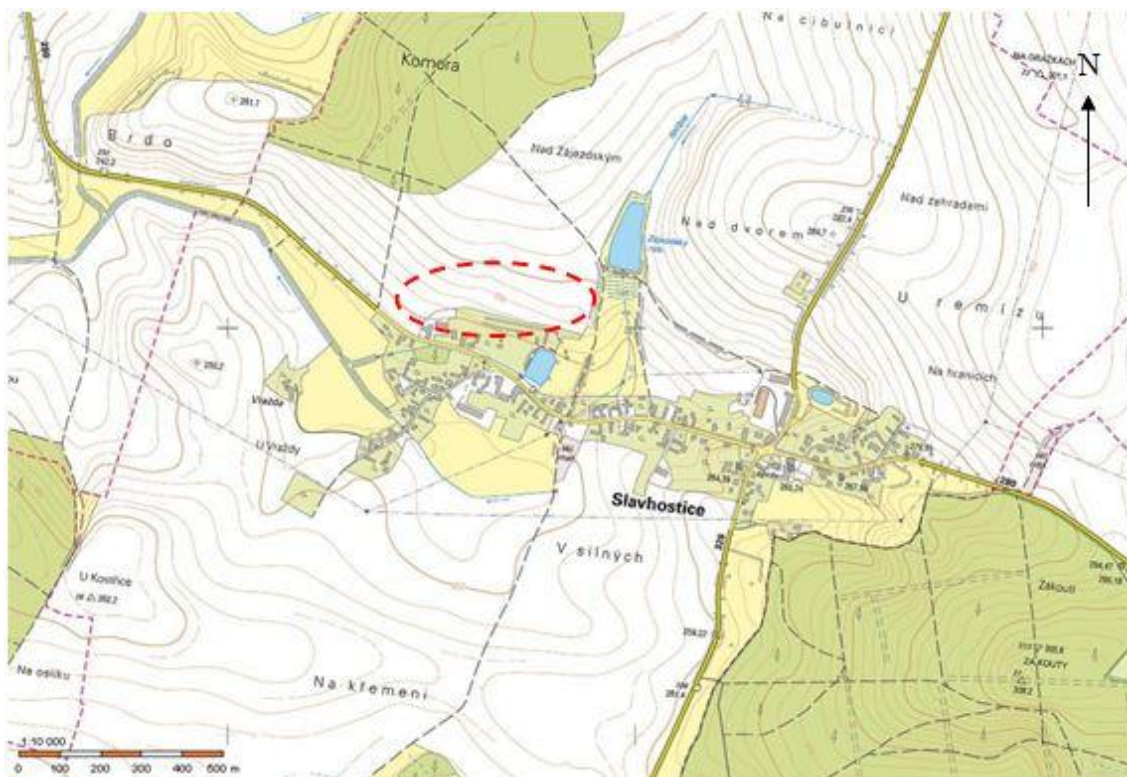
hlína: cihlově červená.

DN: střep terra sigillata typ Chiari.

D: rámcově 4.–5. století.

U: RMaG Jičín.

L: *Pelikán – Sakař 1956*, 568, obr. 225:3, popis tamtéž 570; *Sakař 1956*, 62, obr. 3:5; *Sakař 1970*, 41; *týž 1978*, 126, tab. I:4a–b; *Marsa 1974*, 24; *Jančo 2001b*, 166, 170, 173–174, obr. 1:10, 10a; *týž 2003*, 262, 284, mapa 1:35, obr. 6:10, 10a; *Halama 2007*, 205 (zde chybně U: M Jičín, inv. č. 326); *Jirík – Jílek 2009*, 73, obr. 4.

Obr. 18: Slavhostice „Na Provázku“. Základní mapa ČR (© ČUZK). Přibližná poloha nálezu vyznačena červeně.

18. STARÉ ČIVICE, okr. Pardubice

O: starý nález získaný údajně při orbě (1919).

L: ojedinělý nález.

N: lampa Modrzewska-Marciniak typ III (obr. 43A–B).
rozměry: délka: 105 mm, šířka: 70 mm, výška: 35 mm.

Lampa s oválnou jímkou, hořákem a neperforovaným trojúhelníkovitým držadlem. Disk orámovaný plastickou lištou s bradavkovým dekorem lemujícím otvor na knot a jednoduchá geometrická výzdoba. Na dně značka ve tvaru rovnoramenného kříže doplněného v každém ze čtyř polí mezi rameny kroužkem.

D: rámcově 2. polovina 4. století – 5. století po Kr.

U: soukromý majetek.

L: *Novotný 1951; Marsa 1974, 21, 24–25; Jančo 2001b, 170, 174, obr. 1:11; Jiřík – Jilek 2009, 74, obr. 5.*

19. TŘISOV, okr. Český Krumlov

O: systematický výzkum 1976 (NM Praha, J. Břeň).

L: jižní okraj oppida, sonda, vrstva č. 6–7.

N: lampa typu Dressel 1A, Ricci 3–4 (obr. 44).

rozměry: 1) max. délka: 45 mm

max. šířka: 27 mm

tloušťka: 20–30 mm

výška: 20,5 mm (dle jediného dochovaného původního rozměru).

2) délka: 37 mm

šířka: 13 mm

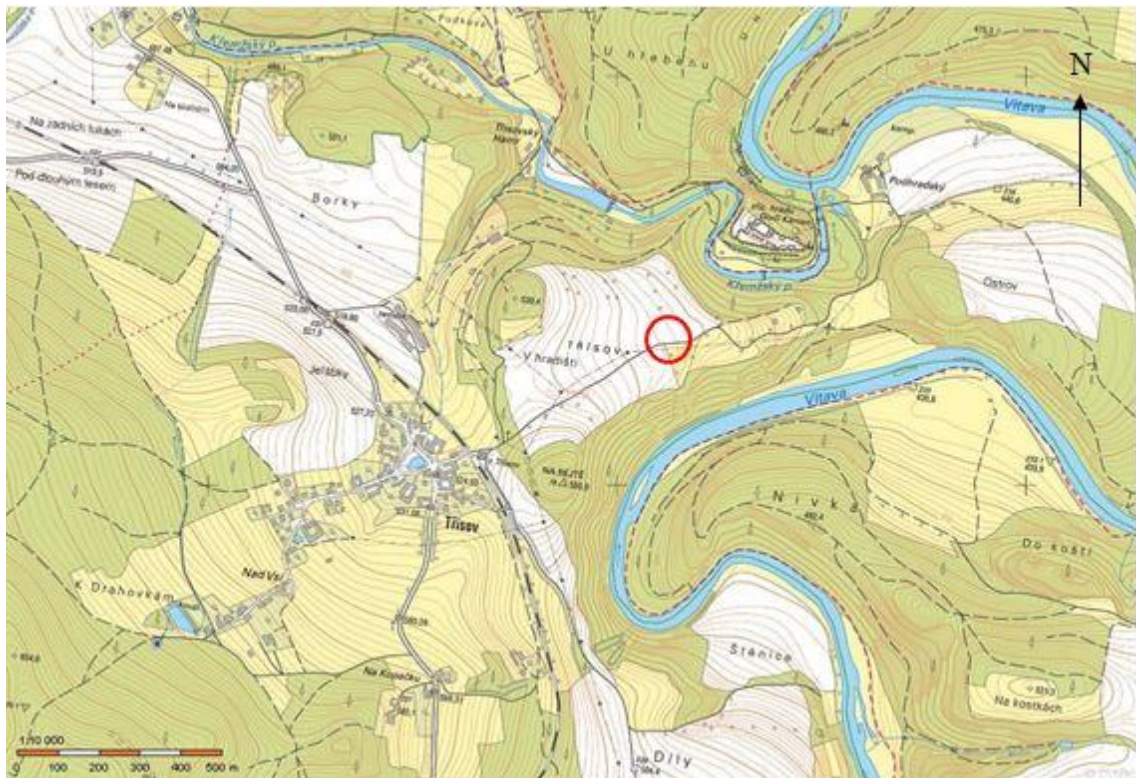
2 fragmenty lampy bikonického tvaru: jeden fragment těla lampy s částí hořáku a medailonu (1) a jeden fragment těla (s náběhem na rukojeť?) (2). Z medailonu zachovány pozůstatky tří koncentrických vývalků a kolem jeho vnějšího obvodu je zachován věnec s vejcovcovým a perlovcovým dekorem. Hrana hořáku je zvláště reliéfním, podélně žlábkovaným žebrem přecházejícím do tvaru schematizované ptačí hlavičky. Po vnějším obvodu je tělo lampy zdobeno reliéfním rostlinným motivem: stonek, z něhož vyrůstají na obě strany střídající se páry listů a květů. Stopy po opálení na horní části hořáku i na jednom místě těla.

hlína: šedá. Běžový nazlátlý povlak.

D: před polovinou 1. století př. Kr. (A).

U: NM Praha.

L: *Břeň 1984*, 9, 12; *týž 1991*; *Drda-Rybová 1998*, 185–186; *Jančo 2001b*, 166, 167, obr. 1:1; *Waldhauser 2001*, 493; *Karasová 2004b*, 58; *Bouzek 2007*, 171; *Kysela 2011*, 176, obr. 6 na str. 177; *Kysela – Danielisová – Militký 2014*, 568, Tab. 1, obr. 1:16 na str. 570.

Obr. 19: Třisov. Základní mapa ČR (© ČUZK). Lokalita vyznačena červeně.

20. TUCHLOVICE „U MLÝNA“, okr. Kladno

O: sběr 1953 (nálezcce: V. Trnka).

L: asi v místě výzkumu sídliště.

N: lampa typu Bailey 1980: R, Q 1425 (obr. 45).
rozměry: délka: 78 mm, šířka: 59 mm, výška: 43 mm.

Lampa „kotlíkovitého“ tvaru zdobená bradavkovitými výstupky ve třech řadách kolem nálevního otvoru. Zčásti zachovaný krátký zaoblený hořák.

hlína: jemná šedá.

D: 4. století.

U: NM Praha.

L: *Pleiner 1959*, 176, 170, obr. 10; *Sakař 1978*, 126, tab. I:8; *Jančo 2001b*, 168, 174, obr. 1:6.

Obr. 20: Tuchlovice „U Mlýna“. Základní mapa ČR (© ČUZK). Přibližné místo nálezu v místě archeologického výzkumu vyznačeno červeně (podle: *Pleiner 1959*, obr. 1).

21. ÚHERCE, okr. Louny

O: neznámé.

L: ojedinělý nález.

N: lampa typu Bailey 1988: Q 1969 EA (obr. 46).

Hruškovitý tvar, zaoblené plece, delší hořák. Pět malých plnicích otvorů umístěných na kruhovém nezdobeném medailonu.

D: rámcově 2.–3. století.

U: –

L: *Sakař 1970, 56, 66; Marsa 1974, 22, 26; Jančo 2001b, 166, 173, obr. 1:5.*

22. VELKÉ BÍLOVICE „ZÍMARKY“, okr. Břeclav

O: objevená údajně v okolí obce v roce 1894.

L: ojedinělý nález.

N: bronzová dvouplamenná lampa typu Loeschcke XX (obr. 47).

Lampa hruškovitého tvaru se dvěma hořáky. Konkávně zvlněný disk s pěti plnicími otvory rozloženými do tvaru kříže. Držadlo je ukončené hlavičkou pantera se třemi lístky. Konec držadla zdobí atáše s portrétem bradatého satyra Silena (Dionýsa) členěného plastickým vertikálním žebrem. Dno lampy tvoří kónická podstava.

D: 1. století po Kr. (B1).

U: VM Olomouc.

L: *Rzehak 1918*, 261–262, Abb. 17; *Schránil 1928*, 268, Taf. LV:18; *Beninger – Freising 1933*, 28 Nr. 54; *Červinka 1933*, 40, 42, obr. 29; *Eggers 1951*, 146 Nr. 1907; *TIR 1986*, 193; *Podborský a kol. 1993*, 438, obr. 289:4; *Měřinský 1996*, 38–41, obr. 7–8, pozn. č. 36–41, 74–75; *Klanicová 1997*, 18.

Obr. 21: Velké Bílovice „Zimarky“. Základní mapa ČR (© ČUZK). Přibližné místo nálezu vyznačeno červeně.

23. BEZ BLIŽŠÍCH NÁLEZOVÝCH OKOLNOSTÍ A VZTAHU K REGIONU

O: neznámé.

L: ojedinělý nález.

N: lampa typu Bailey R, Q 1423 (obr. 48).

rozměry: délka: 37 mm, \varnothing okraje: 40 mm, max. \varnothing : 90 mm, \varnothing dna: 38 mm.

Lampa mandlového tvaru zdobená bradavkovitými výstupky ve třech řadách kolem plnicího otvoru. Výzdoba je přerušena pouze vertikálním ouškem. Zčásti zachovaný krátký zaoblený hořák proti hořáku.

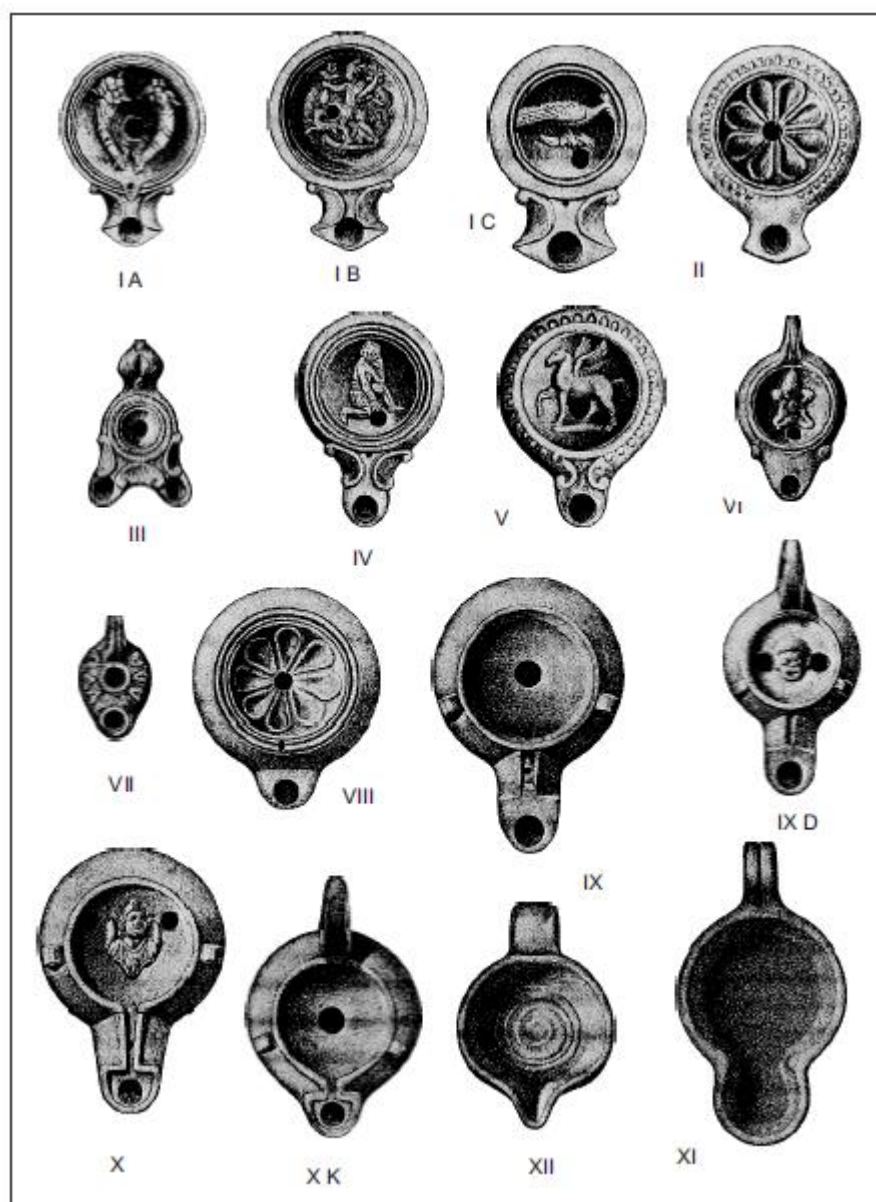
hlína: okrová až tmavohnědá.

D: rámcově 3.–4. století.

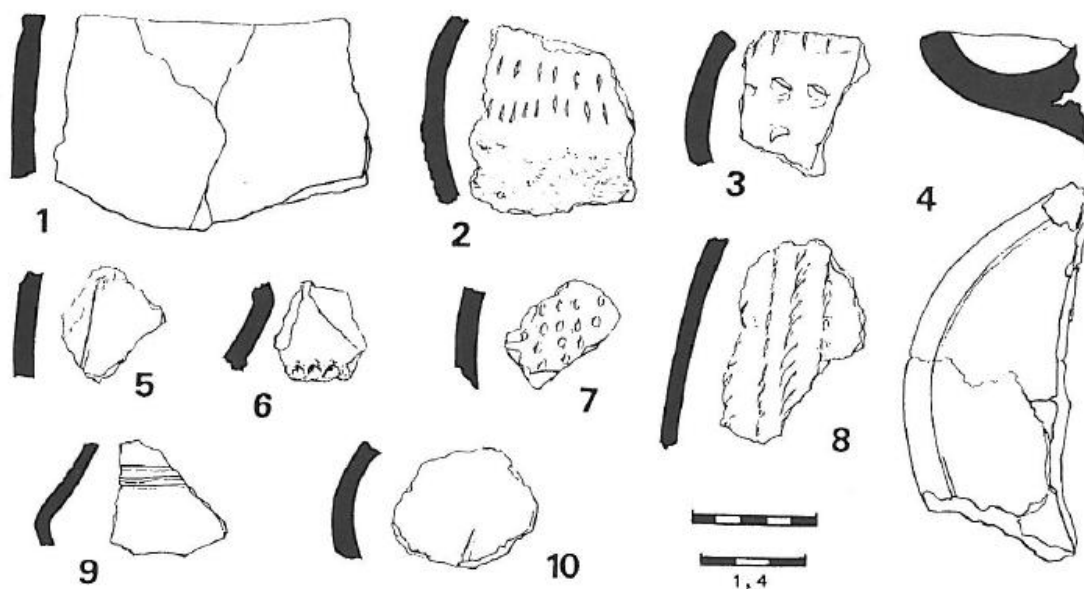
U: RM Chrudim.

L: *Frolík 1984*, 12, obr. 24, foto 1; *Jančo 2001b*, 170, 174, obr. 1:9; *Jiřík – Jílek 2009*, 67, 76, obr. 7.

15 OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

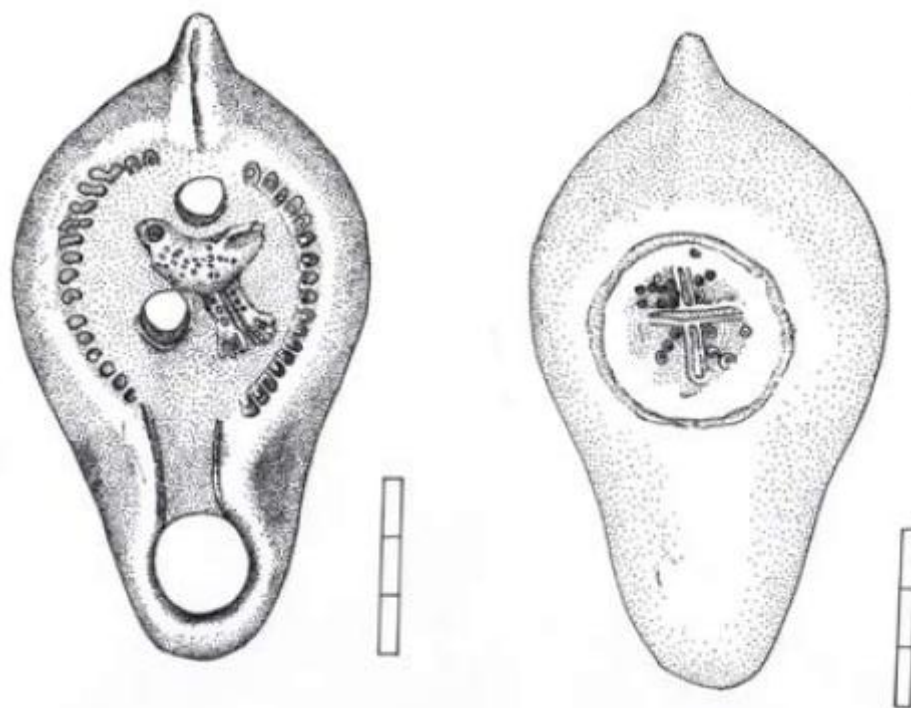
Obr. 22: Tvarová typologie lamp (podle: *Loeschcke 1919*).

Obr. 23: Beroun-Závodí. Nálezy z chaty 1/78. 4 – zlomek kahanu (podle: *Břicháček – Košnar 1998, obr. 7*).

Obr. 24A: Brozany nad Labem. Hliněná lampa typu Provoost 6 (podle: *Jiřík – Jílek 2009, obr. 2*).

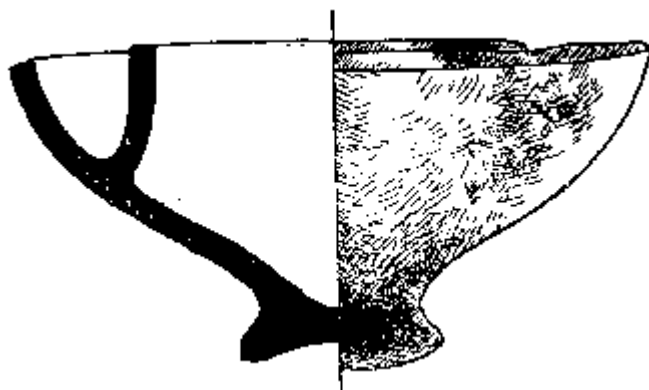
Obr. 24B: Brozany nad Labem. Lampa typu Provoost 6 (podle: *Jiřík – Jílek 2009*, obr. 1).

Obr. 25: Čelákovice-Záluží. Lampa s větším rozvírajícím se hrdlem a 4 rourkovitými hořáky. (zdroj: http://forum.nm.cz/prehistorie/ph_ob.php?idc_s=17928).

Obr. 26: Davle „U Topolů“. Lampa se třemi hořáky (podle: *Hegewisch 2010*, obr. 33:2).

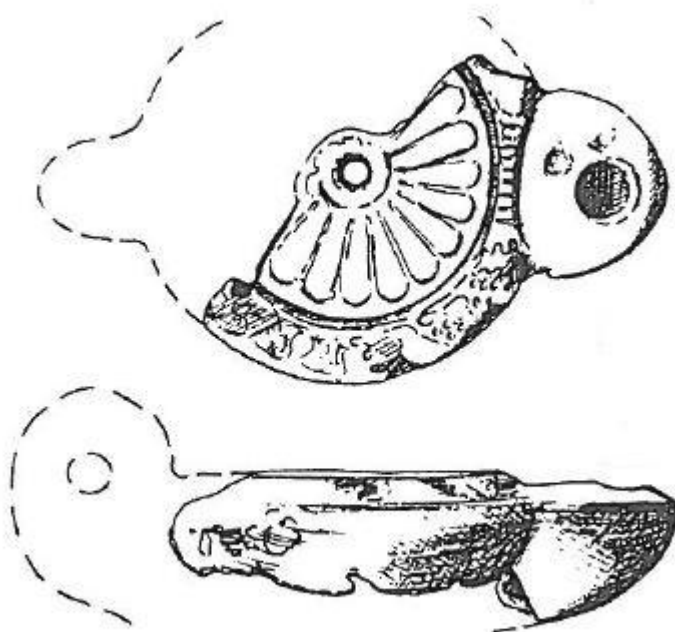
Obr. 27: Horní Dunajovice „Na Louce“. Mísa na nožce s dvojitými stěnami. Bez měřítka (podle: *Dostál 1960*, Abb. 2:2).

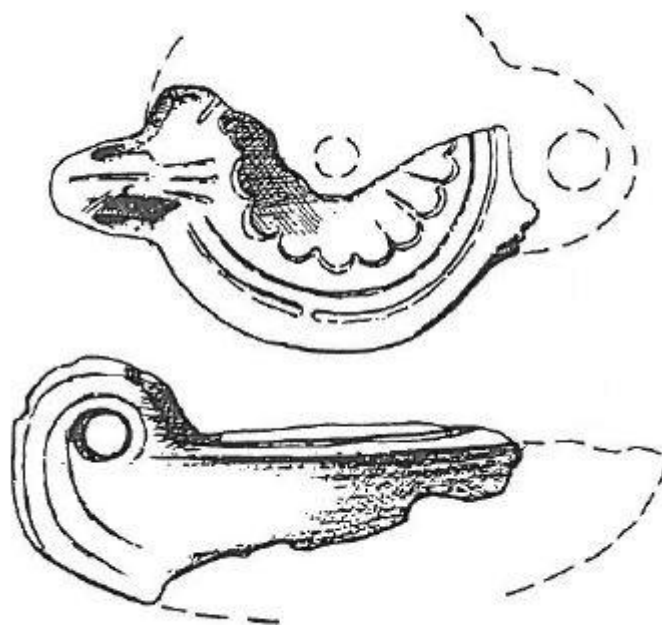
Obr. 28: Chornice „U Pily“. Hliněný kahan. (podle: *Pernička 1966a*, Taf. XVIII:4).

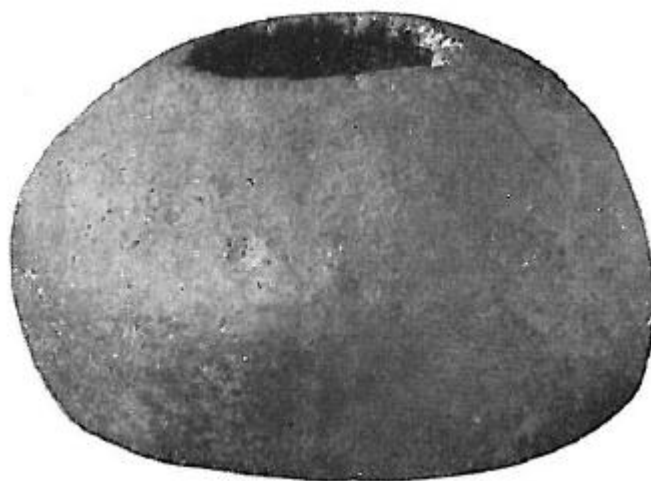
Obr. 29: Křepice „Záhumenice“. Lampa typu Loeschcke X (podle: *Droberjar 2002*, 115).

Obr. 30: Litoměřice. Zlomek lampy typu Loeschcke VIII (podle: *Jančo 2000a*, vyobr. 1).

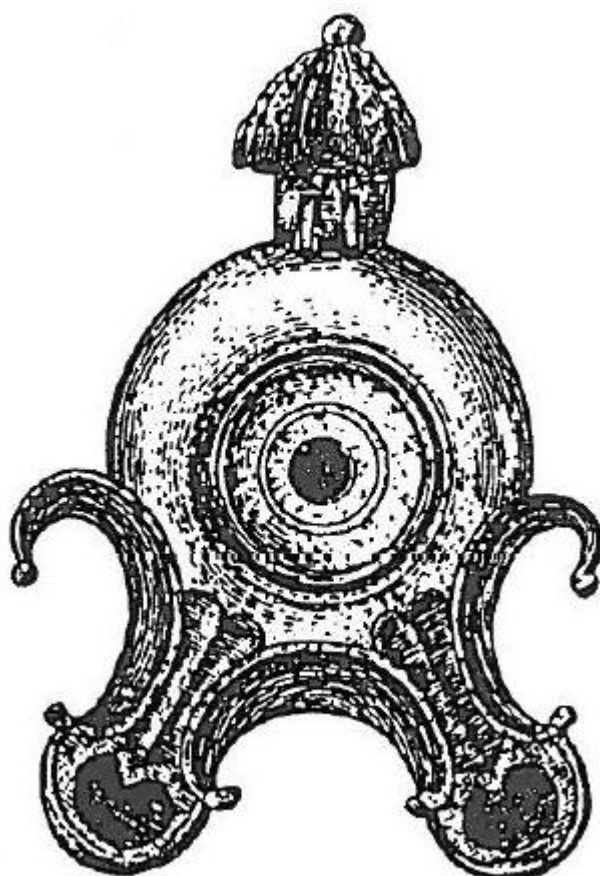
Obr. 31: Litoměřice. Zlomek lampy typu Loeschcke VIII (podle: *Jančo 2000a*, vyobr. 2).

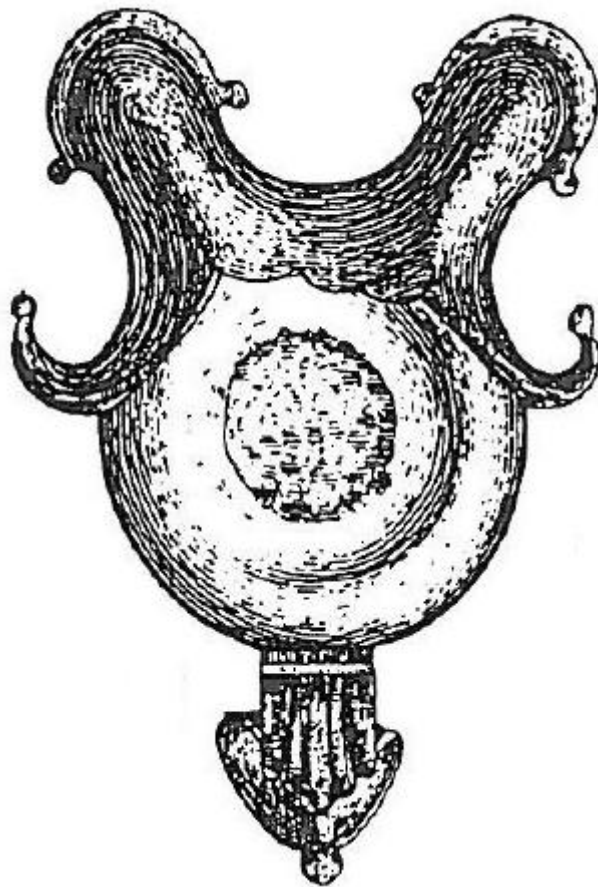
Obr. 32: Mochov „U Starého dvora“. Imitace lampy typu Loeschcke XIII, B. (podle: *Svoboda 1965*, Taf. LXXIII:9).

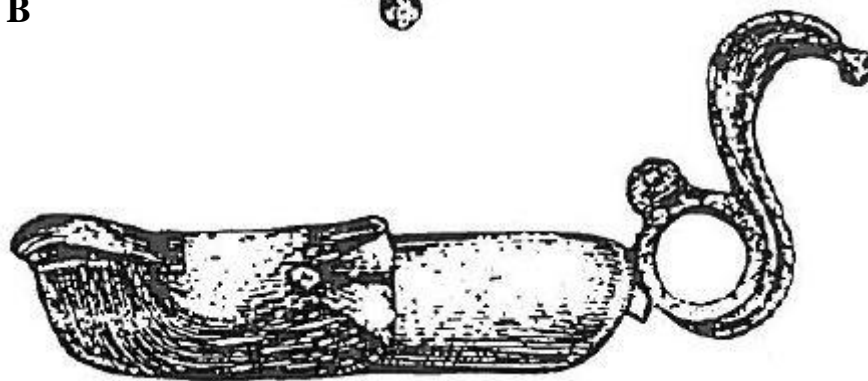
Obr. 33: Mušov – hrob. Bronzový kahan (podle: *Peška 1991*, obr. 16).

A

B

C

Obr. 34A–C: Mušov – hrob. Bronzový kahan (podle: *Tejral 1992*, Abb. 41:5).

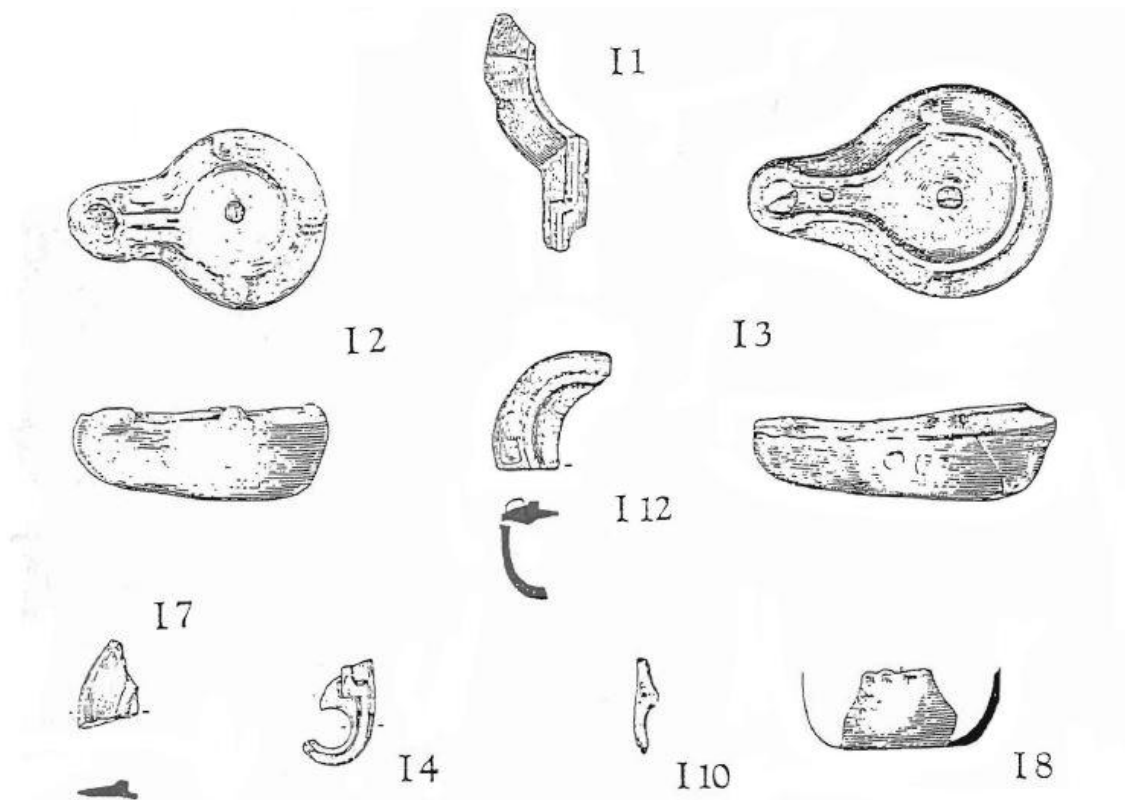

A

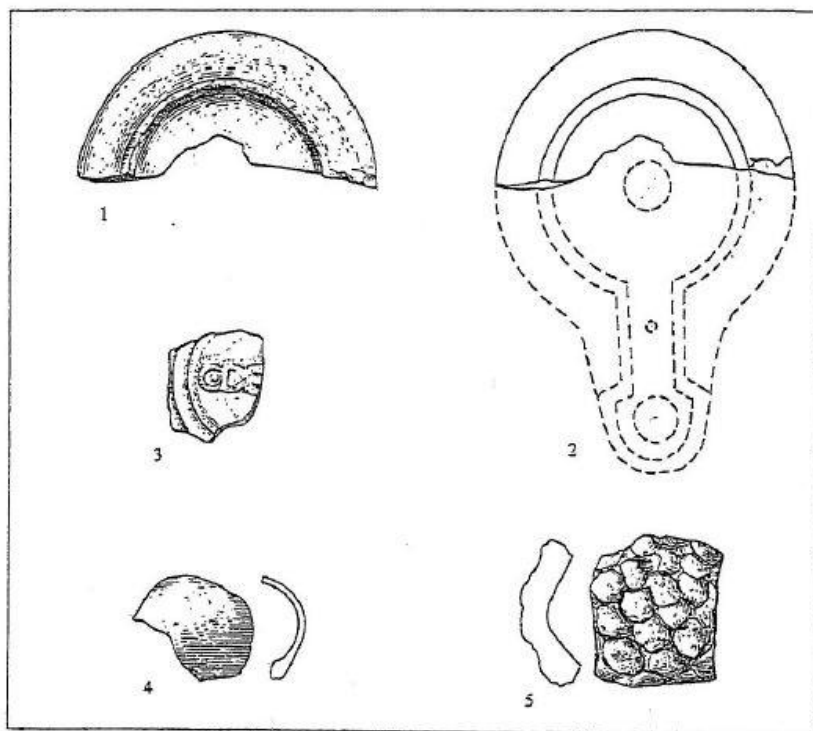

B

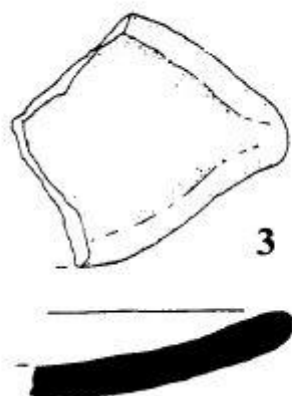
Obr. 35A–B: Mušov – detektorový nález. (zdroj: <http://www.detektorweb.cz/>).

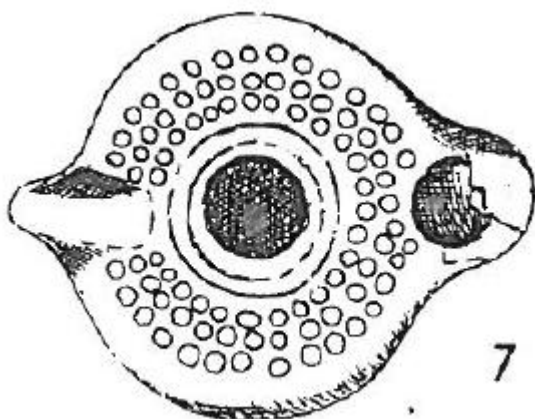
Obr. 36: Mušov-Hradisko. Nálezy hliněných lamp a fragmentů (podle: *Droberjar 1993*, Taf. 13).

Obr. 37: Mušov-Hradisko, sezóna 1994. Fragменты hliněných lamp (podle: *Komoróczy 1995*, obr. 1).

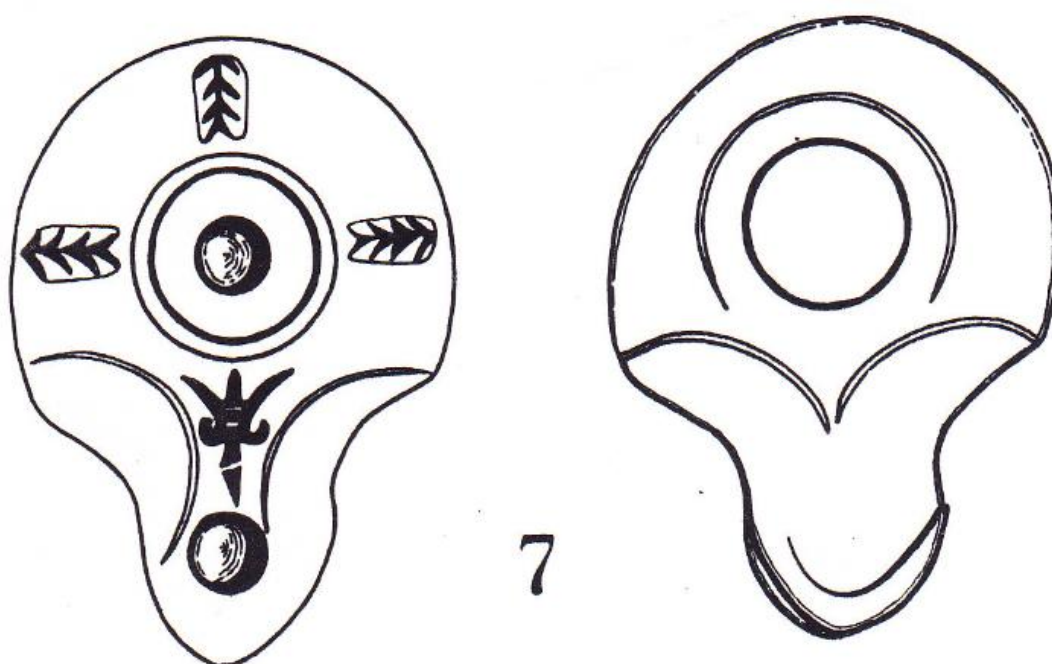
Obr. 38: Praha-Křeslice „Ke Štítu“. Fragment kahanu s výlevkou. (podle: *Beneš – Jiřík – Kypta* 2014, obr. 8:3).

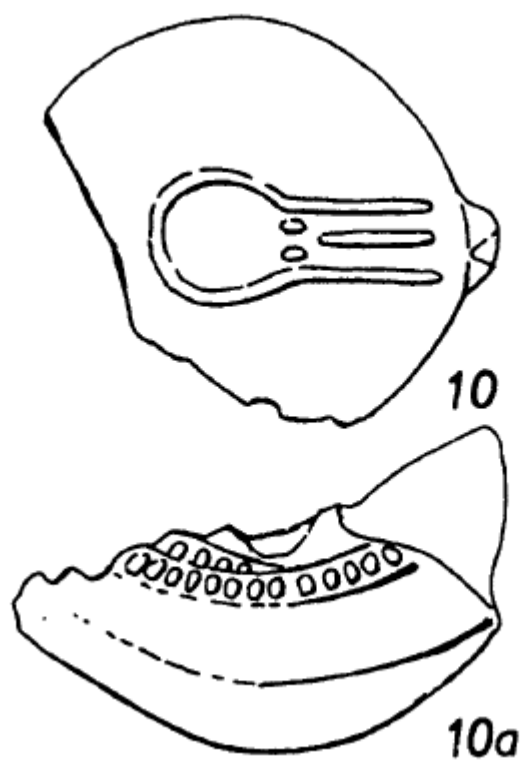
Obr. 39: Praha-Ruzyně. Lampa typu Bailey 1980: R, Q 1425. (podle: *Jančo 2001b*, obr. 1:7).

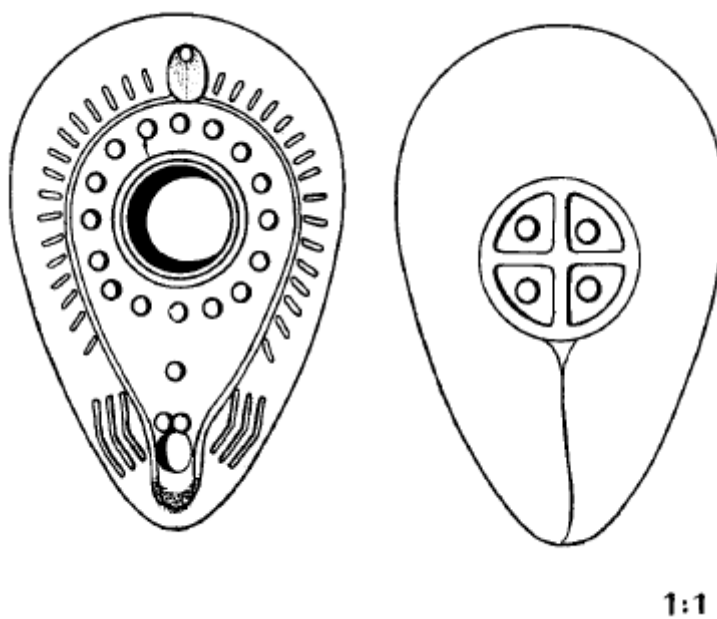
Obr. 40: Přeš'ovice. Imitace lampy typu Loeschcke XIII, A (podle: *Dubský 1937*, obr. 14:8).

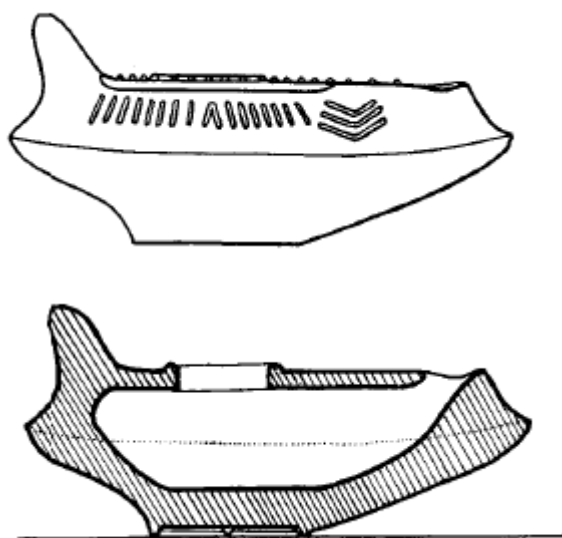
Obr. 41: Rakvice „Na Dílech“. Dvoudílná hliněná lampa (podle: *Droberjar 1989*, Tab. 43:7).

Obr. 42: Slavhostice „Na Provázku“. Fragment lampy „severoafriické produkce“ (podle: *Jančo 2001b*, obr. 1:10, 10a).

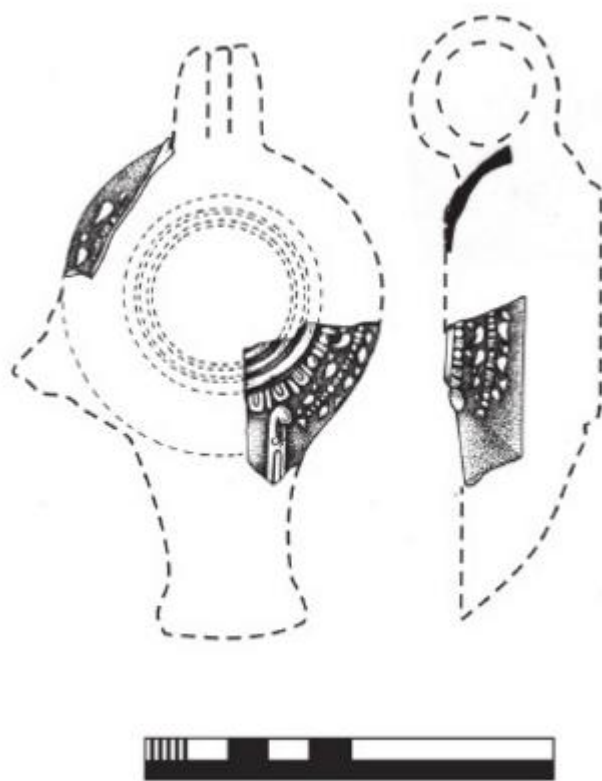

A

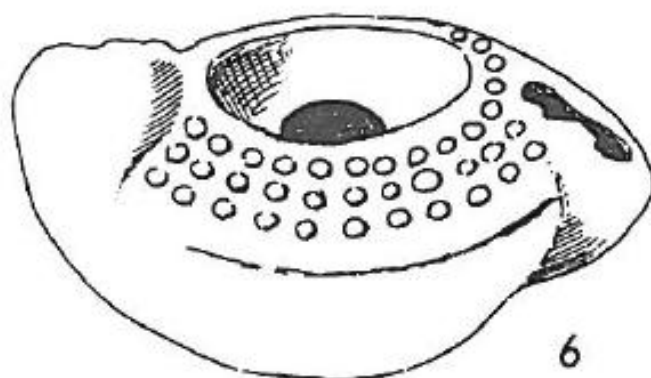

B

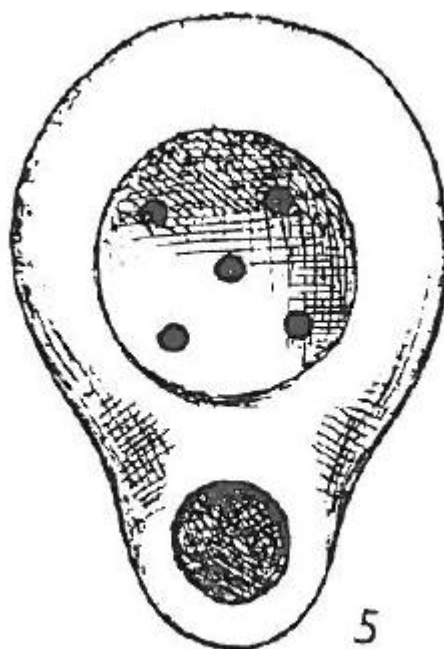
Obr. 43A–B: Staré Čivice. Lampa syro-palestinské produkce (podle: *Jiřík – Jílek 2009*, obr. 5).

Obr. 44: Třísov. 2 fragmenty lamp, ideální rekonstrukce (podle: *Kysela 2011*, obr. 6).

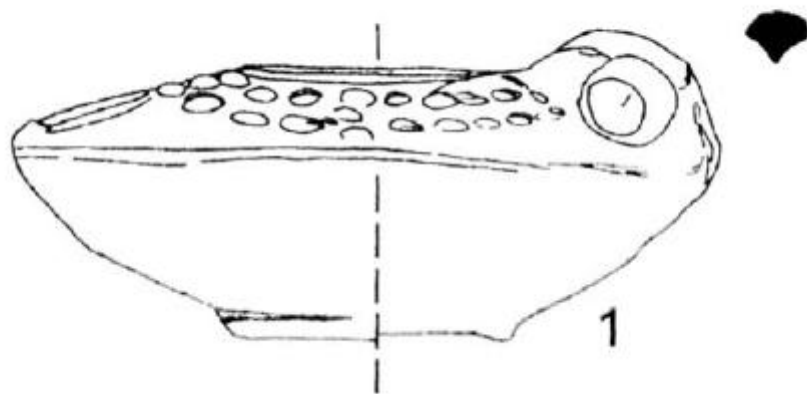
Obr. 45: Tuchlovice „U Mlýna“. Lampa s bradavkovitým dekorem (podle: *Jančo 2001b*, obr. 1:6).

Obr. 46: Úherce. Lampa typu Bailey 1988: Q 1969 EA (podle: *Jančo 2001b*, obr. 1:5).

Obr. 47: Velké Bílovice „Zimarky“. Dvouplamenný bronzový kahan (podle: *Měřínský 1996*, obr. 7–8; *Jančo 2003*, obr. 4c).

Obr. 48: Lampa s bradavkovitým dekorem ze sbírek Regionálního muzea v Chrudimi (podle: *Frolík 1984*, obr. 24).

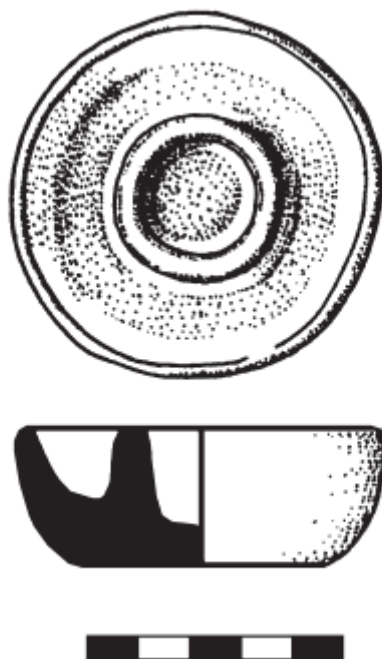
Obr. 49: Římsko-provinciální napodobeniny lamp severoafrické produkce (podle: *Jiřík – Jílek 2009*, obr. 3).

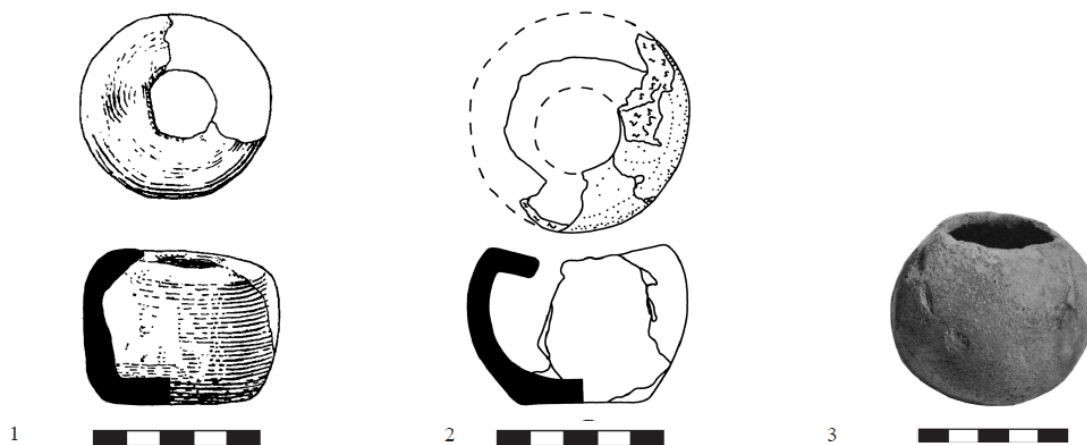
Obr. 50: Bülten. Nádoba se čtyřmi rourkovitými hořáky (podle: *Hegewisch 2010*, Abb. 33:4).

Obr. 51: Bürs. Nádoba se čtyřmi rourkovitými hořáky (podle: *Hegewisch 2010*, Abb. 33:3).

Obr. 52: Branč. Nádoba s vnitřní kruhovou obrubou – „svícen“ (podle: *Kolník – Varsik – Vladár 2007*, Taf. 100:13).

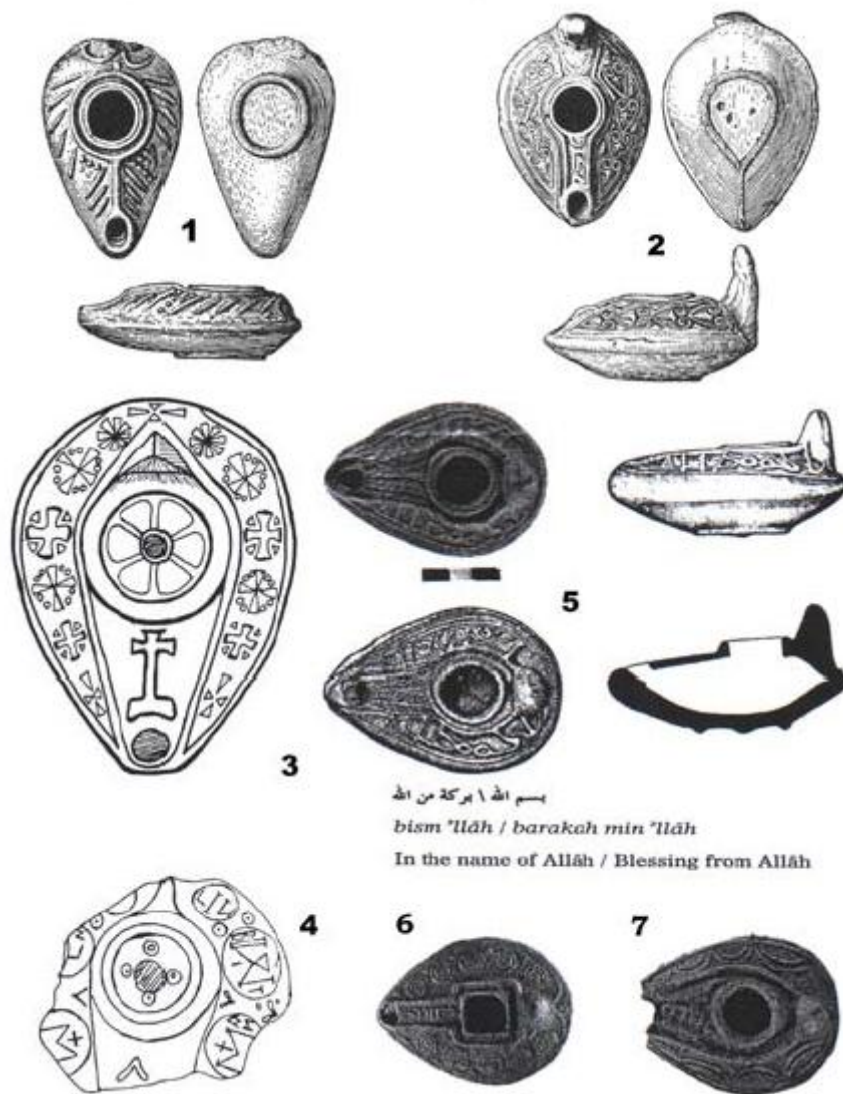
Obr. 53: Tyglíkovité lampy Loeschcke typ XIII. 1 – Gartow; 2 – Backemoor; 3 – Gjurup (podle: *Hegewisch 2010*, Abb. 10).

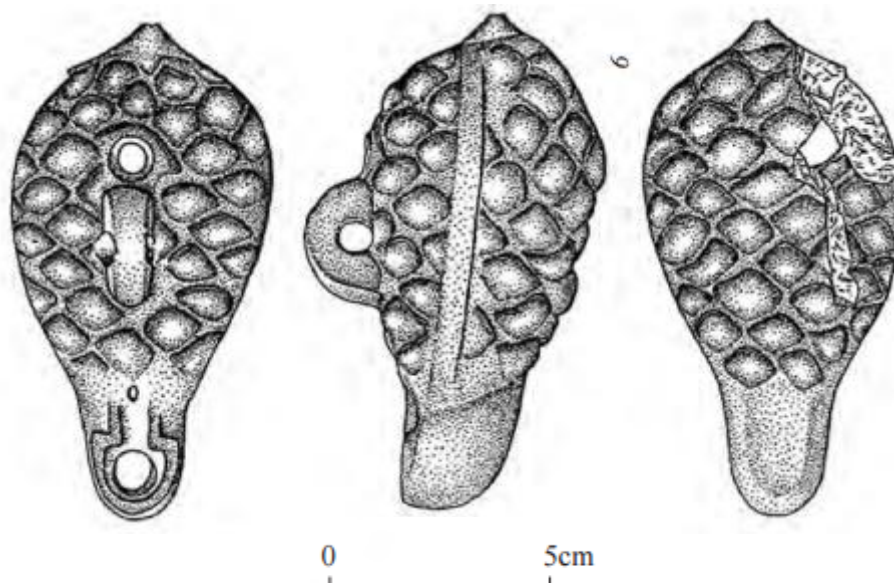
Obr. 54: Korint. Lampa typ Loeschcke III/Brooner XXI (podle: *Brooner 1930*, Pl. VIII).

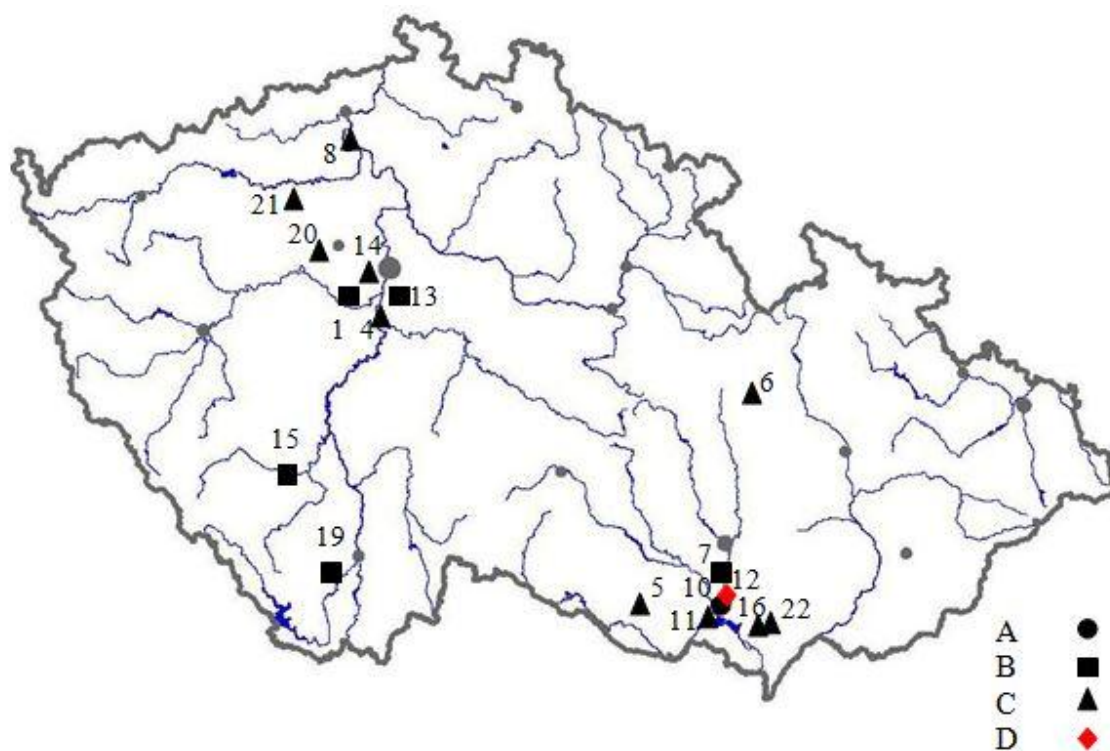
Obr. 55: Sejfold. Tyglíkovité lampy typ Loeschcke XIII, A (podle: *Hegewisch 2010*, Abb. 9:2–3).

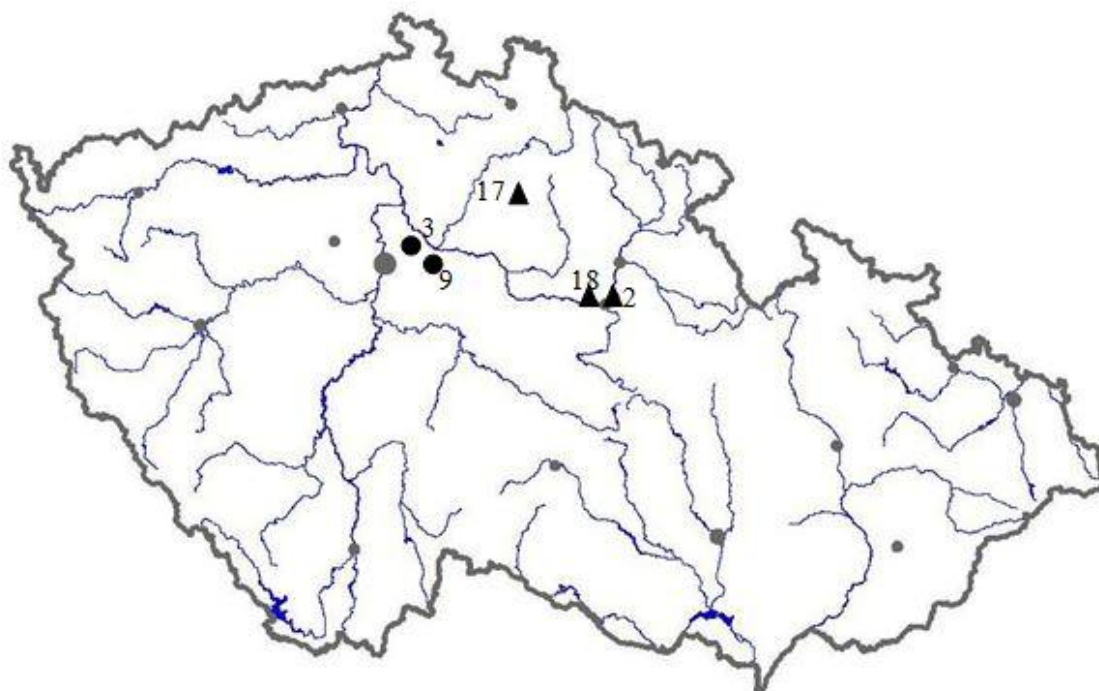
Obr. 56: Příklady syrsko-palestinských lamp (podle: *Jiřík – Jilek 2009*, obr. 6).

Obr. 57: Iža. Lampa Loeschke typ X ve tvaru piniové šišky (podle: *Žundálek – Žundáleková 2010*, obr. 1:6).

Obr. 58: Nálezy kahanů z doby římské v Čechách a na Moravě. A – kostrový hrob; B – sídlištní nález; C – ojedinělý nález; D – Mušov-Hradisko. Čísla odpovídají soupisu lokalit v katalogu.

Obr. 59: Nálezy kahanů z pozdní doby římské a doby stěhování národů v Čechách. A – kostrový hrob; C – ojedinělý nález. Čísla odpovídají soupisu lokalit v katalogu.